

**T. C.
BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ARKEOLOJİ ANABİLİM DALI
ARKEOLOJİ BİLİM DALI**

**APOLLONIA ad RHYNDACUM NEKROPOLÜ
KERPİÇ MEZARLARI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Osman ERCAN

BURSA – 2020

TC
BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ARKEOLOJİ ANABİLİM DALI
ARKEOLOJİ BİLİM DALI

APOLLONİA ad RHYNDACUM NEKROPOLÜ
KERPİÇ MEZARLARI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Osman ERCAN

Danışman

Prof. Dr. Mustafa ŞAHİN

BURSA – 2020

TEZ ONAY SAYFASI

T.C.
BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ'NE

Arkeoloji Anabilim Dalı, Arkeoloji Bilim Dalı'nda 701547004 numaralı Osman ERCAN'ın hazırladığı "Apollonia ad Rhyndacum Nekropolü Kerpiç Mezarları" konulu Yüksek Lisans Tezi ile ilgili tez savunma sınavı, 27.12.2019 günü 16:00-17:00 saatleri arasında yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin başarılı olduğuna oybirliği ile karar verilmiştir.

Üye

(Tez Danışmanı ve Sınav Komisyonu Başkanı)

Prof. Dr. Mustafa ŞAHİN

Bursa Uludağ Üniversitesi

Üye

Doç. Dr. Derya ŞAHİN
Bursa Uludağ Üniversitesi

Üye

Prof. Dr. Birol CAN
Uşak Üniversitesi

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
YÜKSEK LİSANS/DOKTORA İNTİHAL YAZILIM RAPORU

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ARKEOLOJİ ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞI'NA

Tarih: 27.12.2019

Tez Başlığı / Konusu: Apollonia ad Rhyndacum Nekropolü Kerpiç Mezarları

Yukarıda başlığı gösterilen tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 55 sayfalık kısmına ilişkin, 27.12.2019 tarihinde şahsım tarafından Turnitin adlı intihal tespit programından (Turnitin)* aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan özgünlük raporuna göre, tezimin benzerlik oranı % 4'tür.

Uygulanan filtrelemeler:

- 1- Kaynakça hariç
- 2- Alıntılar hariç
- 3- 5 kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Özgünlük Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nı inceledim ve bu Uygulama Esasları'nda belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

Tarih ve İmza
27.12.2019

Adı Soyadı: Osman ERCAN
Öğrenci No: 701547004
Anabilim Dalı: Arkeoloji
Programı: Arkeoloji
Statüsü: Y.Lisans Doktora

Danışman
Prof. Dr. Mustafa ŞAHİN
27.12.2019

Yemin Metni

Yüksek Lisans / Doktora tezi olarak sunduğum
“*Apollonia ad Rhodae v.m. Nekropolis Kerkira Mezodasi*” başlıklı çalışmanın bilimsel
araştırma, yazma ve etik kurallarına uygun olarak tarafımdan yazıldığına ve tezde yapılan
bütün alıntıların kaynaklarının usulüne uygun olarak gösterildiğine, tezimde intihal ürünü
cümle veya paragraflar bulunmadığına şerefim üzerine yemin ederim.

Adı Soyadı: Osman ERCAN
Öğrenci No: 701547004
Anabilim Dalı: Arkeoloji
Programı: Arkeoloji
Statüsü: Yüksek Lisans

Tarih ve İmza

27.12.2019

ÖZ

Yazar Adı ve Soyadı	: Osman ERCAN
Üniversite	: Bursa Uludağ Üniversitesi
Enstitü	: Sosyal Bilimler Enstitüsü
Anabilim Dalı	: Arkeoloji
Bilim Dalı	: Arkeoloji
Tezin Niteliği	: Yüksek Lisans Tezi
Sayfa Sayısı	: XI + 154
Mezuniyet Tarihi	: / / 20.....
Tez Danışmanı	: Prof. Dr. Mustafa ŞAHİN

APOLLONIA ad RHYNDACUM NEKROPOLÜ KERPİÇ MEZARLARI

Tez çalışmasında, Apollonia ad Rhyndacum antik kentinin nekropol alanında yürütülen kurtarma kazılarıyla açığa çıkarılan mezarlar içerisinde, yapı malzemesi olarak kerpiç kullanılan 16 örnek konu alınmıştır. Gün ışığına çıkarılan kerpiç mezarların Batı Anadolu ve Marmara Bölgesi'nde bilinmemesi oldukça dikkat çekicidir. Ayrıca bu tür mezarlara ilişkin yapım teknikleri, tipoloji ve köken araştırmasını konu alan bir çalışmanın yapılmaması bizi bu alana yöneltmiştir. Öncelikle mezarların kazı raporları ve yerinde incelenmesiyle teknik analizleri yapılmış, sonrasında gerekli olan harita, çizim ve görsel içeriği oluşturulmuştur. Kütüphane ve online veri tabanlarında, karşılaştığımız farklı mezar formlarına ve üst örtü biçimlerine yönelik literatür taraması yapılmıştır. Araştırma sonucu elde edilen veriler doğrultusunda, benzer örnekler ile birlikte değerlendirilmesiyle mezar tipolojisi belirlenmiştir. Ayrıca köken araştırması yapılarak yayılım alanlarının saptanması sağlanmış, mezarlardaki kerpiç kullanım alanları, hammadde temini, yapısal özellikleri ve yapım teknikleri belirlenmiştir. Son olarak ayrı ayrı ele aldığımız mezar formları ve üst örtü biçimleri incelenerek, tespit edilen yeni mezar tiplerine yönelik isimlendirme önerisinde bulunulmuştur. Mezar yapılarını ve üst örtülerini ayrı ayrı değerlendirdiğimizde, mezarlar üzerinde etkili olan belirgin formlar, “Kerpiç Sanduka, Kerpiç Çatki/ Kiremit Çatma, Cappuccina” mezar olarak belirlenmiştir.

“Kerpiç Sanduka” mezarların çıkış noktası Güney Doğu Anadolu olmak üzere Karkamış, Korucutepe, Hanaytepe, Girnevaz, Alishar, Tepecik ve Oylum Höyük'te açığa çıkarılan örneklerle birlikte Geç Kalkolitik Dönem ve sonrasında Anadolu coğrafyasına yayıldığı bilinmektedir. Sonraki süreçte Erken Tunç Çağı'ndan başlayarak Kuzey Suriye'de yer alan Tel Ahmar, Hamam et-Turkman, Orta ve Geç Tunç Çağı'nda ise Mısır'da bulunan Tell el-Retaba ve Tell el-Dab'a gibi yerleşmelerde görülmektedir. Mezarlar üzerinde etkili olan diğer belirgin formun kökeni İtalya olarak saptanmıştır. “Cappuccina” olarak adlandırılan mezarların en yaygın dönemi Roma İmparatorluk Dönemi olsa da Avrupa'daki erken örnekleri MÖ 6.-7. yüzyıla kadar gitmektedir. Basit toprak mezar niteliği taşımaları, özellikle bu tür mezarların fakir sosyal sınıflar tarafından kullanıldığına işaret etmektedir. Roma İmparatorluk Dönemi'nde giderek yaygınlaşan Cappuccina mezarların, İtalya üzerinden Anadolu coğrafyası dâhil olmak üzere birçok Roma eyaletine yayıldığı ve bölge halkları tarafından özümserenerek kullanıldığı anlaşılmaktadır. Anadolu'da Klasik Dönem sonrası giderek yaygınlaşan mezar formu

genellikle kullanılan malzemeye göre “Kiremit Çatma, Kiremit Çatki, Plaka Çatki, Kerpiç Çatki” olarak bilinmektedir. Açığa çıkardığımız birçok örneğin “Kompozit Mezar” kimliği taşıması farklı ölü gömme geleneklerine ait mezar tiplerinin, taşındığı bölgedeki diğer yaygın mezar formlarıyla birlikte yorumlanarak yeni ve farklı bir anlayışla uygulanabildiğini açıkça göstermektedir. Ayrıca çıkış noktasını ve yayılım alanlarını henüz tespit edemediğimiz bir başka üst örtü biçimi tespit edilmiştir. Bu anlayışa göre sanduka içerisindeki kremasyon bölümü beşik çatı biçiminde değil, doğrudan karşı uzun kenar üzerine uzatılan kerpiç plakalarla mertek çatı biçiminde kapatılmaktadır. Bu sayede mezar zemini ile üst örtüsü arasında üçgen şeklinde bir alan oluşturulmuştur. Form ve kullanılan malzeme göz önünde bulundurularak üst örtü tipi “kerpiç plakalı mertek” mezar olarak isimlendirilmiştir.

Sonuç olarak Apollonia Nekropolü’nde kerpiç endüstrisine dayalı altı farklı tipte mezar tespit edilmiş; yapım teknikleri, formları ve üst örtü biçimlerine göre isimlendirme önerileri belirlenmiştir. Mezarlarda isimlendirme, önce tip, sonra üzerinin kapatılma şekli göz önünde bulundurularak yapılmıştır. Açığa çıkarılan mezarlar içerisinde, yalnızca kerpiç malzeme kullanılarak hazırlanan mezarlarda birincil kremasyon uygulanmış ve kronolojik olarak ele alındığında genellikle MÖ 1.-MS 1. yüzyıl aralığında gömü yapıldığı anlaşılmıştır. Basit toprak mezarlarda üst örtü kerpiç malzeme ile beşik çatı biçiminde oluşturulmaktadır. Sanduka mezarlarda ise beşik çatı, mertek çatı, taş kapak veya iki formun birlikte kullanıldığı örnekler karşımıza çıkmaktadır. Yapı malzemesi olarak kerpiç kullanılan örnekleri incelediğimizde kullanım alanlarına ve işlevlerine göre yapım tekniklerinin ve uygulama biçimlerinin değiştiği gözlenmiştir. Mezar yapılarında, üst örtü sistemlerinde ve çevre düzenlemesinde kullanılan kil harç ve kerpiç malzemenin temin ve biçimlendirme yöntemlerinin tespit edilmesine yönelik çalışma yapılmıştır. Bölgede yaptığımız tarama sonucu biri nekropol sınırları içerisinde, diğeri ise Uluabat gölünün kuzeydoğu kıyısında olmak üzere yoğun miktarda rezerve sahip iki kil yatağı saptanmıştır. Kerpiç endüstrisi incelendiğinde kullanılmasa muhtemel 4 teknik tespit edilmiştir. Kerpiç yapım yöntemleri başlığı altında değerlendirilen yöntemler, pisse tekniği, dövme tekniği, yığma tekniği ve blok tekniği olarak belirlenmiştir. Hazırlanım aşamalarında ise genellikle katkı maddesi olarak kil, su, saman, kum, çakıl, ot, dal gibi malzemeler kullanılmıştır. Son olarak açığa çıkardığımız mezarlar üzerinden, nekropol alanı kerpiç kullanımı bölümünde kerpiç malzemenin uygulama alanları tespit edilmiştir.

Anahtar Sözcükler:

Nekropol, Ölü Gömme, Kremasyon, İnhumasyon Mezar, Kerpiç, Sanduka, Sandık, Çatki, Mertek, Basit Toprak.

ABSTRACT

Name and Surname : Osman ERCAN
University : Bursa Uludağ University
Institution : Social Sciences Institution
Field : Archaeology
Branch : Archaeology
Degree Awarded : Master
Page Number : XI + 154
Degree Date : / / 20.....
Supervisor : Prof. Dr. Mustafa ŞAHİN

NECROPOLIS OF APOLLONIA A.R. MUDBRICK GRAVE

In this thesis, 16 examples of graves where mudbrick were used as building materials were examined among the graves uncovered by rescue excavations carried out in the necropolis area of the ancient city of Apollonia ad Rhyndacum. It is remarkable that the mudbrick graves unearthed in the light of day are not known in Western Anatolia and Marmara Region. In addition, the lack of a study on the construction techniques, typology, and origin research on such graves directed us to this area. First of all, the technical analysis of the tombs was carried out by means of excavation reports and on-site examination, and then the necessary maps, drawings and visual contents were created. In the library and online databases, the literature was searched for the different grave forms and coverings we encountered. In accordance with the data obtained from the research, grave typology was determined by evaluating with similar samples. In addition to this, the distribution areas were determined by using the root research, and the usage areas of mudbrick, supply of raw materials, structural properties and construction techniques were determined. Finally, by examining the grave forms and the top cover types we have discussed separately, a nomenclature was proposed for the new grave types identified. When we evaluate the grave structures and their top covers separately, the distinctive forms that affect the graves are identified as “mudbrick cist” and “Cappuccina” graves.

It is known that the “mudbrick cist” graves were spread to the Late Chalcolithic Period and later in Anatolia during the Late Chalcolithic Period, with examples unearthed in Carchemish, Korucutepe, Hanaytepe, Girnevaz, Alişar, Tepecik and Oylum Höyük. Later, on Tel Ahmar in northern Syria, Hamam et-Turkman, in the Middle and Late Bronze Age in Egypt, such as Tell el-Retaba and Tell al-Dab'a settlements these tombs are seen starting from the Early Bronze Age. The origins of other prominent form on the tombs has been determined as Italy. Although the most common period of the tombs called "Cappuccina" was the Roman Imperial Period, the early examples in Europe were dated to the 6th-7th centuries BC. century. Their simple soil burial characteristics indicate that such graves are used by poor social classes. The Cappuccina tombs, which became increasingly widespread during the Roman Imperial Period, were spread to many Roman provinces, including the Anatolian geography, and were used and assimilated by the peoples of the region. Many of the examples we have uncovered bear the "composite grave" identity, which clearly demonstrates that different types of burial traditions can be interpreted together with other common grave forms in the region where they are moved and applied with a new and different understanding. In addition, another form of top cover

has been identified in which we cannot determine the exit point and spreading areas. According to this understanding, the cremation section in the coffer is not covered with a barrel roof but rather as a rafter roof with mudbrick plates extending directly on the opposite long edge. Thus, a triangular area was formed between the ground floor and the top cover. Considering the form and material used, the top cover type was named as “single sided mudbrick slab roof grave”.

As a result, six different types of tombs based on the mudbrick industry were identified in the Apollonia Necropolis and naming proposals were determined according to the construction techniques, forms and forms of the top cover. The nomenclature in the graves was made by considering first the type and then the way it was covered. Among the uncovered tombs, primary cremation was applied only to the graves prepared using mudbrick material, and when chronologically considered, it was found that burials were generally made in the 1st century AD. In simple earthen graves, the top cover is formed as a cradle roof with mudbrick material. In the cist graves, there are examples of cradle roof, rafter roof, stone cover or two forms used together. When we examined the examples of mudbrick used as a building material, it was observed that the construction techniques and application methods changed according to their usage areas and functions. The study was carried out to determine the methods of supply and shaping of clay mortar and mudbrick materials used in grave structures, top cover systems and landscaping. As a result of the survey we conducted in the region, two clay beds with high reserves were found, one in the necropolis and the other on the northeastern shore of Lake Uluabat. When the mudbrick industry was examined, four possible techniques were identified. The methods evaluated under the title of mudbrick construction methods were determined as pisse technique, forging technique, masonry technique and block technique. Generally, materials such as clay, water, straw, sand, gravel, grass and twigs were used as additives. Finally, over the graves we uncovered, the application areas of the mudbrick material were determined in the mudbrick usage section of the necropolis area.

Keywords:

Necropolis, Grave, Tomb, Mudbrick, Cist, Cappuccina, Inhumation, Cremation

ÖNSÖZ

Nihayet tamamlamak üzere olduğum tez çalışmasının temelinde 2015 yılında Bursa Uludağ Üniversitesi Arkeoloji Bölüm Başkanlığı tarafından tasarlanan, çalışmakta olduğum Nilüfer Belediyesi'nin büyük katkıları ve üstleniciliği ile halen devam eden Apollonia a.R. (Gölyazı) Kazı ve Araştırmaları Projesi yatmaktadır. 2015 yılı ağustos ayında Prof. Dr. Mustafa Şahin (Bursa Uludağ Üniversitesi Arkeoloji Anabilim Dalı Başkanı) tarafından söz konusu projeye dahil edilmiş olduğum için halen o günlerdeki heyecanı ve gururu taşımaktayım. Sonraki süreçte Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın 09.03.2016 tarih ve 46437 sayılı izni ile, Bursa Müzeler Müdürlüğü Başkanlığında, Prof. Dr. Mustafa Şahin Bilimsel danışmanlığında ve Nilüfer Belediyesi'nin desteği ile başlayan araştırmalarda, 3 alanda yürüteceğimiz kazı faaliyetlerinde ve çeşitli yayın çalışmalarında bana güvenerek birçok göreve layık gördüğü için kendisine minnettirim. Ayrıca bilimsel danışmanlığımı üstlenerek, 2016 – 2017 yıllarında Nekropol Alanı'nda gerçekleştirdiğimiz kazı çalışmalarısıyla açığa çıkardığımız ve ünik sayabileceğimiz kerpiç mezarları çalışmam için beni yönlendirerek tez konusunu belirlememi sağlamıştır. Tez çalışmasının her aşamasında bana zaman ayırdığı, fikir ve yorumlarıyla araştırmama ışık tutarak önemli sonuçlara ulaşmamı sağladığı için kendisine çok teşekkür ederim.

Kariyerlerinin farklı noktalarında bulunan pek çok meslektaşımız gibi; teşekkür, övgü ve başka bir karşılık beklemeden çalışma fırsatı bulabildiğimiz her alanda bilime, ülkemize ve dünya mirasına ekipçe hizmet etmekteyiz. Bunun anlamı günümüz toplumunda küçük olsa dahi, bizler ve gelecek nesiller için arkeoloji bilimine duyduğumuz saygı ve çabalarımızın anlamı büyüktür. Geriye dönüp baktığımızda, kat ettiğimiz yol boyunca, geldiğimiz noktalarda vefakâr davranmamız ve teşekkür etmemiz gereken önemli isimler birikir. Birçoğunu ihmal etmiş biri olarak kıymet verdiğim kişilere ilk defa resmi bir teşekkür etme fırsatı bulduğum için oldukça mutluyum.

Öncelikle lisans ve yüksek lisans eğitimimiz süresince bizleri meslek hayatına hazırlayan, en iyi şekilde yetiştirmek adına özveriyle ve sabırla gayret eden başta bölüm başkanımız olmak üzere Bursa Uludağ Üniversitesi Arkeoloji Bölümü akademik kadrosuna en içten teşekkürlerimi sunarım.

Öğrenciliğimin ilk yıllarında sağlam bir temel olarak gördüğüm Aşağıpınar Höyük kazılarına kabul ederek ekibin bir parçası olmamı sağlayan, bizlere arkeolojiyi ve doğayı sevdiren, her zaman örnek almaya çalıştığımız değerli hocam Prof. Dr. Mehmet Özdoğan'a teşekkür ederim. Orada bulunduğum kazı sezonları boyunca bizlere ekip olmayı, azimli çalışmayı, kazı disiplini, doğru dökümantasyonu öğreten ve iyi bir gözlem yeteneğine sahip olmamızı sağlayan Doç. Dr. Eylem Özdoğan'a tüm ekip arkadaşlarım adına teşekkür ederim. Ayrıca güçlü bir gövde olarak gördüğüm Aktopraklık Höyük ve Gusir Höyük kazılarında, ekibe katılma fırsatı bulduğum ilk günden bu yana bizlere güvenerek, her alanda verdiği sorumluluklarla, sağladığı çalışma ortamıyla, sınırsız pratik imkanlarıyla ve tavsiyeleriyle hem meslek hemde gündelik hayatımızda asla pes etmeyen, özgüvenli ve prensip sahibi bireyler olmamızı sağlayan kıymetli hocam Prof. Dr. Necmi Karul'a (İstanbul Üniversitesi Prehistorya Ana Bilim Dalı Başkanı) ekip arkadaşlarım adına teşekkür ederim. Ayrıca öğrenciliğimizden bu yana haylazlıklarımızı hoş görerek bizleri hizaya getirdiği, benliğimizin ve dünya

görüşümüzün oluşmasına etki eden fırsat ve kazanımlara imkân sağladığı için şahsım adına teşekkür ederim.

Çeviri konusunda yardımcı olan Sercan Ercan'a, çeviri, köken, kaynak araştırması, haritalandırma gibi hususlarda yardım ederek önemli katkılarda bulunan Işıl Gündüz ve Serkan Gündüz'e teşekkür ederim. Nekropol kazılarında birlikte çalıştığımız ekip arkadaşlarıma, biçim ve düzen konusunda yardımcı olan Murat Akın'a, kaynak araştırmasından mezar çizimlerine kadar çalışmanın birçok aşamasına önemli katkılarda bulunan Erdem Barın'a ve Leyla Çalışkan'a çok teşekkür ederim. Tez çalışmam süresince manevi desteğini hiçbir zaman esirgemeyen ve hemen her konuda yanımda olan başta sevgili Gizem Şentürk ve ailesine, varlıklarıyla bana güç veren, motivasyonumu yüksek tutan, her durumda yanımda olmaya gayret gösteren başta İrfan Beytimur, A. Arda Aydın, Mustafa Çelik, Sedat Özerler, Erdem Barın ve Muhammet Akdeniz olmak üzere tüm yakın dostlarıma teşekkür ederim.

Son olarak verdiğimiz her karara saygı duyan, her konuda bize güvenen ve manevi desteğini esirgemeyen aileme teşekkür ederim. Zaman zaman kararlarımı ve eylemlerimi desteklemese dahi, yaşadığımız fikir ayrılıklarına rağmen özgür ve cesur bir adam olmamı sağlayan babam Sinan Ercan'a selam ve sevgilerimle...

Bursa 2019

Osman ERCAN

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY SAYFASI.....	ii
ÖZ	iii
ABSTRACT	v
ÖNSÖZ	vii
İÇİNDEKİLER	ix
GİRİŞ	1

Birinci Bölüm

APOLLONİA AD RHYNDACUM

1. APOLLONİA AD RHYNDACUM.....	3
1.1. Konum ve Tarihçe	4
1.2. Nekropol Alanı Kurtarma Kazıları.....	5
1.3. Kerpiç Mezarlar.....	6
1.3.1. M5 Mezar Grubu	7
1.3.1.1. Mezar 5b (M5b)	7
1.3.1.2. Mezar 5c (M5c).....	13
1.3.1.3. Mezar 5d (M5d)	14
1.3.2. Mezar 6 (M6).....	15
1.3.3. Mezar 7 (M7).....	16
1.3.4. Mezar 8 (M8).....	17
1.3.5. Mezar 9B (M9B).....	18
1.3.6. Mezar 12 (M12).....	19
1.3.7. Mezar 14 (M14).....	20
1.3.8. Mezar 17a (M17a)	20
1.3.9. Mezar 17b (M17b).....	21
1.3.10. Mezar 18 (M18).....	21
1.3.11. Mezar 19 (M19).....	22
1.3.12. Mezar 20 (M20).....	22
1.3.13. Mezar 21 (M21).....	23
1.3.14. Mezar 22 (M22).....	23

İkinci Bölüm
KERPİÇ MEZAR TİPOLOJİSİ VE ÜST ÖRTÜ BİÇİMLERİ

2. KERPİÇ MEZAR TİPOLOJİSİ VE ÜST ÖRTÜ BİÇİMLERİ.....	24
2.1. Sanduka Mezar	25
2.1.1. Kerpiç Sanduka Mezar.....	26
2.1.1.1. Blok Kerpiç İle Yapılan Sanduka Mezar	27
2.1.1.2. Kerpiç Harç İle Yapılan Sanduka Mezar	27
2.1.1.3. Basit Kil Sanduka Mezar	28
2.2. Basit Toprak Mezar	28
2.2.1. Çatki Mezar (Düz Semerdam, Cappuccina)	29
2.3. Kerpiç Çatki Mezar	30
2.3.1. Kerpiç Plakalı Çatki Mezar.....	30
2.3.2. Kerpiç Bloklü Çatki Mezar.....	31
2.4. Kerpiç Plakalı Mertek Mezar	32
2.5. Taş Kapaklı Mezar	32
2.6. Çatki ve Taş Kapaklı Mezar	33
2.7. Mertek ve Taş Kapaklı Mezar	33

Üçüncü Bölüm
KERPİÇ MEZAR GELENEĞİ

3. KERPİÇ MEZAR GELENEĞİ.....	33
3. 1. Kerpiç Mezar Yapım Geleneğinin Kökeni Ve Yayılım Alanları	35
3.2. Kerpiç Yapım Yöntemleri	37
3.2.1. Hammadde Temini	41
3.2.2. Nehir ve Göl Kenarlarından Çıkarılması	42
3.2.3. Pisse Tekniği.....	42
3.2.4. Dövme Tekniği	43
3.2.5. Yığma Kerpiç Tekniği	43
3.2.6. Kerpiç Blok Tekniği	43
3.3. Nekropol Alanında Kerpiç Kullanımı	44
3.3.1. Sanduka.....	44
3.3.2. Çatki.....	45
3.3.3. Mertek.....	45

3.3.4. Dolgu Malzemesi.....	46
3.3.5. Sıva ve Bağlayıcı Harç	46
3.3.6. Diğer Kullanım Alanları	47
DEĞERLENDİRME VE SONUÇ	48
KISALTMALAR VE KAYNAKÇA.....	56
LEVHALAR LİSTESİ.....	61
LEVHALAR	63
ÖZGEÇMİŞ	151

GİRİŞ

İnsanoğlu tarih öncesinden başlayarak günümüze kadar uzanan geniş bir zaman dilimi boyunca ölümlerini gömmeyi tercih etmiştir. Her uygarlığın kendine özgü yaşam biçimleri ve sivil mimarisi, ölü gömme geleneklerine ve mezar tiplerine yansımıştır. Bu nedenle farklı kültürlere ait coğrafyalarda mezar tipleri ve gömü türleri çeşitlilik gösterir. Bu durum Hellenistik ve Roma Dönemleri için de aynıdır. İnsanların sosyal statüleri ve maddi olanakları mezarlardaki estetik kaygıyı etkilemiştir. Bu gereksinim doğrultusunda mezar tiplerinde farklılıklar oluşmaya başlamıştır. Dolayısıyla basit toprak mezarlardan, anıtsal mezarlara uzanan zengin bir mezar mimarisi oluşmuştur. Ortaya çıkan mezar tipleri kültürler arasında taşınarak etkileştiği toplumun sahip olduğu hammadde kaynaklarına, geleneklerine ve inşa tekniklerine göre uyarlanarak özümsemiş bir şekilde karşımıza çıkmaktadır. Bu noktada Apollonia a.R. Nekropolü mezar çeşitliliği bakımından iyi bir örnektir. Farklı tiplerde yapılmış mezarların kimilerinde mermer yerine kireçtaşı; taş ve kiremit yerine kerpiç kullanılmıştır. Gün ışığına çıkarılan kerpiç mezarların Batı Anadolu ve Marmara Bölgesi'nde pek fazla bilinmemesi dikkat çekicidir. Ayrıca bu tür mezarlara ilişkin yapım teknikleri, tipoloji ve köken araştırmasını konu alan bir çalışmanın yapılmaması bizi bu alana yöneltmiştir.

Nekropol alanının araştırma tarihçesine göz attığımızda öncelikle S. Aybek - A. K. Öz tarafından yürütölen Gölyazı ve Ulubat Gölü çevresi yüzey araştırması 2006 yılı raporunda yer aldığı görölmektedir.¹ 2002-2010 yılları arasında S. Aybek başkanlığında yürütölen yüzey araştırması ile elde edilen veriler 2016 yılında yayınlanmıştır². Nekropol alanında açılmış vaziyette bulunan mezarlar ile ilgi yapılan ilk çalışma 2015 yılında B. Tomay tarafından hazırlanan, yüzey araştırmalarından elde edilen sınırlı bilgilerle ve definciler tarafından tahrip edilmiş birkaç mezarlarla sınırlı³ yüksek lisans tezidir.⁴ M. Şahin tarafından "Bursa ve İlçeleri Kültür Envanteri Projesi" kapsamında hazırlanan araştırma kitabında nekropol alanına ilişkin bulgulara da yer verilmiştir⁵. 2017 yılında ise

¹ Aybek – Öz 2008: 285-298.

² Aybek – Dreyer 2016.

³ Şahin-Özbey 2017: 19.

⁴ Tomay 2015.

⁵ Şahin 2017.

önce A. K. Öz sonrasında E. Kalogeropoulou yayınlamış oldukları kitaplarında nekropol alanına ilişkin bilgi vermektedir. 2016 – 2017 yıllarında M. Şahin'in bilimsel danışmanlığında nekropol alanında yürütülen kurtarma kazılarını konu alan kazı bandının ilk kitabı yayınlanmıştır⁶. Bu kitap ile nekropol kazıları ve mezarlar tanıtılarak genel bir değerlendirme yapılmıştır. 2018 yılında ise M. Şahin tarafından nekropol kazılarında ortaya çıkan mezar tiplerine yönelik makale yayınlanmıştır. Son olarak 2016 yılında Nilüfer Belediyesi'nin desteği ile düzenlenen Nekropol ve Peyzaj: Uygulamalar Yaklaşımlar ve Öneriler adlı uluslararası çalıştayın bildiri kitabı 2019 yılında yayınlanmıştır.

Tez çalışmamızda nekropol alanında ortaya çıkarılan örneklerle kerpiç mezar anlayışının genel özelliklerinin ve mezarlarda uygulanan defin türlerinin neler olduğu, hangi yüzyıllara tarihlendiği, mezar tipolojisinin nasıl olduğu ve kullanılan malzemenin yapısal özelliklerinin neler olduğu gibi sorulara cevap aranacaktır. Bu bağlamda tez çalışmamızın amaçlarını: Apollonia ad Rhyndacum antik kentinin nekropol alanında yürütülen kurtarma kazılarıyla açığa çıkartılan kerpiç mezarların teknik ve tipolojik açıdan incelenerek sınıflandırılması; kerpiç mezar tiplerinin belirlenmesiyle birlikte köken araştırması yapılarak yayılım alanlarının tespit edilmesi, mezarlarda kullanılan malzemenin yapısal özelliklerinin ve yapım tekniklerinin belirlenmesi şeklinde sıralayabiliriz.

Öncelikle söz konusu mezarlarla ilişkin kazı raporları ve yerinde incelenmesiyle teknik analizleri yapılarak detaylı olarak tanımlanacaktır. Sonrasında genel ve detay fotoğrafları çekilip, gerekli dijital çizimleri yapılacaktır. Elde edilen veri ve materyallerle, her özgün örneği kapsamlı olarak ele alacak şekilde değerlendirilecektir. Tez konusu kapsamında Uludağ Üniversitesi Merkez Kütüphanesi, Arkeoloji Bölümü İhtisas Kütüphanesi, Alman Arkeoloji Enstitüsü Kütüphaneleri'nde ve üniversitenin ilgili online veri tabanlarında literatür taraması yapılacaktır. Mezarların tespit edilen çağdaşlarının yardımıyla ve mezar buluntularının tarihlendirmelerine göre hangi yüzyıllara ait oldukları saptanacaktır. Yapılan çalışmalarla elde edilen verilerin, benzer mezar örnekleriyle birlikte değerlendirilmesiyle mezar tiplerine, yapım tekniklerine ve kökenlerine ilişkin somut cevaplara ulaşılabilecektir. Ayrıca mezarların yapı malzemeleri incelenerek katkı

⁶ Şahin-Özbey 2017.

maddeleri ve kil hammaddenin özellikleri belirlenecekir. Ardından nekropol çevresi ve Uluabat Gölü kıyıları taranarak mezar yapımında kullanılması muhtemel kil depozitleri saptanacaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM APOLLONIA AD RHYNDACUM

1.1. Konum ve Tarihçe

Apollonia ad Rhynacum, Uludağ (Olympos) ile Marmara Denizi (Propontis) arasında kalan bölgede Apolloniantis Gölü (Uluabat) kıyısında yer almaktadır.⁷ Günümüzde Bursa-İzmir karayolunun 35. kilometresinden güneye sapıldığında 7 kilometre içerdedir. Bir ada ve yarımada üzerine kurulan kentin tamamı sur duvarlarıyla çevrili olup, aradaki bağlantı köprü yardımıyla sağlanmaktadır (Harita 1). Kentin kuruluşuyla ilgili öne sürülen iki öneri MÖ 5. ve 2. yüzyıla işaret etmektedir.⁸ Kült alanı, stadion, tiyatro gibi kamu yapıları, dış şehir (eksopolis) olarak adlandırılan yarımada üzerindeki Zambak Tepe'nin yamaçlarına inşa edilmiştir (Çizim 1)⁹. Kentin koruyucu tanrısı Apollon'a ait temenosun, ana karanın yaklaşık 1 km güneyinde yer alan Kız Ada üzerinde olduğu düşünülmektedir. Nekropol ise kente ulaşımı sağlayan yolun her iki tarafına dağılmış, oldukça geniş bir alanı kaplamaktadır. Kent, 19. yüzyıl seyyahlarından başlayarak, tarihçiler, arkeologlar, epigraflar ve daha birçok batılı gezgin tarafından ziyaret edilmiştir.¹⁰ Sonraki süreçte 19. yüzyılın ikinci yarısından günümüze kadar araştırmalar hız kazanmış, birçok gezi yazısı, makale, kitap, tez gibi yayınlar içerisinde konu alınmıştır.¹¹

Antik Çağda nekropol alanlarının belirlenmesinde dikkat edilen hususlar genellikle aynıdır. Bu bağlamda belirlenecek alanın surlarının dışında, kentin giriş kapılarına yakın ve ulaşımı sağlayan yollar üzerinde olması önemlidir.¹² Apollonia ad Rhynacum Antik Kenti'nde de aynı durum söz konusu olup, kentin nekropolü antik yollar üzerinde konumlanmış, giriş kapısına oldukça yakın bir noktada son bulmaktadır. Ulaşımı sağlayan tek yol olması nedeniyle kente giriş ve çıkışlarda ölülerin ziyaret edilmesi sağlanmıştır.¹³ Günümüzde ise Bursa-İzmir karayolunun güneyinden başlayarak, bugünkü adıyla Gölyazı'nın girişine doğru kente ulaşımı sağlayan yolun her

⁷ Strab. Geogr.: XII. 8, 11.

⁸ Şahin-Özbey 2017: 16.

⁹ Kalogeropoulou Yalçın 2017: 38-41.

¹⁰ Şahin-Özbey 2017: 18.

¹¹ Şahin-Özbey 2017: 18-19.

¹² Çelgin 1994: 157.

¹³ Özdilek 2008: 236.

iki tarafına dağılmış, geniş bir alanı kaplamaktadır (Harita 2).¹⁴ Nekropol alanının İzmir-Bursa karayolundan yaklaşık 4 km içeride, Alidede bayırı civarında başladığı bilinmektedir.¹⁵

1.2. Nekropol Alanı Kurtarma Kazıları

Geçtiğimiz yıllarda yapılan yüzey araştırmalarında mezarların Gölyazı'ya ulaşımı sağlayan yolun her iki yanından göl kıyısına kadar uzandığı tespit edilmiştir. Genel dağılıma bakıldığında doğu yamaçtaki mezarların çoğunlukla anakayanın sanduka şeklinde yontulmasıyla oluşturulan Khamosorion mezarlar olduğu görülmüştür. Batıda yer alan mezar yapılarının ise, Kızada'da bulunan Apollon Tapınağı'na doğru yönlendirilmiş podyumlu mezarlar olduğu anlaşılmaktadır. Bu öncü projelerle geniş bir alana yayılan ve farklı tiplere ait çok sayıda talan edilmiş mezar kayıt altına alınmıştır. 2016 yılı ağustos ayına gelindiğinde kaçak kazıların en yoğun olduğu noktalardan biri olan doğu yamaçta Bursa Müzeler Müdürlüğü başkanlığında, Nilüfer Belediyesinin desteğiyle ve Bursa Uludağ Üniversitesi Arkeoloji Bölümü bilimsel danışmanlığında Nekropol alanında kurtarma kazılarına başlanmıştır. 2017 yılında tamamlanan kazı süresince, defineci tahribatının yoğun olduğu 1275 (eski 503) numaralı parsel içerisinde kalan yaklaşık 2,5 hektarlık bir alan içerisindeki 6 sektörde gerçekleştirilen çalışmalarda, en erkeni (MÖ 4.-3. yüzyıl)¹⁶ Geç Klasik Dönem ile en geçi Orta Bizans Dönemi (MS 12. – 13. yüzyıl)¹⁷ arasında tarihlenen toplam 27 mezar açığa çıkarılmıştır (Resim 1-2). Yüzey araştırmaları ve kurtarma kazısı neticesinde bugüne kadar altı farklı tipte mezar tespit edilmiştir: podyumlu anıtsal mezarlar, lahit mezarlar, basit oda mezarlar, khamosorion mezarlar, basit toprak mezarlar ve sandık mezarlar.¹⁸

Nekropol alanında yürütülen kurtama kazıları kapsamında tamamı veya bir kısmı açıkta kalmış ve define kazılarıyla tahrip edilmiş mezarlar dikkate alınarak farklı ölçülerde 6 sondaj açılmıştır. Belgeleme açısından sağlıklı ve anlaşılabilir olması gözetilerek sondaj ve mezar numaralandırmaları açılma tarihleri dikkate alınarak yapılmıştır. Daha açıklayıcı olmak gerekirse mezarların konumları ve tespit edilme

¹⁴ Aybek Öz 2004: 4.

¹⁵ Yalman 1987: 9.

¹⁶ Şahin-Özbey 2017: 204.

¹⁷ Şahin-Özbey 2017: 203-208.

¹⁸ Şahin-Özbey 2017: 208.

tarihleri belirleyici olmamış, ilk kazılan mezardan itibaren açılma sırasına göre adlandırma yapılmıştır.

Belirlenen sondaj alanlarında öncelikle yüzey toprağı sıyrılmış, sonrasında alan geneline yayılan ve olasılıkla mezarları gizlemek amacıyla kullanılan moloz taşlar kaldırılmıştır. Devamında ise uygun metot ve tekniklerle hassas bir kazı çalışması yürütülerek farklı tiplere mensup çok sayıda örnek açığa çıkarılmıştır. Moloz yığınlarının kaldırılmasının ardından ortalama 10 santimetrelilik seviyelerle derinleşilmiş, özellikle iki sondaj içerisinde bazı noktalarda kil izlerine ve yanmış kerpiç döküntülerine rastlanmıştır. Bu kısımlarda titizlikle yürütülen kazı çalışmaları sonucu tespit edilen hatların iz takibi yapılarak 16 adet kerpiç mezar gün ışığına çıkarılmıştır. 9 tanesi (M5b, M6, M7, M12, M14, M17a, M17b, M18, M19, M20, M21) 2016 yılı kazı sezonunda, 6 tanesi ise (M5c, M5d, M8, M9b, M12, M22) 2017 yılında kazılarak tamamen açılmıştır.

1.3. Kerpiç Mezarlar

Kurtarma kazılarına ilişkin bölümde belirttiğimiz gibi, Nekropol alanında yürütülen kurtama kazıları kapsamında tamamı veya bir kısmı açıkta kalmış ve define kazılarıyla tahrip edilmiş mezarlar dikkate alınarak farklı ölçülerde 6 sondaj açılmıştır. Bu kısımlarda titizlikle yürütülen kazı çalışmaları sonucu tespit edilen hatların iz takibi yapılarak 16 adet kerpiç mezar gün ışığına çıkarılmıştır. 9 tanesi (M5b, M6, M7, M12, M14, M17a, M17b, M18, M19, M20) 2016 yılı kazı sezonunda, 6 tanesi ise (M5c, M5d, M8, M9b, M12, M22) 2017 yılında kazılarak tamamen açılmıştır. Mezarların tarihlendirmeleri, açığa çıkarılan buluntular üzerinden yapılmıştır.¹⁹ Bu bölümde sanduka kısmında veya üst örtü sisteminde kerpiç kullanılan mezarları tanıtmaya çalışacağız. Söz konusu mezarların bilindiği kadarıyla Antik Dönem Batı Anadolu'sunda sık görülmemesi oldukça ilgi çekicidir. Bu bölümde Nekropol alanında karşılaştığımız kerpiç mezarlar ilk hallerinden başlayarak, çevresi, üst örtüsü, yapı malzemesi, iç dolgusu, gömü türü, mezar hediyeleri gibi tüm etmenler gözetilerek detaylı bir şekilde tanımlanmaya çalışılacaktır. Yukarıda belirttiğimiz gibi belgeleme açısından sağlıklı ve anlaşılabilir olması gözetilerek sondaj ve mezar numaralandırmaları açılma tarihleri dikkate alınarak yapılmıştır.

¹⁹ Şahin-Özbey 2017: 203-208.

Tüm örnekler ilk kazılan mezardan itibaren açılma sırasına göre adlandırılmıştır. Mezarların detaylı olarak tanıtıldığı bu bölümde de herhangi bir karışıklığa neden olmamak için mevcut sıralamaya uyulacaktır. Sığ bir toprak dolguya sahip arazi yapısının, anakaya dokusunun, kerpiç mezar kazısının, uyguladığımız metotların, kullanılan kazı tekniklerinin ve tabiki cevaplamaya çalıştığımız soruların en iyi şekilde anlaşılabilmesi önem verdiğimiz hususlardandır. Tabir yerindeyse ilk kazmadan son kazmaya kadar karşılaşılan durumlardan, yaptığımız çıkarım ve yorumlara kadar tüm sürecin anlatılmasıyla bundan sonraki çalışmalara kolaylık sağlaması için ilk kazdığımız örnek (M5b) her yönüyle ve tüm detaylarıyla aktarılacaktır.

1.3.1. M5 Mezar Grubu

Etrafı peribolos duvarı ile çevrili olduğu anlaşılan ve kaçak kazılarla tahrip edilen taş sanduka mezar dikkate alınarak açılan S4 numaralı sondajın içerisinde bulunmaktadır. Yüzey toprağının sıyrılmasının ardından alt kotlarda yoğunlaşan irili ufaklı taşlara rastlanmış, yapılan taş arası temizliği ile blok sırasıyla çevrili alan tanımlı hale getirilmiştir (Resim 3). Son olarak iç kısmına bilinçli olarak yığıldığı düşünülen moloz taşlar kademeli olarak kaldırılmıştır. Çalışmalar sonucunda M5a olarak adlandırılan taş sanduka tipi mezar ile aynı yönde uzanan M5b, M5c ve M5d olmak üzere yan yana 3 adet kerpiç mezar ortaya çıkarılmıştır (Resim 4, Çizim 2).

1.3.1.1. Mezar 5b (M5b)

Mezar peribolos duvarının güney hattı üzerinde bulunmasından dolayı bu grubun içerisinde değerlendirilmiştir. Bu tipe ait örnekler arasında en iyi korunmuş mezarlardan biri olması açısından önemlidir. Mezarın sanduka uzunluğu 240 cm, genişliği 90 cm, yüksekliği 55 cm olarak ölçülmüştür. Sanduka kalınlığı 20 cm, iç kısımlarda ele geçen kapağa ait plakaların kalınlığı 4 cm olarak ölçülmüştür. Olasılıkla daha erken evrede yapılan mezarın 4 adet doğal görünümlü kireç taşı parçanın kullanılmasıyla oluşturulan üst kapağı ve kısa kenarlarda bulunan 2 adet mezar taşı peribolos duvarının güney kenarına zemin oluşturuyormuş gibi görünmektedir (Resim 5). Taş bloklar diğer mezarlarda kullanılanların aksine daha düzdür ve kilit taşı kullanılmadan birbirini kilitlemeyecek şekilde yerleştirilmişlerdir (Çizim 3). Açığa çıkarılan kısımdan ciddi şekilde yanmış olduğu göze çarpan kerpiç hattın, yani mezarın kuzeybatı uzun kenarının iç kısmına yaklaşık 75 cm uzunluğa, 60 cm genişliğe ve 15 cm yüksekliğe sahip parçalar, birbirlerine bitiştirilerek düzgünce sıralanmıştır. Bu işleme daha geniş olan güneybatı kısa

kenar üzerinden başlanmış ve ilk olarak yassı bir taş seçilerek mezar taşı görevinde kullanılmıştır. Alan kapatma amacı güdüldüğünden diğer parçaların ise daha geniş yüzeyli olmalarına dikkat edilmiştir. Son olarak diğer mezar taşına oranla oldukça küçük boyutlu ve biçimsiz olan doğal kireç taşı molozu kuzeydoğu kısa kenara bitişik halde konumlandırılmıştır.

Olasılıkla üst ağırlıktan dolayı sandukanın çökmesine engel olmak için dışarıdan orta büyüklükteki taşların birbiri ardına sıralanması ile oluşturulan hatla ve yer yer anakaya yardımıyla desteklenerek güçlendirme yapılmıştır. Kuzeydoğu köşesinde ise başka bir mezara ait olduğunu düşüdüğümüz oldukça büyük bir kapak taşı bulunmaktadır (Resim 6). Ayrıca kerpiç kenarlar arasında 10 santimetreye varan kot farkı dikkat çekicidir. Üst kapağı oluşturan parçaların bir bölümleri büyük olasılıkla mezar içerisine çökmemesi amacıyla güneydoğu uzun kenarın üzerine bindirilmiştir. Ancak bu önlem yetersiz kalmış olacak ki mezarın zaman içerisinde kademeli olarak ortalama 10 cm çöktüğü sonraki aşamalarda anlaşılmıştır. Henüz açılmamış olmasına rağmen hali hazırda görülen üst kapak ve sanduka kenarların detaylı incelenmesi sonucu elde edilen bu veriler ortaya çıkarılan mezarın gelişigüzel yapılmadığını, tam aksine her malzemenin işlevine göre özenle seçilerek tüm yapım aşamalarının önceden tasarlandığını göstermektedir.

Numaralandırılan kapak taşları sırası ile belirlenen bölgeye taşınarak mezar üzerindeki konumlarına göre dizilmiş, mezar taşları ise yerinde bırakılmıştır. İç kısmında çalışmalara başlamadan evvel çevresi tamamen kazılarak tüm yapı elemanları belirginleştirilmiş, mezar-çevre ilişkisi anlaşılmaya çalışılmıştır. Mezarı üç kenardan sınırlayan 20 cm kalınlığındaki yan sandukalar yeşil rente kil kullanılarak hazırlanan harç ile oluşturulmuş, güneybatı kısa kenarda ise anakayadan faydalanılmıştır (Resim 7). Kuzeybatıya bakan kenarın aksine güneydoğuya bakan yan sandukanın pek yanmadığı ve kendi renginde korunduğu gözlenmiştir. Bu durum olasılıkla bölgenin rüzgâr frekanslarıyla ilgilidir. Yanma yönüne bakıldığında güneyden esen kible rüzgarının etkili olduğu dönemde yandığını söylemek yanlış olmayacaktır.

En kuzeyde yer alan kapak taşının her üç kenarında oturduğu ve destek amacıyla birkaç küçük taşın kuzeye bakan köşeye gelecek şekilde yerleştirildiği anlaşılmaktadır. Dolayısıyla söz konusu bölgenin üst kısımları bir miktar tahrip olmuş ve içeriye doğru çökme yapmıştır. Diğer yandan mezarın kuzeydoğu köşesi ve güneydoğuya bakan uzun

kenarının bir bölümü de tahrip olmuştur. Ortalama 5 cm derinden kesintisiz takip edilebilen hattın alt kısımlarının iyi korunduğu ve buradaki tahribatın M22 numaralı mezara ait kapak taşının yaptığı baskıdan kaynaklandığı düşünülmüştür. Fakat detaylı incelendiğinde bu kısmın daha geniş ölçüye sahip olması, yumuşak ve kaymak kıvamındayken taşın altına doğru sertleşmesi, açık yeşil-sarı tonlarında olması gibi yapısal farklılıklar göstermektedir. M5b sonraki dönemde yapılan bir başka mezar tarafından kesilmiştir. Aralarındaki ilişki M22'nin kazılmasıyla daha net anlaşılmıştır. Söz konusu kısmın M22'yi çevreleyen kerpiç sanduka ile bütünlük gösterdiği ve kısa kenarını oluşturduğu tespit edilmiştir.

Ardından kapak taşlarının kaldırılmasıyla karşılaşılan koyu renge ve yumuşak yapıya sahip toprak 5 cm aralığında iki ağız kazılarak iç sınırlarlar belirgin hale getirilmiştir. Çalışma sırasında kapakların altına sanduka kenarlarına kadar toprak serildiği anlaşılmış, altında ise yer yer yanmış kerpiç döküntülerle karşılaşılmıştır. İlk bakışta düzensiz bir dağılım gösteren döküntüler arasında karbon lekeleri gözlenmiş ve kemik parçalarına rastlanmıştır. Ayrıca kemik dokusunun normalden farklı olması, yüzeylerinde görülen yatay çatlaklar, bej renk ve mavileşme kremasyon yapıldığına işaret etmektedir (Resim 8). Bu durum iskelete ait kalıntıların düşündüğümüzün aksine oldukça yakın kotlarda olduğunu göstermektedir.

Ayrıca mezarı çevreleyen kerpiç sandukanın kısmen, kazı çalışmasında ortaya çıkarılan iç döküntünün ise tamamen yanmış olması ve alt kotlara inildikçe karbon kalıntılarının giderek yoğunlaşıp tamamen yayılması dikkate alındığında mezarda birincil kremasyon uygulandığı anlaşılmaktadır (Resim 9). Gömünün basitçe kerpiç sanduka içerisine ölen bireyin yerleştirilip toprak doldurularak kapak taşlarının yerleştirilmesi şeklinde yapıldığı düşünülürken, ortalama 10 cm kazıldığında mezar geneline yayılan böyle bir manzarayla karşılaşılmaması hiç beklenmedik bir durumdur.

Tüm bunlar kuzeydoğu yarıda, sanduka kenarları boyunca saran U formlu bir iç döküntü oluşturmuştur. Bu bölümde yer alan parçalar düzgün yüzeyli ve daha kalındır. Yüzeyleri kızıl dış kısımları ise siyahtır. Küçük bir kısmının duruş ve pozisyonları tahrip olan sanduka kenarlarının üst bitimlerinden ve iç yüzlerinden kopan dökülen parçaların çöküntüsü olduğunu göstermektedir. Mezar geneline yayılan büyük bölümün ise en belirgin olanları kuzeydoğu kısa kenara yaslanmış vaziyette bulunan ve dike yakın bir

açıyla sandukanın içine doğru devam eden parçalardır. Bu grup olasılıkla tek bir bütüne aittir ve büyük bölümü kırık kırğa gelecek şekilde korunmuştur. Düzgün yüzeyli parçaların ortalama kalınlıkları 4 cm, iç kısmı şiddetli yanmadan dolayı kızıl-turuncu rengini almış ve oldukça dayanıklı hale gelmiştir. Bu özellikler sonraki aşamalarda iç döküntünün tanımlanmasına, çökme yönlerine ve pozisyonlarına, ayrıca mezarın anlamlandırılıp kurgulanmasına kadar büyük katkı sağlayacaktır.

Mezar üzerine çökmüş vaziyette bulunan kerpiç topanlarını tanımlı hale getirip belgelemek amacıyla öncelikle aralarındaki dolgu toprak temizlenerek açılmaya başlanmıştır. Çalışmalar sonucunda mezar geneline yayılan ve ortalama 4 cm kalınlığa sahip kerpiç plaka parçaları açığa çıkarılmıştır. Kalın bir sıvayı andıran döküntüler orta kısımda dik ve yatık pozisyonda düzensiz kırıklar halinde bulunurken, kenarlarda daha belirgindir. Ayrıca daha gevrek ve kırılğan yapıya sahip parçaların dış kısımları siyah, iç kısımları ise açık kahverengi-kızıl tonlarındadır. Elde edilen bilgilerle mezarın taş kapakların altında bir iç kapak veya iç kenarlık yapıldığı netlik kazanmıştır.

Döküntülerin kaldırılmasıyla mezarın iç dolgusuna ulaşılmış, yer yer korunmuş kısımlardan uzun kenarlara paralel iki hat tespit edilmiştir (Resim 10). Hatlar kuzeydoğuda bulunan kenar döküntülerinin iç kısımlarında ve alt kotlarda kısa kenar dahil olmak üzere takip edilebilmektedir. Güneybatı kısa kenarın kesitinde görülen izleri de formu hakkında ipuçları vermesi bakımından önemlidir. İki hattın arasında bulunan oldukça koyu renkli dolgu, yoğun miktarda karbon ve kemik parçası içermektedir. Yan sandukalarla aralarında kalan kısımları ise kahverengi tonlarında, yumuşak ve killi bir yapıya sahiptir. Bu sebeple öncelikle söz konusu aralıkların uygun kısımları açılarak temizlenmiştir. Fakat kuzeydoğuya doğru döküntülerin dış bükey devam etmesi ve sanduka kenarlarına kadar yaslanması nedeniyle tamamen kazılamamıştır. Çalışma sonucunda hatlar belirginleştirilmiş ve alt kısımları ortaya çıkarılmıştır. Bu kısımlarda karbon izlerine ve kemik parçalarına rastlanmamıştır. Ayrıca sanduka kenarıyla aralarındaki açıklıklığın 4 santimetreye kadar daraldığı ayrıca ince, yumuşak ve killi bir toprakla yaklaşık 10-15 cm doldurulduğu tespit edilmiştir. Bu durum iki hattında birbirine şevli uzanmasından kaynaklanmaktadır (Resim 11). Çevresine göre boşluklu ve oldukça yumuşak olması nedeniyle çökme yönü genellikle içe doğru olmuştur. Yapım tekniğine ve işlevsel detaylarına ayrıca değinilecektir.

Yoğun miktarda karbon ve kemik parçası içeren koyu renkli, yumuşak yapılı mezar içi dolgusu kazılmaya başlanmıştır. Bir yandan kemik ve karbon parçaları açılırken diğer yandan dolgu içerisine karışmış döküntüler kaldırılmaya devam edilmiştir. İlk olarak orta alanda yoğunlaşan kemik parçaları açılmaya başlanmıştır. Beraberinde altlarında ve çevrelerinde karbonize olmuş odun parçaları açığa çıkarılmıştır. Büyük kemiklerin nispeten de olsa iyi durumda olduğu, küçük kemiklerin ise oldukça küçük parçacıklara ayrılmış olduğu gözlenmiştir. Ayrıca kemikler üzerinde yatay çatlaklar, kararma ve mavileşme normale oranla oldukça hafif olmaları dikkat çekmektedir. Tıpkı mezar kenarlarının sertleşmesi ve kırmızı bir renk alması gibi parçalardaki bu yapısal ve yüzeysel değişimler de yanma şiddetinden kaynaklanmaktadır. Ortaya çıkarılan kalıntıların büyük bölümü yerinde koruma ve sergileme amacıyla kaldırılmamıştır. Son olarak bu bölümde kemik parçalarının altında 20 cm kalınlığında siyah renkli yoğun karbon içeren dolgu kısmen açığa çıkartılmıştır. Mevcut veriler kremasyon öncesi ölen bireyin altına ahşap bir altlık hazırlandığını göstermektedir. Açılış kotlarından itibaren iskelete ait kalıntıların bulunduğu seviyeye kadar organik madde bakımından zengin, siyah renkli dolgu göz önünde bulundurulduğunda; cesedin üzerine de odun yerleştirildiği, bir anlamda yakılma sırasında ateşin dışarıdan beslenmiş olduğu ve bu sayede kısıtlı bir alanda istenilen sıcaklığa ulaşılmaya çalışıldığı anlaşılmaktadır. Dolayısıyla iç kısma yapılan ve kremasyon bölümünü sınırlayan kapak ya da kenarlığın bu uygulamaya elverişli olması gerekmektedir. Ayrıca döküntülerin altında bulunan mezar hediyelerinde yanık izine rastlanmaması, üstünün kısmen veya tamamen açık olduğunu kanıtlar niteliktedir.

Kazı esnasında kuzeydoğu kenarda çukurlaşma tespit edilmesinin üzerine bu bölge ayrıca incelenmiş ve orta kısma oranla daha derine indiği gözlenmiştir. İçerisinde az miktar kemik ve yanma sırasında karbonize olmuş yoğun miktarda odun parçası bulunmaktadır. Güneybatı kısa kenarda ise iç kenarlığın üst köşesinde çöküntüler arasında yatık halde 1 adet unguentariuma rastlanmış (Resim 12) ve temizliği sırasında altında başka mezar hediyelerinin de olduğu tespit edilmiştir. Yapılan detaylı çalışmayla 2 tanesi cam olmak üzere 8 adet unguentarium, 1 adet kâse, 1 adet kandil, 1 adet strigilis ve 1 adet bronz obje açığa çıkarılmıştır (Çizim 4, Resim 13-16).²⁰ Farklı boylardaki

²⁰ Şahin-Özbey 2017: 106.

unguentariumların 3 tanesi dik, 1 tanesi ve pişmiş toprak kâse dike yakın, 3 tanesi ise yatık pozisyonundadır. Bunlardan biri diğer buluntuların 20-25 cm doğusunda diğer kenarlığın altına doğru yatmış vaziyette bulunmaktadır. Buluntular genel olarak iyi durumda olmalarına rağmen özellikle unguentariumların yalnızca ağız kısımlarında kırık ve çatlaklar mevcuttur. Mezar hedyelerinin oturduğu seviyede karbon kalıntıları ve 2 adet yuvarlak formlu yanmış kemik parçası bulunmaktadır. Topuk kemiğine benzeyen bu parçalar detay temizliği sırasında küçük bir temas olması durumunda dahi toz halinde ufalanmaktadır. Bu esnada diğer buluntulardan ayrı olarak doğu yönüne bakan iç kapağa bitişik halde bronz oinochoe ve strigilis ortaya çıkarılmıştır. Buluntular bu kenarın zamanla içeriye doğru eğilip çökmesiyle altında kalmış, hattın korunagelen bölümü oinochoenin üzerine yaslanmıştır (Resim 17). Bu sebeple buluntular ancak söz konusu kısmın kesilmesiyle kaldırılabilmiştir (Resim 18).

Buluntuların yerleştirildiği kısımda ulaşılan anakaya zeminin birçok örnekte olduğu gibi düzeltilmediği anlaşılmaktadır. Bu sebeple 10 santimetreye varan doğal bir çukurlaşma tespit edilmiştir. Mezarın kısa kenarındaki bu tür çukurlukların mezar hedyelerinin bırakılması için kullanıldığı başka örneklerde karşımıza çıkmıştır.²¹ Ölü gömme adetlerini ele alacağımız kısımda bu durumla ilgili değerlendirmelere detaylı olarak yer verilecektir.

Buluntuların kaldırılmasıyla alt kotlarda giderek genişleyen kenarlıkları takip ederek orta kısma doğru kazılmaya devam edilmiştir. Özellikle bu çalışmayla ortaya çıkarılan kenarlıkların iyi korunmuş kısımları dikkatli incelendiğinde; iç yüzeyler olasılıkla bir kalıba yaslanarak oluşturulduğundan oldukça düzgün biçimliken, dış kısımların kaba ve pürüzlü bir görünüme sahip olduğu tespit edilmiştir. Siyah renkli dış yüzeyleri ayıran belirgin çizgi, tüm parçalar için ayırıcı bir özelliktir. Ayrıca hatlar anakayanın engebeli yüzeyini kalın bir sıva şeklinde takip ederek tek parça halinde uzanmaktadır. Bu durum mezarın yapılış biçimiyle ilgili önemli ipuçları vermektedir. Kremasyon bölümü olarak nitelendirdiğimiz kısmı oluşturan içe şevli kenarlar, plaka şeklinde hazırlanıp beşik çatı biçimli yerleştirilmiş veya ahşap kalıp yardımıyla yerinde hazırlanmış olmalıdır (Resim 19).

²¹ Kahraman 2009: 138.

1.3.1.2. Mezar 5c (M5c)

Peribolos duvarı ile çevrili alanın içerisinde yer alan ikinci kerpiç mezar 211 cm uzunluğa, 90 cm genişliğe ve 23 cm derinliğe sahip olan M5c numaralı mezardır (Resim 20). M5a'nın güneyinde yer alan sandukanın büyük bölümü M5b numaralı mezarda olduğu gibi kerpiçle örülmüş, üzeri ise iyi pişirilmemiş kerpiç plakalarla mertek şeklinde kapatılmıştır. Kerpiç duvar dış yüzden moloz taşlarla desteklenmektedir. Mezarın üzeri kireç taşından kenarları düzeltilmemiş, ortalama 40 cm uzunluğa, 95 cm genişliğe ve yaklaşık 30 cm yüksekliğe sahip 5 adet dikdörtgen plaka ile kapatılmıştır (Çizim 5). Toplam uzunluğu 2,5 m olan kapak taşlarının yaklaşık ağırlığı 200 kg olarak hesaplanmıştır. Birbirinin üzerine binecek şekilde oturtulan kapak taşlarında belirli bir düzene uyulmuş ve birisi kilit taşı olarak yerleştirilmiştir. Kilit taşı tespit edilmeden mezarı dağıtmadan açmak mümkün değildir. M5c numaralı mezarın kazıları kilit taşının yeri tespit edilip sökülmesi ile başlamış ve ilk olarak kapak taşları mezarın üzerinden uzaklaştırılmıştır (Resim 21).²²

Mezar teknesini, dıştan moloz taş sırası ile desteklenen 15 cm kalınlığında kerpiç oluşturmaktadır. Kerpiç sırasına paralel uzanan ve üzerinde yanık izleri bulunan 5 cm kalınlığındaki hat, kerpiç plakalara işaret ediyor olmalıdır (Resim 22). Döküntü halinde dağınık duran kerpiç parçaları toplandıktan sonra altından iskelete ait kalıntılar gelmeye başlamıştır. Diğerlerine göre dizden aşağısı oldukça iyi durumda korunmuş iskeletin güneybatı kısa kenarında ayak parmakları açığa çıkartılmıştır (Resim 23). İskeletin hem altında hem de üstünde karbon izlerine rastlanmıştır. Mezar zeminini oluşturan anakaya üzerindeki çatlakların, killi toprak ile tesviye edilerek doldurulduğu dikkat çekmektedir. Mezarın güneydoğu ve güneybatı köşelerinde bulunan kerpiç parçalarında görülen yanık izleri de dahil edilirse, bu mezarda da birincil kremasyon uygulandığını söylemek mümkündür. Kerpiçle yapılan mezar teknesinin üzeri büyük boyutlu doğal kireç taşlarıyla kapatılırken, iç hattı boyunca mertek şeklinde yerleştirilen plakalarla kremasyon bölümü izole edilmiş olmalıdır (Çizim 6).

Mezar hediyeleri arasında 2 adeti cam, 4 adeti pişmiş toprak olan toplam 6 adet unguentarium, 1 adet lagynos, 1 adet oinochoe, 1 adet pişmiş toprak kandil, 1 adet strigilis yer almaktadır (Resim 24). Mezar buluntuları arasında mıha rastlanmamıştır. Buluntular

²² Şahin-Özbey 2017: 111.

arasında yer alan pişmiş toprak veya cam unguentariumlar, lagynos veya strigilis gibi mezar hediyelerine göre, mezara MS 1. yüzyılın 2. yarısında gömü yapılmış olup, birincil kremasyon uygulanmıştır.²³

1.3.1.3. Mezar 5d (M5d)

Peribolos duvarı ile çevrilen alanın içerisinde yer alan son gömü, M5a ile M5c arasında yer alan, uzunluğu 239 cm, genişliği 90 cm ve derinliği 26 cm olan M5d numaralı mezardır (Resim 25). Mezarları örten kapak taşlarının birbirini kilitleyecek şekilde sıralanması ve yüzeylerinin düzeltilmeden kaba bırakılması başarılı bir kamuflej sağlamış, bu nedenle de bazı mezarların yerleri daha sonra tesadüfen bulunabilmiştir. M5d de bu mezarlardan birisi olduğundan yeri M5a ile M5c arasında bulunmaktadır.

Kapak taşları, belirli bir düzen içerisinde ve birbirlerinin üzerine binecek şekilde yerleştirilmiş ve tekrar açılmasını zorlaştırmak için taş bloklardan birisi kilit taşı olarak kullanılmıştır. Bu nedenle mezar kazısına öncelikle kilit taşının sökülmesi ile başlanmıştır (Resim 26). Dört parçadan oluşan kapak taşları ortalama 75 cm uzunluğa, 120 cm genişliğe ve 49 cm yüksekliğe sahip olup, toplam uzunlukları 250 santimetredir (Çizim 7).²⁴

M5d numaralı mezarın güney uzantısı M5c ile ortak kullanılırken, kuzey duvarı anakayanın kesilmesi ile meydana gelmiştir. Kapakların kaldırılmasından sonra yapılan kazı çalışmasında karbon ve döküntü kerpiçler gelmeye başlamıştır (Resim 27). Mezarın kuzey kısa kenarında iskelete ait olan kafatası parçaları bulunmuştur (Resim 28). Mezar içerisindeki karbon kalıntıları ve kemikler üzerindeki renk değişimleri bu mezarda da birincil kremasyon uygulandığını düşündürmektedir.²⁵

Mezar hediyeleri güney kısa kenarda toplu bir şekilde bulunmuştur (Resim 29). Buluntular arasında 13 adet unguentarium, 1 adet ters dönmüş şekilde cup kantharos ve içerisinde 1 adet kemik kaşık, 3 adet cam unguentarium, 1 adet lagynos, 1 adet bronz sonda kaşığı ve 1 adet mermer palet yer almaktadır (Resim 30).²⁶

²³ Şahin-Özbey 2017: 116.

²⁴ Şahin-Özbey 2017: 117.

²⁵ Şahin-Özbey 2017: 118.

²⁶ Şahin-Özbey 2017: 119.

Palet, unguentariumların arasında dik bir şekilde durmakta olup buluntulardan hiçbirisi doğrudan mezar duvarına yaslanmamaktadır. Bundan dolayı spatula ve palet ile birlikte eşyaların bir bölümünün ahşap sandık içerisinde olduğu düşünülmektedir. Bu bölümde mezar zemininin üzerinde ucu içe doğru bükülmüş çivilerin de bulunması ahşap sandık olma olasılığını güçlendirmektedir. Çivilerden birkaçının ucu yukarı doğru bakar şekilde unguentariumların altında bulunmuştur. M5d numaralı mezara içinde bulunan hediyelere göre MS 1. yüzyılda gömü yapılmış olup, birincil kremasyon uygulanmıştır (Çizim 8).

Peribolos duvarı içerisinde bulunan mezarlar kabaca düzeltilen anakaya üzerinde, ana kayanın olmadığı yerlerde moloz taşlar ile desteklenen kerpiç duvarlı ve üzerleri kabaca şekillendirilmiş taş plakalar ile örtülüdür. Mezarların tamamına yaklaşık MS 1. yüzyıl içine gömü yapılmıştır. Buluntular arasında dar bir zaman aralığına tarihlendirmeye yardımcı olacak sikke benzeri eser olmadığı için mezarları kendi içinde kronolojik bir sıraya dizmek mümkün olmamıştır. Ancak iskelet parçalarına ait kemiklerden alınan numunelerin tüm genom analizleri tamamlandığında aile fertleri ve cinsiyetleri hakkında bilgilerimiz daha da artacaktır.²⁷

1.3.2. Mezar 6 (M6)

Sondajın güney kenarında M5 Mezar Yapısı'nın dışında kalan alanın temizliği sırasında, kapak taşlarının fark edilmeyerek kaldırılmasıyla açığa çıkmıştır (Resim 31, Çizim 9). Kuzey-güney yönünde uzanan mezarın üzerindeki moloz taşlar temizlenerek içindeki dolgu toprak açılan beşer santimetrelik ağızlarla kontrollü bir şekilde kazılmıştır. Çalışmanın devamında killi dolgu mezarın anakayaya yaslanan uzun kenar duvarları korunarak anakaya zeminine kadar tamamen kaldırılmıştır (Resim 32).²⁸

Mezar, 138 cm uzunluğa, 90 cm genişliğe ve 31 cm yüksekliğe sahiptir (Çizim 10). Mezar teknesini oluşturan yaklaşık 25 cm kalınlığındaki iki uzun kenar kil harç kullanılarak hazırlanmıştır. Kısa kenarlar anakayadan şekillendirilirken, pürüzlü mezar zemini ise yine killi toprak ile tesviye edilmiştir. Mezarın ölçüleri ve ele geçen kafatasının boyutları çocuk mezarı olduğunu göstermektedir (Resim 33).²⁹

²⁷ Şahin-Özbey 2017: 125.

²⁸ Şahin-Özbey 2017: 126.

²⁹ Şahin-Özbey 2017: 127.

Buluntu ve kemiklerin arazi yüzeyine oldukça yakın olmasından dolayı yağmur suları ve mekanik çözülme gibi etkenler nedeniyle mezarın doğal tahribata maruz kaldığı anlaşılmaktadır. Kazı sırasında 12 adet mih, 2 adet metal, 1 adet gümüş küpe, 1 adet cam kâse, 1 adet laginos, 1 adet unguentarium, dikkat çeken buluntular arasındadır.³⁰ Mezar, hediyelerine göre MÖ 1. – MS 1. yüzyılın ilk yarısına tarihlenir.³¹

1.3.3. Mezar 7 (M7)

M7 numaralı mezar sondaj alanının güneydoğusunda 12D numaralı parselde yer almaktadır. Kuzeydoğu-güneybatı doğrultuda uzanan sandukanın çevresi mezar yüksekliği kadar örülen tek sıra taş sırası ile desteklenmiştir. Kil/çamur harc ve moloz taşlar kullanılarak hazırlanan hattın içerisinde bulunan sanduka kenarları ise kerpiçten yapılmıştır (Resim 34). İlk olarak mezarın üzerindeki moloz taşlar temizlenmiş ve devamında kerpiç duvar görünür hale getirilmiştir.³² Sandukayı oluşturan kerpiç dizisi, kalıpta hazırlanarak dikine yerleştirilmiş 8 adet blok yardımıyla şekillendirilmiştir. Kerpiç malzemenin yapısı ve tüm yüzeylerde görülen renk değişimi yüksek ısıda gerçekleşen düzenli bir yanmaya işaret etmektedir.

Ardından mezar içerisinde 10'ar santimetrelik seviyelerle derinleşilerek tamamı açılmıştır. Çalışmada ilk olarak doğu ve batı uzun kenarların bazı bölümlerinin blok halinde mezar içerisine çöktüğü gözlenmiştir (Resim 35). Açığa çıkartılan mezar, 250 cm uzunluğa, 110 cm genişliğe ve yaklaşık 55 santimetre yüksekliğe sahiptir (Çizim 11).

Mezarın killi toprak ile tesviye edildiği anlaşılan zemini üzerinde özellikle kuzeydoğuda yoğun olmak üzere iskelete ait kemik parçalarına ve bulunduğu düzleme yayılan karbon kalıntılara rastlanmıştır.³³ Ayrıca bazı kemik parçalarında yanma derecesine bağlı olarak oluşan mavi-gri tonlarında yanık izlerinin görülmesi mezarda birincil kremasyon uygulamasının yapıldığına işaret etmektedir (Resim 36). Mezarı oluşturan kerpiç kenarların büyük ölçüde yanmış olması da bu durumu destekler niteliktedir.

³⁰ Şahin-Özbey 2017: 128.

³¹ Şahin-Özbey 2017: 129.

³² Şahin-Özbey 2017: 130.

³³ Şahin-Özbey 2017: 131.

Çalışmada tahrip olmuş durumda iskelet parçalarına ve mezar buluntusu olarak 2 adet mih, 6 adet unguentarium ve çanak çömlek parçalarına rastlanmış (Çizim 12). Mezar hediyelerine göre MS 1. yüzyıla tarihlenir.³⁴

1.3.4. Mezar 8 (M8)

M5 numaralı mezar grubunun doğu alanın temizliği sırasında kerpiç izlerine rastlanmıştır. Ardından iz takibi yapılarak sondaj alanı güneye doğru 10 metrekare genişletilmiş ve kerpiç mezarın tamamı ortaya çıkmıştır. Mezarın üzerindeki moloz taşlar temizlenerek kerpiç hatlar görünür hale getirilmiştir (Resim 37).³⁵ Bu mezar, aynı zamanda tam ve in-situ korunmuş olan kerpiçler nedeniyle, mertek mezarların üzerinin nasıl örtüldüğünü açık bir şekilde gösterir. İlk ve tam korunan örnek olması açısından da önemlidir (Görsel 38). Anlaşıldığı kadarıyla, kerpiç harcından ahşap kalıplar kullanılarak, blok yapım tekniği ile üretilen plakalar, güneş altında kurutulduktan sonra iyi fırınlanmadıklarından dolayı, neme maruz kalınca mukavemetlerini yitirerek sanduka içerisine doğru çökmüşlerdir. Mezar hediyeleri arasında bulunan lagynosa ait ağız bölümünün plakayı delerek mezarın dışına çıkmış olması, hem kerpiçlerin yeteri kadar dayanıklı olmadığını, hem de mezarın üzerine çöktüklerini kanıtlamaktadır. Çöken plakalardan kuzey uzun kenara yerleştirilenlerin güneydekilere göre daha yüksekte olması, güney sırada bulunanların önce yıkıldığına, kuzeydeki sıranın bunların üzerine düştüğüne işaret etmektedir.³⁶

Üst örtünün kaldırılmasına kuzey yandan başlanmıştır. Merteği oluşturan kerpiç plakalar, ölçülebildiği kadarıyla blok yapım tekniği ile yaklaşık 4 cm kalınlığında ve 42x42 cm boyutlarında kare şeklinde dökülen 4 adet plakadan oluşmaktadır. Yan yana dizilen plakaların alt kısımları mezarın kuzey uzun kenarı boyunca anakayaya yaslanırken, diğer bir uzun ve iki dar kenar M7 numaralı mezarda olduğu gibi moloz taşlarla desteklenerek sanduka biçiminde yapılmıştır (Çizim 13). Mezar 236 cm uzunluğa, 90 cm genişliğe ve 31 cm derinliğe sahiptir. Ayrıca ele geçen karbon ve yanmış kemik izlerine göre birincil kremasyon uygulanmıştır. Özellikle buluntuların yerleştirildiği batı kısa kenarda yoğun olmak üzere, anakaya zemin üzerindeki çukurluklar killi toprak ile

³⁴ Şahin-Özbey 2017: 132-133.

³⁵ Şahin-Özbey 2017: 135.

³⁶ Şahin 2019.

düzeltilmiştir (Resim 39). Mezar içerisine ölü hediyesi olarak bırakılan 2 adet unguentarium ve bir adet lagynosa göre mezara MS 1. yüzyılın 2. yarısında defin yapılmış olmalıdır (Çizim 14).³⁷

1.3.5. Mezar 9B (M9B)

M9a numaralı mezar tamamen açılmış olsa da alanın sınırlarını belirleyen örme duvar ve anakayanın traşlanmasıyla elde edilen kenarlar alt kotlara doğru devam etmektedir. Bu durum söz konusu alanın alt seviyelerde karşılaşılabileceğimiz başka bir mezar için hazırlanmış olabileceğini düşündürmektedir. Ayrıca toprağın yumuşak yapısı, moloz taşlardan oluşan kamuflaj dolgusunun tekrar devam etmeye başlaması ve temizlendikçe zeminin derinleşmesi bu kanıyı güçlendirmiştir (Resim 40). Bundan dolayı kazıya dikkatli bir şekilde devam edilmesine karar verilmiştir. Kazıların ilk safhasında yüzeydeki toprak temizlenmiş ve bunun altından molozlardan oluşan kamuflaj tabakası gelmiştir. Bu dolgunun kaldırılmasının ardından doğu – batı yönünde uzanan bir başka mezara ait kapak taşları ortaya çıkarılmıştır (Resim 41). Ayrıca örme duvarın ve düzeltilen anakaya kenarların kapak taşlarının oturduğu seviyeye kadar inmesi, alanın bu mezar için tasarlandığı düşüncesini güçlendirmektedir.

230 cm uzunluğu ve 137 cm genişliğe sahip mezar alanındaki 2017 çalışmaları, kapak taşlarının kaldırılması ile başlamıştır. Böylece mezar sandukasını oluşturan kerpiç bloklar belirgin hale gelmeye başlamıştır. Sandukanın 3 tarafı kerpiç ile çevrilirken, güney uzun kenarın tamamına yakını ana kayanın kesilmesi ile oluşturulmuştur. Açığa çıkarılan mezar 160 cm uzunluğa, 37 cm genişliğe ve 16 cm derinliğe sahiptir (Çizim 15). Mezar içerisinde yoğun miktarda yanmış kemik ve karbonize odun parçalarına rastlanması bu mezarda da birincil kremasyon uygulandığına işaret etmektedir. Mezarın çevresinde yanık izleri görülen killi bir düzleme rastlanmıştır. Bu düzlemin amacı mezar çevresinin tesviyesi olmalıdır (Resim 42).

Mezar hediyesi olarak birisi pişmiş toprak, diğeri cam olmak üzere iki adet unguentarium, 2 adet lagynos, 1 adet skyphos, 1 adet kandil, 1 adet cam unguentarium, 1 adet strigilis, 1 adet kemik kaşık açığa çıkartılmıştır (Resim 43- Çizim 16). Mezar

³⁷ Şahin 2019.

buluntularına göre M9b numaralı mezara, her ne kadar MÖ 2.-1. yüzyıl aralığına tarihlenen bir adet kemik kaşık olsa da MS 1. yüzyılda defin yapılmış olmalıdır.³⁸

1.3.6. Mezar 12 (M12)

M12 numaralı mezar, sondaj alanının kuzeybatı sınırında 14H numaralı plan karenin içinde yer almaktadır. Kuzey-güney yönünde uzanan mezarın büyük bölümü kuzey kesitin altında devam ettiğinden, mezarın tamamı açabilmek için açma genişletilmiştir.³⁹ Kuzey-güney yönünde uzanan mezarın üzeri ve kenarları moloz taşlarla doldurulmuştur (Resim 44). Taş dolgunun altından çatki şeklinde yerleştirilmiş kerpiç blokların üst bitimleriyle karşılaşılması, bu mezarın üzerinin kireç taşı plakalar ile kapatılmadığını; toprak ve moloz taşlarla kapatıldığını göstermektedir. M12'nin çevresindeki moloz taşlar ve dolgu toprak temizlendikten sonra kerpiç plakaların birleşme yerleri daha görünür hale gelmiştir (Resim 45). Kısa kenarlarda birer, uzun kenarlarda üçer adet olmak üzere toplamda 8 adet kerpiç plaka kullanılan mezar, 158 cm uzunluğa, 60 cm genişliğe sahiptir (Çizim 17). Kazılara mezarın çevresi ve olasılıkla kil sıvalı yüzeyi bir miktar sıyrılarak sınırlarının belirginleştirilmesi ile devam edilmiş. Kerpiç bloklara ait kenar profilleri tespit edilerek görünür hale getirilmiştir (Resim 46). Plakaların boyutları standart olup 51x51 santimetrelilik kare kalıplar halinde üretilmiştir.⁴⁰ Ayrıca beşik çatı yapımında kullanılan blokların aralarında bağlayıcı olarak 1 cm kalınlığında kil harç kullanılmıştır.

Kuzeybatı bölümü bir miktar da olsa mezarın üzerine doğru çökmüş, ilk buluntumuz da bu aralıkta gördüğümüz bir bölümü dışa taşmış unguentarium olmuştur (Resim 47). Ayrıca kısa kenarların üzerinde uçları kıvrık halde birer adet mih ele geçmiştir (Resim 48). Mezarın açılması çöken kerpiç levhaların bulunduğu yandan başlamıştır. Ortadan kırılarak içe doğru çöken kerpiçler, tek parça halinde alınamadığından kerpiçler birleşme yerlerinden kesilerek parçalar halinde kaldırılmış, daha sonra diğer yanda bulunanların çökmemesi için desteklenmiştir (Resim 49- 52). Mezarın genelinde yanmış kemik parçaları, yoğun kül ve karbon izleri mezarda birincil kremasyon ile defin yapıldığını göstermektedir.⁴¹

³⁸ Şahin 2019.

³⁹ Şahin-Özbey 2017: 167.

⁴⁰ Şahin-Özbey 2017: 168.

⁴¹ Şahin-Özbey 2017: 173-174.

Birincil kremasyon uygulanan kerpiç çatki mezarda, 1 adet parçalanmış şekilde pişmiş toprak figürin, 6 adet unguanterium ve 14 adet mih ele geçmiştir (Çizim 18). Tamamen dağılmış durumda olan figürin göz ardı edilirse, mezar buluntularına göre defin MS 1. yüzyılda yapılmış olmalıdır.⁴²

1.3.7. Mezar 14 (M14)

M14 numaralı mezar sondaj alanının doğusunda 14H parselinin içinde yer almaktadır. Mezarın büyük bir bölümü daha geç bir dönemde M13 numaralı mezar tarafından kesilmiştir (Resim 53). Dolayısıyla mezarın formu ve ölçüleri ile ilgili kesin bir bilgiye ulaşılamamıştır. Mezar, yüzeydeki moloz taş ve dolgu toprağın temizlenmesi ile kazılmaya başlamıştır. Özellikle iç bölümdeki kerpiç dolgunun kaldırılması kenar profillerinin belirginleşmesini sağlamıştır (Resim 54). Muhtemelen ölü birey doğrudan anakayanın üzerine uzatılmıştır. Mezarın korunan uzunluğu 60 cm, genişliği 40 cm, yüksekliği 14 santimetredir (Çizim 19).⁴³

Buluntular arasında tahrip olmuş durumda 1 adet unguentarium ve iskelete ait parçalar kayda değerdir. Kerpiç plakalar ile çatki şeklinde kapatıldığını düşündüğümüz mezara ele geçen hediyelere göre MS 1. yüzyılda gömü yapılmış olmalıdır.

1.3.8. Mezar 17a (M17a)

M17a numaralı mezar sondaj alanının kuzeydoğusunda 15H parselinin içinde bulunmaktadır. Kuzeydoğu-güneybatı doğrultudaki mezar yerli anakaya üzerine kerpiç çevrilerek oluşturulmuştur. Kerpiç dolgu ve molozlar temizlendikten sonra mezar profili belirginleştirilmiştir. Mezar yapısının kuzey yarısında iskelet parçaları, güney yarısında kremasyon yapıldığına dair karbonlaşmış ahşap tabaka açığa çıkmıştır (Resim 55). Mezar, 105 cm uzunluğunda, 60 cm genişliğinde, 42 cm yüksekliğindedir (Resim 56, Çizim 20). İskelet yüzeye yakın olduğu için etkili bir şekilde tahrip olmuştur. Mezardan herhangi bir buluntu gelmemiştir.

⁴² Şahin-Özbey 2017: 175.

⁴³ Şahin-Özbey 2017: 176.

1.3.9. Mezar 17b (M17b)

Sondaj alanının kuzeydoğusunda 15H açmasının içinde yer almaktadır. Kuzey-güney doğrultuda uzanan mezar anakaya üzerine kerpiçlerin çevrilmesiyle oluşturulmuştur. M17A numaralı mezarla bitişik durumda olan kerpiç mezarın üst örtüsü birbiri üzerine düşerek ikili duvar görünümünü almıştır⁴⁴ (Resim 57). Tamamen korunmuş vaziyette bulunan M12 numaralı mezarda asıl formun nasıl olduğu açıkça görünmektedir.

Düşen kerpiç kalıpları kaldırılarak iç dolgu temizlenmiştir. Dağınık halde ve tahrip olmuş iskeletin altında bulunan karbon tabakası, kremasyon işleminin uygulandığını göstermektedir. İskelet yüzeye yakın olmasından ve hava koşullarından dolayı etkili bir şekilde tahrip olmuştur. Kerpiç mezar, 210 cm uzunluğa, 75 cm genişliğe, 42 cm yüksekliğe sahiptir (Resim 58). Buluntular arasında iyi korunmuş 2 adet unguentarium, üzerinde geyik figürü bulunan 1 adet kandil bulunmaktadır⁴⁵ (Resim 59, Çizim 20). Söz konusu mezar hediyelerine göre mezar MS erken 1. yüzyılda yapılmış olmalıdır.

1.3.10. Mezar 18 (M18)

Sondaj alanının doğusunda, 15H açma sınırlarının içinde bulunmaktadır. Kuzeydoğu-güneybatı doğrultuda uzanan mezar, kerpiç plakalarla çatki şeklinde örtülmüştür. Mezarın batı uzun kenarı M10 numaralı mezar tarafından kesilmiştir⁴⁶(Resim 60).

Çalışma öncelikle mezar üzerindeki moloz taş ve kerpiç dolgunun temizlenmesi ile başlamıştır. Üst çöküntü kaldırıldıktan sonra yanmış iskelet kalıntıları detaylı şekilde açılmıştır (Resim 61-62). Kerpiç mezar, 205 cm uzunluğa, 40 cm genişliğe, 22 cm yüksekliğe sahiptir. Kerpiç mezardaki kemik ve karbon kalıntıları olduğu gibi bırakılmıştır (Resim 63). Mezar içerisinde kül ve yanmış kemik kalıntıları, birincil kremasyon yapıldığını göstermektedir. Mezar içerisinde yalnızca 3 adet miha ve kemik

⁴⁴ Şahin-Özbey 2017: 187.

⁴⁵ Şahin-Özbey 2017: 189.

⁴⁶ Şahin-Özbey 2017: 190.

parçalarına rastlanmıştır (Çizim 21). Buluntu ele geçmediği için mezar tarihlenememiştir.⁴⁷

1.3.11. Mezar 19 (M19)

Sondaj alanının güneydoğusunda 15H açma sınırları içerisinde yer almaktadır (Resim 64). Sandukanın 3 tarafı M12 numaralı mezarda olduğu gibi yaklaşık 8 cm kalınlığında 51x 51 cm ölçülerinde kerpiç bloklar kullanılarak yapılmıştır. Bir uzun kenarda ise düzeltilen anakaya yan sanduka görevindedir. Üst örtü ise karşı uzun kenara dik olarak yerleştirilen blokların üzerine yatırılan 3 blok ile mertek çatı haline getirilmiştir (Resim 65).

Mezar üzerindeki moloz taşlar ve dolgu toprak temizlendikten sonra mezar yapısı ortaya çıkartılmıştır. Mezar, 170 cm uzunluğa, 70 cm genişliğe ve 40 cm yüksekliğe sahiptir. Mezarın kuzeydoğu ucundan başlayarak iskeletin altında devam eden ve kremasyon yapıldığını gösteren, geniş bir alanı kaplayan karbon tabaka bulunmaktadır (Resim 66-67).⁴⁸ Bu nedenle mezarda birincil kremasyon gömü yapıldığını düşünüyoruz.

Buluntular arasında az sayıda seramik ve cam parçası, 7 adet mih, 3 adet unguentarium, 2 adet kâse, oldukça tahrip olmuş 3 adet pişmiş toprak figürin, 1 adet kandil, 1 adet kantharos ve çok sayıda aşık kemiği bulunmaktadır (Resim 68, Çizim 22). Mezar hediyelerine göre defin MS 1. yüzyılın 2. yarısında yapılmış olmalıdır.⁴⁹

1.3.12. Mezar 20 (M20)

Sondaj alanının ve 15H parselinin doğusunda bulunmaktadır. Üst dolgunun temizlenmesiyle başlayan mezar kazısı, çökmüş vaziyette bulunan kerpiç plakalara ait parçaların kaldırılması ile devam etmiştir (Resim 69). Etkili bir şekilde tahrip olmuş olan kapak plakaları neredeyse iskelete ait kemik parçalarıyla iç içe geçmiş vaziyettedir. Bu döküntülerin kaldırılmasının ardından dağınık halde ve üzerlerinde yanık izleri görülen kemik parçaları, anakaya üzerine yayılmış karbon parçaları ile birlikte bulunmuştur.⁵⁰

⁴⁷ Şahin-Özbey 2017: 191.

⁴⁸ Şahin-Özbey 2017: 194.

⁴⁹ Şahin-Özbey 2017: 195.

⁵⁰ Şahin-Özbey 2017: 197.

Mezar boyunca dağılan ve ufalanan kemik parçaları temizlenerek açığa çıkartılmıştır. Mezarın kuzey yarısında, kremasyon yapıldığını gösteren karbon dolguya rastlanılmıştır (Resim 70). Kemikler ve buluntular yüzeye yakın olması nedeniyle oldukça tahrip olmuş şekilde ele geçmiştir. İskeletin topuk kemikleri, mezarın güneyinde yan yana olacak şekilde bulunmuştur (Resim 71). Ayrıca mezarın güneybatı kısa kenar hattında biri içeride biri dışarıda olmak üzere iki unguentarium bulunmaktadır. İçerideki unguentariumun boyun kısmı kısmı kerpiç hattın altından dışarıya çıkmış durumdadır (Resim 72). Açığa çıkartılan mezar 190 cm uzunluğa, 80 cm genişliğe ve 13 cm korunan yüksekliğe sahiptir. Buluntular içerisinde az miktarda seramik, az miktarda kemik parçaları, 5 adet mih, 1 adet kâse, 2 adet unguentarium, 1 adet kandil, 1 adet laginos ele geçmiştir (Resim 73, Çizim 23). Buluntu tarihlendirmelerine göre mezara MS 1. yüzyılın 2. yarısında gömü yapıldığı düşünülmektedir.⁵¹

1.3.13. Mezar 21 (M21)

Sondaj alanının kuzeybatısında 15H parselinin içinde bulunmaktadır. Mezar üzerindeki dolgu toprağın temizlenmesi ve moloz taşların kaldırılmasıyla mezarın doğu ve batı uzun kenarlarının anakayadaki kerpiç plaka izleri ortaya çıkmıştır. Mezarın yüzeye yakın olması, arazi eğimi ve hava koşullarından dolayı tamamen tahrip olmasına yol açmış olmalıdır. Açığa çıkartılan mezarın korunan ölçüleri 170 cm uzunluk, 64 cm genişlik şeklindedir. Buluntular içerisinde 2 adet mih, az miktarda kemik parçası bulunmaktadır (Çizim 24).⁵²

1.3.14. Mezar 22 (M22)

Sondaj 4'ün güneydoğu kenarında tespit edilen M22 numaralı mezar, peribolos duvarının doğusunda bulunmaktadır (Resim 74). Mezarın kuzeybatı kısa kenarı M5b numaralı mezarın doğu uzun kenarının bir bölümü ile ortak kullanılmaktadır.⁵³ Mezarın uzunluğu 240 cm, genişliği 40 cm ve derinliği 30 cm olarak ölçülmüştür.

M22 numaralı mezar, şekilsiz kireç taşından kapak taşları ile örtülen mezar kerpiç sanduka mezarlar grubunda yer almaktadır (Çizim 25). Ortalama 20 cm kalınlığındaki

⁵¹ Şahin-Özbey 2017: 199.

⁵² Şahin-Özbey 2017: 201.

⁵³ Şahin-Özbey 2017:147.

sarı renkli kil kullanılarak kerpiç harcıyla yapıldığı anlaşılan sanduka kenarları dıştan anakaya ve moloz taşlarla desteklenmektedir. Kapak taşlarının alınmasından sonra mezarın içerisinde şeritler halinde kırılıp çökmüş vaziyette kerpiç plakalara ait parçalar ile karşılaşmıştır (Resim 75). Mezarın iç kısmında yanma izleri ve karbon parçaları bulunmaktadır.⁵⁴ Bu nedenle sanduka içerisine kremasyon bölümünü beşik çatı şeklinde sınırlayan ikinci bir üst örtü yapılan mezarlar grubuna dahil olmalıdır (Resim 76). Diğer bir ifade ile mezar tip olarak M5b numaralı mezarla yakın benzerlik göstermektedir.⁵⁵

Mezarın güneydoğu kısa kenarından başlayarak kerpiç plakalara ait parçaların kaldırıldığı orta bölüme kadar karbon yoğunluğu devam etmektedir. Kemiklerdeki yanma izi de göz önünde bulundurulduğunda mezarda birincil kremasyon uygulandığı anlaşılmaktadır (Resim 77). Mezar hediyeleri yoğun olarak güneydoğu kısa kenarda bulunmaktadır (Resim 78). Bununla birlikte mezarın kuzeyine doğru dağılmış şekilde duran hediyelere de rastlanmıştır. Kuzeydoğu köşede yer alan cam kâse ise tek başına durmaktadır (Resim 79, Çizim 26).⁵⁶

Mezar hediyesi olarak 8 adet pişmiş toprak unguentarium, 1 adet pişmiş toprak kandil, 5 adet cam unguentarium, 1 adet cam kâse, altın diadem, 4 adet bronz yüzük, 3 adet zil benzeri bronz obje, 1 adet bronz ok ucu, 2 adet bronz raptiye başı, 1 adet cam boncuk, 1 adet kemik boncuk, 1 adet kemik oyun pulu, 1 adet kemik yüzük, 1 adet kemik saç tokası başı bulunmuştur. Kaşlı yüzük, altın diadem, saç tokası ve boncuk gibi mezar hediyelerinden hareket ederek, mezarın bir kadına ait olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.⁵⁷

Mevcut buluntulara göre mezardaki gömü, MS 1. yüzyılın ikinci yarısından 3. yüzyıla kadar geniş bir zaman aralığına işaret etmektedir. Bu durumu birden fazla gömü ile izah etmek birincil kremasyon defin için zor bir olasılık gibi gözükmektedir. Bu durum ya mezar sahibinin geçmişine ait biriktirdiği eşyalar, ya da mevcut seramik kronolojisinin tekrar gözden geçirilmesi gerektiği şeklinde izah edilmelidir⁵⁸.

⁵⁴ Şahin-Özbey 2017: 148.

⁵⁵ Şahin-Özbey 2017: 149.

⁵⁶ Şahin-Özbey 2017: 148.

⁵⁷ Şahin-Özbey 2017:150-154.

⁵⁸ Şahin-Özbey 2017: 155-157.

İKİNCİ BÖLÜM

KERPIÇ MEZAR TİPOLOJİSİ VE ÜST ÖRTÜ BİÇİMLERİ

Bu bölümde Apollonia Nekropolü'nde tercih edilmiş olan kerpiç mezar tipleri toplu bir şekilde değerlendirilmeye çalışılacaktır. Yapmış olduğumuz incelemelerde kerpiç mezarların sanduka yapma tekniklerinin yanı sıra üst örtüleri ile de farklılık gözlenmektedir. Açığa çıkardığımız örneklerde büyük boyutlu doğal kaya parçaları, geniş yüzeyli taş levhalar, kerpiç plakalar, kerpiç bloklar veya iki farklı tip bir arada kullanılmıştır. Bu sebeple mezarları, tipleri ve üst örtülerine göre alt gruplarda ele almak bir takım kavram karışıklıklarını engelleyecektir (Tablo 1).

Öncelikle ilk iki başlıkta tespit edilen mezarlar yapılarına göre ana gruplara ayrılacak, sonrasında yapılış biçimleri ve üst örtülerine göre alt gruplara ayrılacaktır. Dolayısıyla belirleyeceğimiz mezar isimlendirmeleri, önce tipi, sonra üzerinin kapatılması göz önünde bulundurularak yapılacaktır. Özellikle sanduka tipi mezarlarda kullanılan yapı malzemesi ve üstlerinin kapama şekilleri alt grupların oluşmasına yardımcı olmuştur. Ayrıca hem Roma da hem de Anadolu'da görülen ölü gömme geleneklerinde, mezarın ölü için bir sonsuz ev olması düşüncesi,⁵⁹ mezar yapılarına kapak görevi gören üst örtülerin genellikle evlerde olduğu gibi çatı sistemlerine oldukça benzer şekilde biçimlendirilmelerini desteklemektedir.⁶⁰ Mezarlar üzerinde yaptığımız tipolojik tasnif çalışması sonucunda yapı malzemesi olarak kerpiç kullanılan örnekleri aşağıda oluşturduğumuz başlıklar altında değerlendirmenin daha doğru olacağı kanısındayız.

2.1. Sanduka Mezar

Genellikle dikdörtgen şeklinde açılan bir çukurun etrafı taş dilimleri, kerpiç malzeme, ağaç kütükleri veya ahşap plakalar ile çevrenmesiyle oluşturulan, sandığı anımsatan yapısal gömü alanları olarak tanımlanmaktadır. Kullanılan yapı malzemesinin niteliğine göre türlendirilmişlerdir. Malzeme seçiminde o malzemenin edinilebilirliği en önemli unsurdur.⁶¹ Sandık tipi mezarların taş, ağaç ve kerpiçten yapılmış örnekleri

⁵⁹ H. Kasapoğlu 2007, 498.

⁶⁰ Erkan 2019: 230 v.d.

⁶¹ Ensert 1995: 200.

insanların ihtiyaç duyduğunda yaşadıkları coğrafyada bulunan her çeşit malzemeyi kullandıklarını göstermektedir.⁶² Bu tip mezarlarda, sandukanın hazırlanmasında taş, kerpiç, kil veya malta harcı kullanılmış ve anakayadan yararlanılmıştır (M5a, M5b, M5c, M5d, M6, M7, M8, M9b, M13, M16, M19, M22). 3 adet taş sandık mezarın biri doğrudan anakaya oyularak kabaca şekillendirilmiş (M16), diğerlerinde ise sandukayı oluşturan moloz taşlar kil harç ve malta harcı olmak üzere iki farklı teknikte tutturulmuştur (M5a, M13). Geriye kalan 9 sandık mezarda, kerpiç harç, kerpiç blok ve kil harcı malzeme olarak kullanılmıştır. Uygulamalardaki bu tür farklılıklar sandık mezarları kendi içinde alt gruplara ayırmamızı gerektirmiştir.

2.1.1. Kerpiç Sanduka Mezar

Yapı malzemesi olarak genellikle taş kullanılan “örgü tekne, plaka tekne, oygu tekne ve sanduka” şeklinde adlandırılan mezar tiplerinin bir bakıma kerpiç versiyonu olarak karşımıza çıkmaktadır (M5b, M5c, M5d, M6, M7, M8, M9b, M19, M22, Çizim 27). Öncelikle mezar yeri olarak seçilen bölgede uygun görülen ölçülerde bir çukur açılır ve içerisine sanduka hazırlanır. Kerpiçle çevrelenmiş sandık mezar olarak da bilinen mezarlarda genellikle yan sandukalar kerpiç kullanılarak yapılmaktadır. Karşılaştığımız bazı örneklerde ise sandukanın kısa kenarları veya uzun kenarlarının bir bölümü anakayadan faydalanılarak oluşturulmuştur. Mezar teknesinin kenarları, anakaya yaslanabildiği gibi (M5c, M5d, M9b, M22) anakaya ile kerpiç arasının moloz taşlarla tamamen ya da kısmen desteklenmesiyle dolgu yapılabilir veya duvar örülebilir (M5b, M7, M8, M19). Bu tür mezarlar için Tel Ahmar’ da ve Karkamış’ta çıkan tekil örnekler üzerinden, yapı malzemelerine göre iki tip belirlenmiştir. Söz konusu tipler “Taş ve kerpiçle çevrelenmiş sandık mezar” ve “Kerpiçle çevrelenmiş sandık mezar” olarak adlandırılmıştır.⁶³

Farklı üst örtü tiplerinin tekil veya birlikte kullanılabildiğini görmekteyiz. En önemli özelliklerinden biri M6 numaralı mezar dışındaki tüm mezarlarda gömü türü olarak birincil kremasyon tercih edilmiş olmasıdır. Ayrıca genellikle zeminini oluşturan anakaya üzerindeki çukurlukların killi toprak ile tesviye edildiği dikkat çekmektedir.

⁶² Özteri 2011: 96.

⁶³ Ensert 1995: 210.

2.1.1.1. Blok Kerpiç ile Yapılan Sanduka Mezar

Mezar yeri olarak belirlenen noktaya uygun görülen ölçülerde dikdörtgen bir çukur açılarak yan sandukaları desteklemek amacıyla, örgü tekne mezarlarda olduğu gibi moloz taşlarla çepeçevre örülebilir (Resim 35, M7). İşlem sırasında bağlayıcı olarak killi topraktan hazırlanan harç kullanılmaktadır. Bu uygulamaya gerek duyulmuyorsa anakaya ve taş sırasıyla desteklenerek tek sıra halinde dik olarak yerleştirilir. Ayrıca çukurun açıldığı bölgede anakayanın kullanılabilir yüzeyi varsa kısmende olsa faydalanılmaktadır. Ardından mezar tabanını oluşturan anakaya zemin kil yardımıyla tesviye edilir. Ahşap kalıplar kullanılarak, kerpiç blok yöntemiyle hazırlanıp düşük sıcaklıkta fırınlanan kerpiç bloklar, moloz taşlarla ve anakaya ile desteklenen kenarlara dik olarak dizilerek yan sandukalar hazırlanır. İşlem sırasında blokların moloz taşlara bitleştirilen geniş yüzeylerinde ve aralarında bağlayıcı olarak toprak harç kullanılır. Karşılaştığımız bazı mezarlarda ise sandukanın kısa kenarları veya uzun kenarlarının bir bölümü anakayadan faydalanılarak oluşturulmuştur. Açığa çıkardığımız örneklerde 51x51, 42x42, 32x16 ve 51x25 cm ölçülerinde hazırlanmış kare veya dikdörtgen bloklar kullanılmıştır (M7, M8, M9b, M19). Sandukada kullanılan kerpiç sayısı kısa kenarlarda birer olmak üzere, uzun kenarlarda mezarın uzunluğuna ve üst örtü seçimine göre değişiklik göstermektedir. Örneğin M7 numaralı mezarda toplam 10 blok kullanılırken, M19 numaralı mezarda 5 blok kullanılmıştır.

2.1.1.2. Kerpiç Harç ile Yapılan Sanduka Mezar

Öncelikle mezar yeri olarak seçilen bölgede uygun görülen ölçülerde bir çukur açılır ve içerisine ahşap kalıp yardımıyla kerpiç harç kullanılarak sanduka hazırlanır. Kerpiç duvarı andıran yan sandukaların yapımı sırasında dışarıdan moloz taşlarla örülen duvarla ya da anakaya ve taş sırasıyla desteklenir. İstenilen seviyeye ulaşınca kadar ortalama 15-20 cm kalınlığındaki hatlar sıkıştırılarak yükseltilir. Son olarak bir master yardımıyla düzeltildikleri iç ve üst yüzeylerinden anlaşılmaktadır

Bu tür mezarlarda dikkat çeken en önemli husus, muhakkak 2 farklı üst örtü biçiminin birlikte kullanılmış olmasıdır (Resim 5, 20, 25, 77, M5b, M5c, M5d, M22). Karşılaştığımız bazı örneklerde ise sandukanın kısa kenarları veya uzun kenarlarının bir bölümü anakayadan faydalanılarak oluşturulmuştur.

2.1.1.3. Basit Kil Sanduka Mezar

Öncelikle mezar yeri olarak tasarlanan noktada uygun görülen ölçülerde bir çukur açılır ve içerisine dövme duvar tekniği ile sıkıştırılarak, sadece kil harç kullanılarak yan sandukalar hazırlanır. Bu mezarda farklı olarak dar yüzler doğrudan ana kayaya yaslanırken, uzun kenarlar kil ile kalın bir duvar şeklinde oluşturulmaktadır. Ortalama 25-30 cm kalınlığındaki hatlar sıkıştırılarak açılan çukur boyunca yükseltilir ve dışarıdan anakaya ile kısmen desteklenmektedir. Son olarak bir mastar yardımıyla düzeltildikleri iç ve üst yüzeyinden anlaşılmaktadır.

Tamamen korunmuş durumdaki tekil örnek üzerinden söz konusu mezar tipini tanımlamak mümkün olmuştur. M6 numaralı mezar içeriğinde yalnızca kum ve küçük taşlar gözlenen kil harcıyla normalden daha kalın imal edilen yan duvarlara sahip olması, birincil kremasyon gömü yapılmaması gibi nedenlerden dolayı özgün örneklerden biridir (Resim 32). Mezarın üzeri biçimsiz moloz taşlardan oluşan kapak taşları ile kapatılmıştır. Anakayanın bozuk zemini ise birçok mezarda olduğu gibi killi toprak ile tesviye edilmiştir. Küçük yaşta ölen bir bebeğe ait olduğu anlaşılan mezarın kısa kenarları anakayadan oluşturulmuştur. Açığa çıkardığımız kerpiç mezarlarla en belirgin farklardan biri inhumasyon gömü yapılmış olmasıdır. Olasılıkla ölen bireyin çocuk olması nedeniyle kremasyon uygulamasına ihtiyaç duyulmamıştır. Söz konusu örnek kerpiç harçlı ve kerpiç bloklu mezar olarak adlandırdığımız bazı mezarlarla benzerdir. Örneğin sanduka kenarları benzer malzeme ve aynı teknikle yapılmış, kapak olarak doğal moloz taşlar kullanılmıştır. İnhumasyon gömü tercih edildiğinden, iç kısımda kremasyon yapılan bölümü sınırlayan kerpiç plakalara gerek kalmamıştır.

2.2. Basit Toprak Mezar

Bu tip örneklerde öncelikle mezarın yerini belirlemek için dikdörtgen formu bir çukur açılır, ardından genellikle anakaya yüzeyi kabaca düzelterek kil yardımıyla mezar tabanı tesviye edilir. Söz konusu mezarlar anakayanın yapısına sadık kalarak yerleştirilmiş olup, çatki yoksa mezar sınırını belirlemek için kaba taş sıraları kullanılmış ve üzeri toprakla örtülmüştür. Çatki varsa, çoğunlukla mezarın üzeri beşik çatı şeklinde kapatılmış, malzeme olarak kerpiç kullanılmıştır (M12, M14, M17a, M17b, M18, M20, M21). Bu tür mezarlarda üst örtüyü belirleyen faktör gömü biçimidir. Eğer kremasyon

uygulaması yapılıyorsa mutlaka üzeri kerpiç çatki ile dış dünyadan ayrılarak toprak ile örtülür.

2.2.1. Çatki Mezar (Düz Semerdam, Cappuccina)

“Çatki” mezarlar basit toprak mezar grubu içerisinde değerlendirmek istediğimiz mezar tipidir. Nekropolde ortaya çıkardığımız mezarları incelediğimizde, üst örtüleri üzerinde oldukça etkili olduğu görülmektedir. Anadolu’da “kiremit çatki”, “düz semerdam kiremit”, “kiremit çatma” mezar olarak isimlendirilen mezar tipi hellenistik Dönem ve sonrasında oldukça yaygındır. Özellikle Roma Dönemi örneklerinden tanıdığımız bu geleneğin erken örneklerine İtalya’da rastlanmıştır. İsiminin kökeni İtalyanca “baca” kelimesinden gelen ve “Cappuccina” olarak adlandırılan⁶⁴ mezarların en yaygın dönemi Roma İmparatorluk Dönemi olsa da Avrupa’daki erken örnekleri MÖ geç 6.-7. yüzyıla kadar gitmektedir. Sicilya üzerinde yer alan Monte Bubonia’da⁶⁵ erken dönem cappuccina mezar örnekleri görülmektedir⁶⁶. Etrüsk mezarlarında sıkça tercih edildiği bilinen bu tip mezarlar, beşik çatıya benzeyen şekli nedeniyle bu adla anılmaktadır.⁶⁷ İnhumasyon gömü tercih edilen mezarlarda öncelikle toprağa açılan dikdörtgen biçimli çukur içerisine defin yapılarak mezar hediyeleri yerleştirilir. Ölen bireyin üzeri, cesedin yanlarına yerleştirilmiş taş veya kiremit levhalarla çatı biçiminde kaplanmaktadır. Üst örtüyü oluşturan tegula çiftlerinin sırt kısmı kavisli çatı kiremitleriyle örtülmektedir. Son olarak mezar çukuru yüzeye kadar toprak ile örtülür (Çizim 28). Basit toprak mezar niteliği taşıması, özellikle bu mezarların fakir sosyal sınıflar tarafından kullanılmasına işaret etmektedir⁶⁸ 2011 yılında Roma’da bulunan iki cappuccina mezardan biri mezar soyguncuları tarafından tahrip edilmiş ancak diğeri oldukça sağlam korunmuştur (Resim 80).⁶⁹ Mezarlık tarzına göre değerlendirilerek düşük sınıflı bireylere ait olduğu düşünülen örneklerin Roma’da İmparatorluk Dönemi’nde yaygın olduğu bilinmektedir.⁷⁰ Sonraki süreçte İtalya üzerinden Anadolu coğrafyası dahil olmak üzere birçok Roma eyaletine yayılmış, bölge halkları tarafından özüm senerek

⁶⁴ <http://www.poweredbyosteons.org/2011/10/5th-roman-bioarchaeology-carnival.html> (10.08.2019)

⁶⁵ <https://vici.org/vici/51347/> (17.08.2019)

⁶⁶ Graham - Hope 2016: 165-167.

⁶⁷ https://www.etruscancorner.com/en/etruscan-tombs-and-necropolis/etruscan-tombs/Cappuccina_Tomb_Plan_ (17.09.2019)

⁶⁸ <https://www.etruscancorner.com/en/etruscan-tombs-and-necropolis/etruscan-tombs/> (17.09.2019)

⁶⁹ Leigh 2000: 285 v.d.

⁷⁰ <http://www.poweredbyosteons.org/2011/10/5th-roman-bioarchaeology-carnival.html> (17.09.2019)

kullanılmıştır. Özellikle Hellenistik Dönem ve sonrasında Anadolu’da halk mezarlarında yaygın olarak kullanılan mezar formu “kiremit çatkı, semerdam kiremit, kiremit çatma” mezar gibi ifadelerle adlandırılmaktadır.

2.3. Kerpiç Çatki Mezar

Kerpiç mezarların en çok kullanılan tipi olan bu mezarlarda kremasyona tabi tutulacak birey, uygun görülen ölçülerde açılan gömü çukuru içerisinde direkt olarak yatırılmaktadır. Birincil kremasyon işlemi uygulanan bireye ait kül ve kemiklerin üzeri, mezar hediyelerinin yerleştirilmesinden sonra düz kerpiç plaka veya blokların birbirine çatılmasıyla, kırma çatı/düz semerdam oluşturacak biçimde kapatılan mezar tipidir (Resim 81, Çizim 29). Bu tipte mezarın üzerini kapatmak için kiremit çatki (cappuccina)⁷¹ mezarlara ait örneklerde kullanılan kiremit-tuğla malzeme yerine genellikle kare veya dikdörtgen şeklinde dökülüp, güneşte kurutulan ve düşük ısıda pişirilen kerpiçler kullanılmıştır (Resim 82). Genellikle mezar yeri olarak tasarlanan bölüme çatki yapılarak beşik çatı şeklinde yan yana dizilmektedir. Anakaya zemindeki eğim ve çukurluklar nedeniyle oluşan açıklıklar elde şekillendirilmiş kerpiç yardımıyla kapatılmaktadır. Açığa çıkardığımız örnekler Roma Dönemi’nde yaygın olarak görülen “cappuccina”⁷² mezarlarla ve Anadolu’da “kiremit çatki”, “semerdam kiremit”, “kiremit çatma” mezar olarak isimlendirilen mezar tipleriyle yakın benzerlik gösterir. Diğer bir ifadeyle basit toprak mezar tarzında açılan çukur içerisine kiremit çatki olarak karşımıza çıkan beşik çatı biçimli üst örtü sisteminin, kerpiç plakalar veya bloklar kullanılarak benzer tekniklerle uygulanması şeklinde tanımlayabiliriz. Doğrudan toprakla örtülen veya kiremit çatki ile kapatılan mezarlarda inhumasyon gömü yapılırken, birincil kremasyon uygulanan mezarlarda kerpiç çatki tercih edilmiştir (M12, M14, M17a, M17b, M18, M20, M21). Yapı malzemesine göre iki alt gruba ayrılmıştır.

2.3.1. Kerpiç Plakalı Çatki Mezar

Öncelikle toprağa veya anakayaya basitçe açılan çukur içerisinde birincil kremasyon uygulaması yapılır ve ölü hediyeleri yerleştirilir. Mezarın üzeri uzun kenarlar boyunca karşılıklı gelecek şekilde yerleştirilen kerpiç plakalarla beşik çatı biçiminde

⁷¹ <https://www.etruscancorner.com/en/etruscan-tombs-and-necropolis/etruscan-tombs/> (17.09.2019)

⁷² <http://www.poweredbyosteons.org/2011/10/5th-roman-bioarchaeology-carnival.html> (10.08.2019)

kapatılır. Son olarak açık kalan baş ve ayak kısmına birer plaka yerleştirilir. Karşılaştığımız örneklerde mezarların dışardan moloz taşlarla veya anakaya ile kısmen de olsa desteklendiğini görmekteyiz (Resim 83, Çizim 29). Bu tür mezarlarda kullanılan Çatkiyi oluşturan kerpiç plakalar dikdörtgen veya 42 x 42 cm kare şeklinde olabilmektedir. Plaka kalınlıkları ortalama 4 santimetredir. Mezarın büyüklüğüne göre plaka sayısı 6-10 arasında değişebilmektedir (Resim 84). Ayrıca mezarların zeminini oluşturan anakaya, çukur açıldıktan sonra düzeltilmediğinden eğimli yüzeyinde çatlaklar mevcuttur. Bazı örneklerde killi toprak serilerek tesviye edilsede birçok parçadan oluşan üst örtünün yerleştirilmesi sırasında açıklıklar meydana gelecektir. Söz konusu açıklıkların kerpiç harçla kapatıldığını düşünmekteyiz. Ayrıca kısa kenarlara yerleştirilen plakalar aynı bağlayıcı malzeme ile uzun kenarlara bitleştirilmiş ve ardından moloz taşlarla desteklenmiş olmalıdır. Defin işlemlerinin tamamlanmasıyla birlikte açılan çukur, toprak ile örtülmelidir. Bu sayede mezarların daha dayanıklı ve korunaklı olması sağlanmış olmalıdır.

2.3.2. Kerpiç Bloklü Çatki Mezar

Toprağa veya anakayaya genişçe açılan çukur içerisinde birincil kremasyon uygulaması yapılır ve ölü hediyeleri yerleştirilir. Sonrasında mezarın üzeri “kiremit çatki” mezarlarda olduğu gibi uzun kenarlar boyunca karşılıklı gelecek şekilde yerleştirilen kerpiç bloklarla beşik çatı biçiminde kapatılır.⁷³ Son olarak açık kalan baş ve ayak kısmına birer blok dik olarak yerleştirilir (Çizim 29).

Bu tarzda yapılmış bir örneğin tamamen korunmuş vaziyette olması, bizlere eksiksiz belgeleme imkânı sunmuştur (Resim 81, M12). Öncelikle yüzeyden açılan çukurun tabanı kil serilerek tesviye edilmiştir. Ölen birey çukur içerisine yerleştirilerek kremasyon uygulaması yapılmış ve ardından ölü hediyeleri bırakılmıştır. Mezarın üst örtüsünde ahşap kalıplarda hazırlanarak düşük sıcaklıkta fırınlanmış 8 adet kerpiç blok kullanılmıştır. Her blok 8 cm kalınlığında, 51x51 cm ölçülerindedir. 3'er tanesi karşılıklı gelecek şekilde uzun kenarlara yerleştirilmiş, 1'er blok ise kısa kenarlara dik olarak konumlandırılmıştır. Blokların arasına bağlayıcı olarak 1'er cm kalınlığında kil harç kullanılmıştır. Çatki yapılan üst bitimleri de aynı malzeme ile kapatılmıştır. Ayrıca uzun kenar yüzeylerinin tabandan yaklaşık 20-25 cm yukarıya kadar kil ile kaplı olmaları

⁷³ <http://www.poweredbyosteons.org/2011/10/5th-roman-bioarchaeology-carnival.html> (10.08.2019)

mezarın büsbütün sıvandığını göstermektedir. Defin işlemlerinin tamamlanmasıyla birlikte kısa kenarlara yerleştirilen bloklar moloz taşlarla desteklenmiş, açılan çukur yüzeye kadar toprak ve az sayıda moloz taşlarla doldurulmuştur.

2.4. Kerpiç Plakalı Mertek Mezar

Yalnızca birincil kremasyon yapılan mezarlarda tercih edilen türlerden biridir. Mezar yeri olarak seçilen bölgede uygun görülen ölçülerde bir çukur açılır ve içerisine genellikle kare veya dikdörtgen şeklindeki kerpiç bloklar kullanılarak yan sandukalar hazırlanır. Bloklar sanduka kenarlarının yapımı aşamasında dışarıdan moloz taşlarla örülen duvarla ya da anakaya ve taş sırasıyla desteklenerek tek sıra halinde dik olarak yerleştirilir. Bu sayede iki kısa kenar ve bir uzun kenarı oluşturan yan sandukalar tamamlanır (Çizim 30).

Söz konusu mezarların üzeri yine kerpiç plakalar ile kapatılmıştır. Ancak bu tipte plakalar “kerpiç plakalı çatki” mezarlarda olduğu gibi beşik çatı oluşturacak şekilde karşılıklı dizilmemiş, sadece tek sıra olarak dizilen plakalar karşı uzun kenar üzerine mertek şeklinde yatırılmıştır. Böylece beden ile mezar üst örtüsü arasında üçgen şeklinde bir boş alan oluşturulmuştur (M8, M19).⁷⁴ Olasılıkla bitleştirilen yüzeyler kil harç kullanılarak bağlanmıştır. Bu tip örnekler yalnızca blok kerpiç kullanılarak hazırlanan sanduka mezarlarda görülmüştür. Kalınlıkları 4 cm olan plakaların ölçüleri 42x42, 51x25 ve 51x51 cm boyutlarında kare veya dikdörtgen formundadır.

2.5. Taş Kapaklı Mezar

Bu grubu yapıları farklı olsa da taş kapak ile kapatılan mezarlar oluşturmaktadır. Birçok mezar tipinde kapak taşları doğrudan mezarın üzerini örtmek için kullanılmıştır. Açığa çıkardığımız ve konumuz kapsamına giren iki mezar, büyük doğal kireçtaşlarıyla örtülmüştür (M6, M9b, Çizim 27).

⁷⁴ Şahin 2019.

2.6. atki ve Taş Kapaklı Mezar

Bu tür mezarlarda sanduka içerisine kerpiç plakalarla yapılan çatki örtünün üzerine de sanduka kenarlarına veya çevresindeki taşların üzerine gelecek şekilde kapak taşları yerleştirilmiştir (M5b, M22, izim 31). Ahşap kalıp yardımıyla hazırlanan kerpiç plakalarla adeta kremasyon bölümünü sınırlayan bir iç kapak oluşturulmuştur. Yalnızca birincil kremasyon yapılan mezarlarda tercih edilen türlerden biridir.

2.7. Mertek ve Taş Kapaklı Mezar

Aynı şekilde bu tipimiz de birincil kremasyon yapılan mezarlarda karşımıza çıkan türlerden biridir. Çift rtü tercih edilen diğerk grubumuz önce i kısımda kerpiç plakalarla mertek şeklinde kapatılan ve üzeri büyük boyutlu doğal kireçtaşlarıyla örtülen mezarlardır. Mezarları çevreleyen kerpiç sandukanın iç kısmı kerpiç plakalar ile mertek çatı şeklinde kapatıldıktan sonra üzeri taş kapaklar ile örtülmektedir (M5c, M5d, izim 32).⁷⁵

⁷⁵ Şahin 2019.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM KERPİÇ MEZAR GELENEĞİ

Ölü gömme geleneğinin Neanderthal insan ile Orta Paleolitik Dönem'de şekillendiğini söylemek mümkündür. Bu yeni kültürel olay ile birlikte ilk kez ölüsünü gömen bir toplum karşımıza çıkmaktadır. Anlaşılan o ki Neanderthal'in gözünde ölüm bir yok olma değil yalnızca mekân değişikliğiydi. Bu durum şimdiye dek saptanan 50'yi aşkın mezardan da anlaşılmaktadır.⁷⁶ Barındıkları alanlar içerisine ufak bir çukur açarak ölüleri cenin şekline getirerek, dizler karna çekili, eller baş hizasına getirilmiş vaziyette gömmeye önem vermektedirler. Bazen, ölüne yanına belki de ona yardım etmesi, onu koruması gibi sebeplerle öldürdükleri hayvanlara ait ayak, boynuz gibi avcı idollerini ve taş aletleri koymaktadırlar. Bazen yassı taşlarla ve dallarla zemin hazırlanarak başını altına bir taş konulması bazen de üzerine kırmızı aşı boyası serpilmesi dikkat çekicidir.⁷⁷ Bu durum Alt Paleolitikte gelişmeye başlayan aile kavramının ve bağlarının bir bakıma kuvvetli olduğunun göstergesidir.

Her uygarlığın kendine özgü yaşam biçimleri ölü gömme geleneklerine ve mezar tiplerine yansımıştır. İnsanların sınıf farklılıkları ve maddi olanakları mezarlardaki estetik kaygıyı doğurmuş, bu gereksinim doğrultusunda mezarların tipinde çeşitli nedenlerle farklılıklar oluşmaya başlamıştır. Ölen bireylerin gömüldüğü yerler olmak bakımından mezarlıklar genel görünüşleri ile ortak özelliklere sahip olsa da toplumlara etki eden baskın kültürlerle ve inanç sistemindeki değişimlere bağlı olarak ayrıntıda farklılık gösterirler. Bu bakımdan mezarlıklar, ölen insanların cesetlerinin gömüldüğü yerler olduğu kadar, o mezarlığı kullanan toplumun kültürünün de bir parçasıdır. Dolayısıyla bir toplumun ölü gömme gelenekleri ve nekropol içerisinde uyguladığı mezar mimarisi, söz konusu bölgenin hammadde kaynaklarına ve sivil mimarisine de ışık tutmaktadır. Ayrıca nekropol alanları belirlenirken hammadde kaynaklarının üzerinde veya oldukça yakın bir mesafede olmasına dikkat edilmelidir. Genellikle mezar mimarisinde kullanılacak yapı malzemesinin neler olacağına coğrafyanın sunduğu imkanlar doğrultusunda karar verilirdi. Bu bağlamda Apollonia ad Rhyndacum Nekropolü mükemmel bir örnek teşkil etmektedir. Bir yandan kentin konumuna oldukça uygun diğer yandan zengin kil ve kireç

⁷⁶ Özbek 2007: 217.

⁷⁷ Picq 1999: 30-35.

taşı yataklarının etrafına konumlanmıştır. Nekropol alanında açığa çıkardığımız mezarların bir bölümünde farklı tekniklerde hazırlanmış kerpiçlerin kullanılması, taş mezar tiplerinin yoğun olarak görülmesi ve yerel kireçtaşları üzerinde görülen kesme izleri ve taşıma kanallarına benzeyen hatlar, bölgede kerpiç ve taş endüstrisinin geliştiğini göstermektedir. Dolayısıyla kazı çalışmalarımız sırasında ortaya çıkardığımız bazı mezar tipleri kültürel etkileşim sonucu bölgeye ulaşmış olsa dahi yapı malzemeleri yerel ve gelenekseldir.

3. 1. Apollonia a.R. Nekropolü Kerpiç Mezar Yapım Geleneğinin Kökeni ve Yayılım Alanları

Kerpiç endüstrisi Neolitik Dönem itibariyle gelişim göstermeye başlamıştır. Temel maddesi olan kil, doğada bulunması ve uygulanması en kolay kaynaklardan biridir. Bu nedenle yerleşik hayata geçilmesiyle başlayan süreç çağlar boyu devam ederek, antik dünyanın vazgeçilmez yapı malzemelerinden biri olmuştur. Kalkolitik Dönem’le birlikte evlerin içerisinde bulunan kerpiç sekilerin ve yapı tabanlarının altına yapılan gömülerle birlikte ölü gömme geleneklerinin bir parçası haline gelmiştir. Ayrıca Tell Ahmar ve Karkamış gibi yerleşmelerde ortaya çıkarılan örneklerle birlikte Kalkolitik Dönem sonlarında Ubeyt kültüründe geliştiği düşünülen kerpiç endüstrisine dayalı mezar anlayışının Anadolu’daki varlığı bilinmektedir.⁷⁸ “Kerpiç Sanduka” mezarların çıkış noktası Güney Doğu Anadolu olmak üzere Karkamış, Girnevaz, Alişar, Tepecik⁷⁹, Hanaytepe, Korucutepe⁸⁰ ve Oylum Höyük’te çıkarılan örneklerle birlikte Geç Kalkolitik Dönem sonlarında gelişen kerpiç mezar anlayışının Anadolu coğrafyasına yayıldığı bilinmektedir.⁸¹ Güneydoğu Anadolu’nun doğu sınırında bulunan Girnavaz Höyük’te tahrip edilmiş basit toprak mezarlarla birlikte altı adet kerpiç sanduka mezar ortaya çıkarılmıştır.⁸² Doğu-batı ve kuzey-güney yönünde uzanan mezarlar⁸³ kırmızı çagçağ kilinden hazırlanmış ve tek sıra örülmüş kerpiç bloklar mimamride kullanılanlarla aynı boyutlardadır (34x20x8 cm).⁸⁴ Mezar zeminleri kerpiçle döşenmiş fakat üst örtüleriyle

⁷⁸ Ensert 1995: 197.

⁷⁹ Esin 1979: 91.

⁸⁰ Van Loon 1978: 10.

⁸¹ Ensert 1995: 210-211.

⁸² Erkanal 1988: 35.

⁸³ Erkanal 1990: 264.

⁸⁴ Erkanal 1991: 282

ilgili bir ipucuna rastlanamamıştır Tepecik Höyük'te ortaya çıkarılan kerpiç sandık mezar, büzüşmüş durumda bir bebek gömüsü içermektedir.⁸⁵ Korucutepe'nin mezarlık alanı olarak kullanılan kuzeybatı köşesinde ise Geç Kalkolitik Çağın sonlarına tarihlenen, sarı kerpiç ile inşa edilmiş iki sanduka mezar açığa çıkarılmıştır.⁸⁶ Alishar ve Hanaytepe Höyük'te yapılan kazı çalışmalarında da 4 kerpiç sanduka mezar ortaya çıkarılmıştır.⁸⁷ Biri Tell Ahmar ikisi Karkamış olmak üzere taş ve kerpiç malzemenin bir arada kullanıldığı 3 sanduka mezar örneği bulunmaktadır. Karkamış'ta bulunan Mezar no.3'ün çukuru 3 kenardan kerpiç yapıyla çevrelenmiş, kuzey duvarı ise taş dilimi eklenerek oluşturulmuştur. Büyük ölçüde tahip edilmesinden dolayı üst örtü tekniği bilinmemektedir.⁸⁸

Bugünkü verilere dayanarak sanduka mezarların Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde ortaya çıkışı, Kuzey Suriye'ye oranla daha erkendir.⁸⁹ Yakın Doğu ilişkisinin anlaşılması adına Levant Bölgesi incelendiğinde, Erken Tunç Çağı'nda Kuzey Suriye'de yer alan Tell Ahmar ve Hammam et-Turkman⁹⁰ mezarlarında benzer bir örneğe rastlanır. Kerpiç malzeme ile yapılan sandık mezar bir çocuğa aittir. İki kat örülmüş kerpiç duvarlı ve oval planlı mezar Ubeyt Dönemi'ne tarihlenmektedir.⁹¹ Güney Levant'a inildiğinde ise aynı geleneğin, MÖ 2. binde Nil Deltası üzerine kurulmuş Tell el-Dab'a⁹² ve Tell el-Retaba⁹³, gibi yerleşmelerde Orta-Geç Tunç Çağı evrelerinde (15. Hanedanlık)⁹⁴ yoğun olarak kullanıldığı görülmektedir. Tell el-Dab'a kazılarında ele geçen seramik grupları hem bölge kronolojisinin anlaşılmasında hem de mezar tiplerinin tarihlendirmelerinde önemli rol oynamıştır.⁹⁵ Tell el-Retaba yerleşmesinde açığa çıkarılan kerpiç mezarların tarihlenmesinde, yerleşim tabakaları iyi bilinen Tell el-Dab'a evrelerinden yararlanılmıştır.⁹⁶

⁸⁵ Esin 1979: 91, lev. 55:4.

⁸⁶ Van Loon – Göterbock 1970: 127.

⁸⁷ Ensert 1995: 200.

⁸⁸ Wooley – Barnet 1952: 220.

⁸⁹ Ensert 1995: 212.

⁹⁰ Van Loon 1988: 584.

⁹¹ Ensert 1995: 197.

⁹² Aston 2004: 282.

⁹³ Wodzinska vd. 2016: 75 v.d.

⁹⁴ Aston 2012: 206-555.

⁹⁵ Kopetzky 2010: 91

⁹⁶ Wodzinska vd. 2016: 106.

Tell el-Retaba'da açığa çıkarılan mezarların dağılımına bakıldığında kerpiç bloklar kullanılarak benzer formlarda inşa edildikleri anlaşılmaktadır.⁹⁷ Ortaya çıkarılan 16 kerpiç mezarın tamamında inhumasyon gömü yapılmıştır. Mezarların inşasında kullanılan gri-yeşil renkli dikdörtgen kerpiç bloklar boyut olarak farklılık göstermektedir (40x18x9 cm, 39x20x12, 27x18x9, 36x16x10 ve 38x18x10 cm).⁹⁸ Mezar 2 örneğinde olduğu gibi bazı mezarlar bilindik dikdörtgen formda örülmüşken⁹⁹, bazıları ise Mezar 5 örneğinde olduğu gibi farklı bir örgü tekniği kullanılarak, pramidal biçimli yükseltiyle üçgen bir üst örtü elde edilmiştir.¹⁰⁰ Ayrıca kendi kerpiç endüstrisini ve mezar mimarisini beraberinde getiren Urartu yerleşmesi Tuşpa'da, yapılan kazılar sırasında Geç Demir Çağ evrelerinde "kerpiç sanduka" mezar örneğine rastlanmıştır.¹⁰¹

Apollonia a.R. Nekropolü'nde açığa çıkardığımız kerpiç mezarların çağdaşı olarak değerlendirebileceğimiz Hellenistik – Roma Dönemleri'ne ait nekropollerini incelediğimizde özellikle Camihöyük Nekropolü'nde oldukça benzer "kerpiç sanduka" mezar örneklerine rastlanmıştır. Camihöyük'de yürütülen kurtarma kazılarının son aşaması, yaklaşık 200 metre kuzeybatısında bulunan konglomera seki üzerinde gerçekleştirilmiştir. Yapılan çalışmalar sonucunda Helenistik-Roma Dönemi'ne tarihlenen toplam 34 adet mezar ortaya çıkarılmıştır. Açığa çıkarılan mezarlar arasında 18 adet taş sanduka, 5 adet kerpiç sanduka, 4 adet çömlek ve 7 adet basit toprak mezar tespit edilmiştir. Söz konusu mezarlar ele geçen mezar buluntuları üzerinden MÖ 2. – MS 4. yüzyıllar arasına tarihlenmektedir.¹⁰² Camihöyük mezarlarının yakın benzerleri Gordion Roma Dönemi nekropolünde görülmektedir.¹⁰³ Kerpiç sandukalar genellikle 4-5 sıra kerpiç bloğun üst üste dizilmesiyle oluşturulmuş, mezarların üst örtüsü taş bloklarla yapılmıştır. Ölen bireyler ise sanduka içerisine dorsal pozisyonda yatırılmıştır. Örneğin M – 3 numaralı sanduka mezar kerpiç blokların dizilmesi ile oluşturulmuş ancak üst örtüye ait bir veriye ulaşılamamıştır. Mezarda bulunan iskelet dorsal pozisyonda yatırılmış ve inhumasyon gömü yapılmıştır. Ele geçen unguentarium üzerinden MÖ 2-1. Yüzyıla tarihlenmektedir. M – 9 numaralı mezar ise en iyi korunmuş kerpiç mezarlardan biridir

⁹⁷ Wodzinska vd. 2016: 76, plan 1.

⁹⁸ Wodzinska vd. 2016: 88.

⁹⁹ Wodzinska vd. 2016: 79, fig 3.

¹⁰⁰ Wodzinska vd. 2016: 84, fig. 7.

¹⁰¹ Konyar 2011: 150 v.d.

¹⁰² Yalçınar 2013: 14.

¹⁰³ A. Goldman 2001: 14, fig. 6.

Mezar, ön yüzünde Roma İmparatoru Elagabalus betimi bulunan bronz sikke üzerinden MS 218-222 yılları arasına tarihlenmiştir.¹⁰⁴ Mezarlık alanında Apollonia a.R. Nekropolü'nde olduğu gibi mezar ve gömü türleri açısından bir bütünlük yoktur. Ayrıca aralarında herhangi bir yön birlikteliği de bulunmamaktadır. Mimari özellikleri, gömü türleri ve yönleri açısından ortak bir özellik göstermeyen mezarlık alanlarının ele geçen buluntular sayesinde mezarlar M.Ö. 2.–M.S. 4. yüzyıllar arasında kullanıldığı anlaşılmaktadır. Söz konusu mezarlarda açığa çıkardığımız örneklerden farklı olarak kerpiç bloklar dik olarak değil, üst üste dizilmekte ve birincil kremasyon yerine inhumasyon gömü tercih edilmektedir. Ayrıca Stratonikeia Antik Kenti'ndeki kazı çalışmaları ile Roma Dönemi'ne tarihlenen sanduka mezar ve pişmiş toprak levha ile yapılan mezar örnekleri gün ışığına çıkarılmıştır.¹⁰⁵

Laodikeia Antik Kenti nekropol alanlarında yapılan kazı çalışmalarında en sık rastlanan mezar tiplerinden biri örgü tekne mezarlardır. Çay taşı, traverten ve tuğla malzeme kullanılarak yapılan mezarlar Roma İmparatorluk Dönemi'nde, en çok tercih edilen mezar formlarından biridir. Ayrıca mezarların yapım teknikleri ve üst örtü sistemleri büyük benzerlik göstermektedir. Örneğin Laodikeia Nekropolü'nde öncelikle ana toprak dikdörtgen biçiminde kazılmış daha sonra içi traverten, tuğla ya da çay taşı ile tekne biçiminde örülmüştür. Üst kısımları genellikle taş ya da tuğladan düz kapak taşlarıyla kapatılmış ancak tuğla ve kiremitlerin çatılarak kapatılmasıyla oluşturulan örnekler de vardır (Resim 87-88).¹⁰⁶ Apollonia a.R. Nekropolü'nde ise aynı aşamalar kerpiç malzeme kullanılarak takip edilir. Mezarların üzeri genellikle plakaların çatılmasıyla kapatılmış ancak üzerleri kapak taşlarıyla kapatılan örneklerde vardır (M5b, M12). Gömü türü olarak Laodikeia'da inhumasyon tercih edilirken, Apollonia a.R.'de ise birincil kremasyon tercih edilmektedir. “kiremit çatma” mezar olarak adlandırılan mezarlar ise “kerpiç plakalı çatki” mezar olarak ifade etmek istediğimiz mezarlarla benzerdir. Birbirinden bağımsız, yön birlikteliği olmadan, yan yana veya dağınık halde örgü tekne ya da tonozlu mezarlar gibi büyük boyutlu mezarların arasına yapılmaktadır. Bu tip mezarlarda ilk olarak gömü yapılacak alanının sınırları belirlenmektedir. Ardından mezar zemini tesviye edilir ve mezar buluntuları yerleştirildikten sonra kiremitler karşılıklı çatılarak mezarın

¹⁰⁴ Yalçınır 2013: 20 v.d.

¹⁰⁵ Polat 2015: 95.

¹⁰⁶ Şimşek – Bilgin v.d. 2015: 121 v.d.

üstü kapatılır. Laodikeia “kiremit çatma” mezarlarında inhumasyon gömüler tercih edilirken, kerpiç plakalar ile benzer şekilde yapılan Apollonia a.R. örneklerinde olduğu gibi (M21) birincil kremasyon yapıldıktan sonra, üzerleri kırma çatı şeklinde kapatılan örnekler de mevcuttur (Resim 89).¹⁰⁷ İlk izleri MÖ 6. Yüzyıla kadar uzanan ve Milet kolonisi olarak kurulduğu bilinen¹⁰⁸ Amisos Antik Kenti’ne ait nekropolün Selahiye, Kalkanca ve Büyükoyumca gibi Mahallelerde kalan kısımlarında yapılan kazı çalışmalarında çok sayıda kiremit çatki mezar açığa çıkarılmıştır.¹⁰⁹ Genellikle MS 2. yüzyıla tarihlenen mezarlar nekropol alanında karşılaştığımız kerpiç plaka çatki örnekleriyle benzerdir (Resim 90-91).

Apollonia a.R. Nekropolü’nde açığa çıkardığımız kerpiç mezarlarla çağdaş olarak değerlendirebileceğimiz örneklere sahip bir diğer nekropol alanı Parion’a aittir. Malzeme bakımından farklı fakat tipolojik olarak oldukça benzer mezar formlarından biri sanduka mezar, diğeri ise kiremit çatki, düz semerdam kiremit ve kiremit çatma olarak bilinen mezar tipidir. Parion Güney Nekropolü’nde, 2005-2010 yılları arasında yapılan kazı çalışmalarında toplam 147 mezar açığa çıkarılmıştır. Mezarlar tipolojik olarak incelendiğinde 12 adet Taş Sandık Mezar, 3 adet Lahit mezar, 1 adet Pithos Mezar, 1 adet Amphora Mezar, 11 adet Urne Mezar, 91 adet Kiremit Mezar, 18 adet Basit Toprak Mezar, 10 adet Ahşap Tabut Mezar tespit edilmiştir.¹¹⁰ Nekropolde açığa çıkarılan “düz semerdam kiremit” mezarlar ölen bireyin veya kremasyon işlemi uygulanan bireye ait kalıntıların üzerinin, düz kiremitlerin uzun kenarlarının veya kısa kenarlarının birbirine çatılmasıyla, üzerleri semerdam oluşturacak biçimde kapatılan mezar tipidir (Resim 92-93).¹¹¹ Düz profile sahip kiremitler kullanılarak yapılan mezarlarda, kiremitle örtülen uzun kenarların 2-3 kiremidin yan yana dik olarak dizilmesiyle oluşturulan 150-200 cm uzunluk ve 35-50 cm genişlik söz konusudur (Resim 94-95). Bu ölçülere hem mezar sahibinin fiziki özellikleri hem de kremasyon gömüde, küllerin orta kısma doğru ne kadar toplandığı etki etmektedir.¹¹²

Güney Nekropolü’nde açığa çıkarılan “sandık” mezarlar ise, düzgün şekilde biçimlendirilmiş yaklaşık 11 cm. kalınlığa sahip kumtaşı plakalar kullanılarak

¹⁰⁷ Şimşek – Bilgin v.d. 2015: 124.

¹⁰⁸ Şirin – Kolağasıoğlu 2017: 2.

¹⁰⁹ Şirin – Kolağasıoğlu 2017: 4 v.d.

¹¹⁰ Yılmaz 2012: 9.

¹¹¹ Kasapoğlu 2007: 488.

¹¹² Kasapoğlu 2007: 488 v.d.

hazırlanmıştır. Mezar sandukaları uzun kenarlarda yer alan taş levhaların uçlarındaki 15-20 cm'lik bölümlerinin ortalama 3-4 cm yontulmasıyla açılan oyuklara kısa kenarları oluşturan plakalarının geçirilmesiyle yapılmaktadır. Taş sandık mezarları oluşturan taş levhalar yerleştirildikleri alanda dört yandan toprakla desteklenmişlerdir. Taş sandıkların üzerleri, genellikle 2 – 3 adet kumtaşı plakalarla kırma çatı şeklinde kapatılmıştır. Mezar zeminleri bazı örneklerde kumtaşı plakalardan oluşmaktayken bazılarında toprak zemin kullanılmıştır. Taş Sandık Mezarlardan TSM2 kuzey-güney doğrultusunda diğer üç mezar ise doğu-batı doğrultusunda yerleştirilmişlerdir. Söz konusu mezarların ele geçen buluntular üzerinden kentteki zengin ve yönetici tabakadan kişilere ait olduğu tahmin edilmekle beraber mezarların Erken Hellenistik Dönem-MÖ 4. yüzyıl sonlarına tarihlendiğini göstermektedir. Ayrıca aynı teknikte yapmış Roma Dönemine ait bir mezara daha rastlanmıştır.¹¹³ Edremit Körfezi'nin kuzey kıyısında yer alan Antandros antik kentinde, birincil kremasyon ve inhumasyon uygulanan düz kiremit çatki mezarlar genelde Klasik ve Hellenistik Dönemde kullanılırken Parion Nekropolü'nde bulunan bu tip mezarların tamamı Geç Hellenistik ve Erken Roma Dönemine tarihlenmektedir. Dardanos'ta ortaya çıkarılan bir diğer kiremit mezar ise buluntular üzerinden MÖ 4. yüzyılın sonlarına tarihlenmiştir. Bu yönüyle Parion örnekleriyle¹¹⁴ birlikte Apollonia a.R. mezarlarını da bölgedeki geleneğin devamı olarak değerlendirmemiz doğru olacaktır.

Sivas İli Yıldızeli İlçesi'ne bağlı Kayalıpınar Köyü yakınlarında yer alan nekropol alanında yürütülen kazı çalışmaları sonucu 1. tabakada Hellenistik Dönem'den Erken Bizans Dönemi'ne kadar kullanılan kadar 172 gömü açığa çıkarılmıştır. Kazı alanının güney kısmında yer alana erken dönem mezarlarının bir kısmı pişmiş topraktan yapılan lahitler içine gömülmüş, büyük bölümünün üzeri ise çatki kiremitleriyle kapatılmıştır. Geç evreye tarihlenen mezarlar incelendiğinde kazı alanına dağılmış halde oldukları ve aralarında yön birliği bulunmadığı gözlenmektedir. Geç evreye tarihlenen bu mezarlarda buluntu sayısı oldukça azdır. Mezarların uzun kenarlarına kerpiçten alçak duvar örülmüş ve üzerleri enlemesine dizilen tahtalarla kapatılmış. Hıristiyan bir toplumun bireylerine ait olduğu anlaşılan mezarlar gömü adetlerine dayanılarak Geç Roma – Erken Bizans Dönemi'ne tarihlenmiştir.¹¹⁵ Söz konusu örnekler kerpiç mezar geleneğinin Erken Bizans Dönemi hıristiyan toplumlarında da devam ettiğini göstermesi açısından önemlidir. Bu

¹¹³ Kasapoğlu 2007, 487.

¹¹⁴ Kasapoğlu 2007: 494 v.d.

¹¹⁵ Müller-Karpe 2012: 408.

bölümden elde ettiğimiz veriler Apollonia a.R. Antik kentinde açığa çıkarılan kerpiç mezarlara ilişkin köken ve yayılım haritası çıkarmamıza olanak sağlamıştır (Harita 4).

3.2. Kerpiç Yapım Yöntemleri

Nekropol alanında yapmış olduğumuz kazılar sırasında açığa çıkardığımız birçok mezarda yapı malzemesi olarak kerpiç kullanılmıştır. Karşılaştığımız örnekleri incelediğimizde kullanım alanlarına ve işlevlerine göre yapım tekniklerinin ve uygulama biçimlerinin değiştiği gözlenmiştir. Bu bölümde mezar yapılarında, üst örtü biçimlerinde ve çevre düzenlemesinde kullanılan kil harç ve kerpiç malzemenin hangi yöntemlerde temin edildiği açıklanmaya çalışılacaktır.

3.2.1. Hammadde Temini

Nekropol alanında açığa çıkardığımız mezarlarda, kerpiç yapımında kullanılan 3 farklı kil tespit edilmiştir. Kerpiç bloklarda sarı ve kırmızı, kerpiç plakalarda sarı ve kırmızı, sandukalarda sarı ve yeşil, sıva harcı olarak yeşil ve kırmızı renkte kil kullanılmıştır. Ahşap kalıp tekniği ile yapılan blokların ve plakaların harcında kil, su, saman, kum, çakıl, ot, dal gibi malzemeler kullanılmıştır. Taşınabilir mesafede bulunan kil yataklarının tespiti üzerine yöre halkıyla yapmış olduğumuz görüşmelerde, önceki yıllara kadar kil ihtiyaçlarını karşılamak için kullandıkları iki bölgeye vurgu yapılmıştır. Bu tespit üzerine bölgede yaptığımız tarama sonucu biri nekropol sınırları içerisinde, diğeri ise Uluabat gölünün kuzeydoğu kıyısında olmak üzere yoğun miktarda rezerve sahip iki kil yatağı saptanmıştır (Harita 3).

Kazı çalışmalarını yürüttüğümüz alanın kuzey sınırını oluşturan istinat duvarından yaklaşık 100 m ileride kırmızı renkli kil yatağına rastlanmıştır (Resim 96-97). Yoğun bitki örtüsü ve bölgenin büyük ölçüde tarım arazisi olarak kullanılması saf ve kaliteli kil alınan noktayı tam olarak tespit edemesek de göl kıyısına doğru inen patika yolun yoğun miktarda kırmızı renkli kil içermesi rezervi doğrulamaktadır. İncelemeyi planladığımız sarı renkli kil yatağı, Nilüfer İlçesi'ne bağlı Fadıllı Mahallesi yakınlarında, Uluabat gölünün kuzeydoğu kıyısında bulunmaktadır (Resim 98). Antik dönemden bu yana göl tabanının ciddi oranda dolması nedeniyle kıyı çizgisi değişime uğramıştır. Oldukça geniş bir alana yayılan kil ocaklarının kıyıya yakın olan noktaları günümüzde yağışların arttığı ve sulamanın son bulduğu kış aylarında su seviyesinin yükselmesi

nedeniyle sular altında kalan bölge, yaz aylarında gün yüzüne çıkmaktadır (Resim 99). Tespit edilen kil depositlerinden 5x5 cm ölçülerinde numune alınarak açığa çıkardığımız M19 ve M20 numaralı mezarlardan aldığımız numunelerle birlikte XRD analizi için MTA Genel Müdürlüğü Analiz Laboratuvarı'na gönderilmiştir. Analiz sonuçları üzerinden mezarlarda kullanılan kil ile kil yataklarına ait veriler karşılaştırılarak mezar – kil rezervi arasındaki eşleme ile hammadde teminine ilişkin birçok sorunun yanıtlanması hedeflenmiştir. Fakat analiz sonuçları henüz istediğimiz şekilde elimize ulaşmadığı için bu bölüm çalışmaya dahil edilememiştir.

3.2.2. Kilin Nehir ve Göl Kenarlarından Çıkarılması

Bu tür kil yataklarında nehir ve göl kenarlarında taşkınlar sonucu birikmiş kil, silt ve ince kumdan oluşmuş katmanlardan uygun ölçülerde kesilerek temin edilmektedir. Söz konusu katmanlar kerpiç yapımında kullanılan toprak ile ortak özelliklere sahiptir. Göl seviyesinin yükselmesi veya meydana gelen taşkınlar sırasında gelen suyun, içerisinde taşıdığı kil, silt ve ince kum tanelerin çökerek birikmesiyle oluşan bu katmanların üzeri çeşitli bitkilerle kaplanır. Bitkilerin çok derine inmeyen ve lifsel katkı görevi üstlenen kılcal kökleri ağ gibi bu katmanın içinde yayılarak bağlayıcı görevi görmektedir. Gerekli boyutlarda bloklar kesildiğinde, bitki kökleri sayesinde istenilen yere dağılmadan taşınması mümkün olmaktadır.¹¹⁶ Bu tekniğin Uluabat Gölü kıyılarında çok sayıda kil rezervi bulunması ve yerleşime oldukça yakın konumları nedeni ile hammadde temini açısından önemli olduğunu düşünmekteyiz.

3.2.3. Pisse Tekniği

Bu teknikte hazırlanan kerpiç harcı, elde biçimlendirilerek kullanılmaktadır. Kerpiç harcın hazırlanması sırasında el ile şekillendirmeye uygun olması açısından su miktarının iyi ayarlanması gerekmektedir. Kurutularak kerpiç topanları haline getirilir ve üst üste yığılarak duvar inşa edilir. Neolitik dönemlerden beri kullanılan ve en ilkel tekniklerden biri olan bu yöntemde dizilen her sıra kuruduktan sonra ikinci sırası dizilir.¹¹⁷

¹¹⁶ Dede 1997: 66.

¹¹⁷ Coockson 2010: 24.

3.2.4. Dövme Tekniği

Öncelikle duvar yapılmak istenen kısmın etrafı tahta kalıplar ile kapatılır. Daha sonra kerpiç harcı yukardan kalıpların içine doldurulur ve uygun bir alet yardımıyla dövülerek sıkıştırılır. Bu işlem istenilen yüksekliğe ulaşınca kadar kademeli olarak aşağıdan yukarıya doğru devam eder tamamlanır. Bu teknikte kullanılacak çamur içinde kil oranı fazla ise kum, taş kırıntısı, ot, saman, keçi kılı, çalı ve dal parçaları gibi organik malzemeler karıştırılarak bu oran düşürülmektedir. Hazırlanan kalıp içine maksimum 10-12 cm kalınlığında çamur yerleştirilir. Dövülerek sıkıştırıldığında ise bunun kalınlığı 7-8 cm kadar iner. Eşit seviyede dökülen harç ortadan köşelere doğru önce kalıp kenarları sonraları ise orta kısımlar dövülerek sıkıştırılmaktadır.¹¹⁸

3.2.5. Yığma Kerpiç Tekniği

Bu yöntemde hammadde olarak killi toprak kullanılır. Hazırlanma reçetesi saman ve toprak oranı 1m³ içine 25 kg olup ve su ile iyice yoğrularak çamur harç elde edilir. Bu teknikte hazırlanan çamur harç kürek ile üst üste yığılarak duvar yükseltilir. Duvarın iç ve dış yüzeyindeki toprak, ağız keskin bir kürek ile tıraşlanarak düzeltilir. Bu işlem sırasında düz bir tahta “matar” olarak kullanılır ve böylece duvarların eğri olması önlenir.¹¹⁹

3.2.6. Kerpiç Blok Tekniği

Kerpiç blok tekniğinde kilin, katkı maddeleri su ile iyice yoğrularak çamur harç hazırlanır. İstenilen ölçülerde hazırlanmış kalıplar içine dökülen bu harç ile kerpiç bloklar yapılır. Kerpiç kalıplar, tekli veya çoklu üretim yapılabilecek biçimlerde döküm yapmaya hazırlanabilmektedir. Kalıpların kullanım ömürünün uzun olması için suya dayanıklı ağaçlar seçilir ve kalıplar kullanım öncesi yağlanmalıdır. Kerpiç blokların dökülmesinde hazırlanan harcın su miktarının iyi ayarlanmış olması gerekir. Bu yöntemde, kerpiç çamurunun kalıba yapışmasını önlemek ve kalıptan rahat çıkmasını sağlamak için önce hazırlanan kerpiç kalıp ıslatılmalı ve iç kısmına talaş veya toprak serpilmelidir. Kerpiç harcı, kalıplara döküldükten sonra kalıba iyice yerleşmesi için sıkıştırılmaktadır. Sonrasında kalıplar çıkartılır ve şekillenen kerpiç bloklar güneşte kurumaya bırakılır. Kerpiç bloklardan duvar yapılabilmesi için, kerpiçlerin çok iyi kurutulmuş olmasına

¹¹⁸ Houben - Guillaud 2003: 204.

¹¹⁹ Noei 2011: 23.

dikkat edilmelidir. Normal koşullar altında yeni dökülmüş bir kerpiç blok ortalama 14 günde kurumaktadır. Kerpiçlerin hızla kurumalarını önlemek için düzenli aralıklarla alt üst çevrilmelidir. Bu işleme, bütün yüzeyler kuruyuncaya kadar devam edilmeli. Güneşin aşırı şiddetli olduğu mevsimlerde, kerpiç bloklarda hızlı kurumadan dolayı çatlamalar meydana gelebilmektedir. Bunun önüne geçebilmek için hava şartlarına bağlı olarak, blokların üzerleri örtülerek daha yavaş ve homojen bir şekilde kurumaları sağlanmalıdır.¹²⁰ Kerpiç blokların kuruması sırasında dikkat edilmesi gereken bir diğer önemli husus, yerle temas etmesi halinde blokların içine tuz girmesidir. Islak halde yere kondukları takdirde topraktaki çözünebilir tuzlar bloğun içlerine doğru hareket eder. Bu sorunun çözümü için blokların kurutulacağı yere önce bir kat saman serpilir ve bloklar bu saman tabakasının üzerine yerleştirilir. Bu sayede blokların yerle teması kesilir ve tuzların bloklar içine girmesi engellenir. Aynı zamanda saman katmanının arasına hava akımı olacağından kuruma işlemi de daha sağlıklı olarak gerçekleşir.¹²¹

3.3. Nekropol Alanında Kerpiç Kullanımı

3.3.1. Sanduka

Mezarın sanduka bölümünün yapımında uzun kenarlarda 3'er veya 4'er, kısa kenarlarda ise 1'er adet kerpiç blok kullanılmıştır. Tamamı kerpiçle çevrelenmiş sandık mezarların yanı sıra kısa ve uzun kenarlarında anakayadan yararlanılan mezarlarda bulunmaktadır (Resim 100). Kalınlıkları standart 8 cm olmasına karşın diğer ölçüleri olasılıkla mezarın boyutlarına göre değişiklik göstermektedir. Örneğin M7 numaralı mezarda 51 x 51 cm ölçülerinde kare bloklar kullanılırken M9b numaralı mezarda yaklaşık 15 x 30 cm ölçülerinde dikdörtgen bloklar tercih edilmiştir (Resim 101).

Kerpiç blokların hazırlanmasında sarı ve kırmızı renge sahip iki farklı kil kullanıldığı anlaşılmaktadır. Kerpiç blok yapım tekniği ile yapılan blokların harcında kil, su, saman, kum, çakıl, ot, dal gibi malzemeler kullanılmıştır. Ayrıca mezarlarda rastladığımız bloklar genellikle kurutulma işlemi sonrasında daha dayanıklı bir malzemeye ihtiyaç duyulduğundan dolayı fırınlanmış olabilir. Bu nedenle renklerinde ve içyapılarında gözle görülür değişimler meydana gelmiştir (Resim 102).

¹²⁰ Dede 1997: 70.

¹²¹ Price 1984: 167.

Özellikle iç kısma plakalar yardımıyla kremasyon bölümünü sınırlayan çatki veya mertek çatı formu bir kapak yapılan örneklerde, ikinci bir yöntem olarak sandukanın hazırlanmasında dövme duvar tekniği kullanılmıştır. Ortalama 15-20 cm kalınlığındaki sanduka kenarları sarı-yeşil tonlarında kil kullanılarak hazırlanan kerpiç harcı ile oluşturulmuştur (Resim 103). Diğer mezarların sanduka kalınlıklarına oranla daha kalın inşa edilen uzun kenarlara bakıldığında üst ve iç yüzeylerinin pürüzsüz ve düzgün oluşu ahşap bir mastar yardımıyla düzeltilmişine işaret etmektedir (Resim 104).

3.3.2. Çatki

Kiremit çatki mezar tarzı kapatılan mezarlarda yapı malzemesi olarak kerpiç kullanılmıştır. Genellikle kiremit boyutlarında sayılabilecek kare veya dikdörtgen formu hazırlanan plakalar kullanılsa da bazı mezarlarda blok kullanıldığı görülmektedir (Resim 81). Örneğin M20 ve M18 numaralı mezarlar ince kerpiç plakalarla beşik çatı/kırma çatı şeklinde kapatılmış, açıkta kalan kısa kenarlara da 1'er adet plaka yerleştirilmiştir. Ahşap kalıp yöntemiyle kalınlıkları standart 4 cm olacak şekilde hazırlanan çatki malzemelerindeki renk farklılığı ve yapısal değişimlerden düşük ısıda fırımlandıkları anlaşılmaktadır (Resim 105). Dayanıklılığı arttırılmaya çalışılsada ne yazık ki bu şekilde yapılan mezarların büyük ölçüde tahrip olduğu gözlenmiştir. Bu durum birçok mezarda kullanılan adet sayılarını ve ölçülerini öğrenmemize engel olmuştur.

Öte yandan kerpiç blok kullanılarak yapılan çatki mezarlar daha dayanıklıdır. Bu gruba en iyi örnek hiç kuşkusuz tamamen sağlam korunmuş olan M12 numaralı mezar olacaktır. Kısa kenarlara 1'er adet, uzun kenarlara karşılıklı gelecek şekilde 3'er adet yerleştirilen kerpiç bloklarla kırma çatı/beşik çatı şeklinde çatki yapılmıştır (Resim 81). Kullanılan bloklar 8 cm kalınlığında olup, 51x51 cm ölçülerindedir.

Katkı maddesi ve hamur yapısı bakımından incelediğimizde; kerpiç plakalar ince taneli ve yumuşak yapılı, kerpiç bloklar orta büyüklükte malzeme içeren ve daha dayanıklı, dövme tekniği ile yapılan duvarların iri taneli ve oldukça sağlam olduğunu söylemek mümkündür.

3.3.3. Mertek

Bu tipte, mezarların üzeri kerpiç plakalar ile kapatılmıştır; ancak plakalar çatki mezarlarda olduğu gibi beşik çatı/kırma çatı oluşturacak şekilde karşılıklı dizilmemiş,

sadece tek sıra olarak dizilen plakalar karşı uzun kenar üzerine mertek şeklinde yatırılmıştır (M8, M19, Resim 106-107). Böylece beden ile mezar üst örtüsü arasında dik üçgen şeklinde bir boş alan oluşturulmuştur (Çizim 30). Olasılıkla bitleştirilen yüzeyler kil harç kullanılarak bağlanmıştır. Bu tip örnekler yalnızca blok kerpiç kullanılarak hazırlanan sanduka mezarlarda görülmüştür. Mezarların mertek kısmında genellikle ince kerpiç plakalar kullanılmaktadır. Diğerlerine nazaran iyi korunmuş olan M19 numaralı mezar üzerinden değerlendirecek olursak; kerpiç bloklar kullanılarak sanduka şeklinde hazırlanan mezarın, kremasyon sonrası mezar hediyelerinin yerleştirilmesinin ardından üzeri kerpiç plakalarla mertek şeklinde kapatılmıştır (Resim 107). Mezarın uzun kenarı boyunca bloklara karşılıklı gelecek şekilde 4 adet plaka yerleştirilmiştir. Aldığımız ölçülere göre kullanılan plakalar 4 cm kalınlığa sahip olup, 42 x 42 cm ölçülerindedir. Kalınlıkları 8 cm olan kerpiç blokların ölçüleri ise 42x42, 51x25 ve 51x51 cm boyutlarında kare veya dikdörtgen formundadır.

3.3.4. Dolgu Malzemesi

Basit toprak mezarların bazıları önce beşik çatı şeklinde kapatılırken, bazen de açık bırakılarak doğrudan killi toprakla örtülmüştür. Taş bloklarla kapatılan mezarlarda ise eğer sanduka içerisine çatki veya mertek yapıldıysa, üzerlerine kapak seviyesine kadar killi toprak serilerek tesviye edilmiştir (M5b). Ayrıca M9b numaralı mezarda olduğu gibi kapak taşlarının aralarının kerpiç harcıyla kapatılarak mezarın tamamen izole edildiği görülmektedir (Resim 108).

3.3.5. Sıva ve Bağlayıcı Harç

Bu tür kullanımlara örnek olarak M7 ve M12 numaralı mezarlarda sandukayı ve üst örtüyü oluşturan blokların arasında, bağlayıcı olarak 1 cm kalınlığında kil harcı kullanılması gösterilebilir (Resim 107). Doğrudan yapı malzemesi olarak kerpiç kullanılmasının dışında, sıva ve bağlayıcı harç olarak kil tercih edilmiştir. M5a numaralı örgü tekne mezarın iç yüzüne bakıldığında, taş aralarında bulunan kırmızı renkli, macun kıvamında kil göze çarpmaktadır. Bu durum moloz taşların örülmesi sırasında bağlayıcı olarak kil harcı kullanıldığını göstermektedir. Ayrıca M12 numaralı mezarın dış yüzü sarı- yeşil renkli kil ile sıvanmıştır (Resim 109).

3.3.6. Diğer Kullanım Alanları

Özellikle sanduka mezarlarda uygun olması halinde anakayadan faydalanılarak yan sanduka görevinde kullanılmıştır. Bu gibi durumlarda anakayanın eksik ya da uygun olmayan bölümlerine kerpiç kullanılarak tütleme ve düzeltme yapılmaktadır (M5c, M5d, M9b, M16 Resim 110). Aynı şekilde mezarların çevresinin düzenlenmesinde ve tesviye edilmesinde harç kullanılmıştır. Tüm bunların yanı sıra M5a numaralı mezarın kuzey kısa kenarına, büyük olasılıkla mezar hediyelerini yerleştirmek üzere bir kerpiç seki yapılmıştır (Resim 111).

DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Yapmış olduğumuz tez çalışmasında, Apollonia ad Rhyndacum antik kentinin nekropol alanında yürütülen kurtarma kazılarıyla açığa çıkartılan mezarlar içerisinde, yapı malzemesi olarak kerpiç kullanılan 16 örnek konu alınmıştır (Çizim 33-34). Söz konusu mezarlar tanımlanarak; mezar yapım teknikleri, mezar tipleri, üst örtü biçimleri, kökenleri, yayılım alanları, gömü türleri, kullanılan malzemenin yapısal özellikleri, yapım yöntemleri ve kullanım alanları bakımından incelenmiştir. Öncelikle mezarların kazı raporları ve yerinde incelenmesiyle teknik analizleri yapılmış, sonrasında gerekli olan harita, çizim ve görsel içeriği oluşturulmuştur. Kütüphane ve online veri tabanlarında, karşılaştığımız farklı mezar formlarına ve üst örtü biçimlerine yönelik literatür taraması yapılmıştır. Araştırma sonucu elde edilen veriler doğrultusunda, mezarların benzer örnekler ile birlikte değerlendirilmesiyle mezar tipolojisi belirlenmiştir. Ayrıca köken araştırması yapılarak yayılım alanlarının saptanması sağlanmış (Harita 4), mezarlardaki kerpiç kullanım alanları, hammadde temini, yapısal özellikleri ve yapım teknikleri belirlenmiştir. Son olarak ayrı ayrı ele aldığımız mezar formları ve üst örtü biçimleri incelenerek, tespit edilen yeni mezar tiplerine yönelik isimlendirme önerisinde bulunulmuştur. Tüm bunların dışında çalışmanın seyri sırasında mezar tipinde belirleyici olduğu anlaşılan gömü türü ve üst örtü ilişkisi ortaya çıkmıştır. Ayrıca tarihlendirme sorunu olan iki mezara ilişkin yaklaşık tarihlendirme önerisinde bulunulmuştur.

Yapı malzemesi olarak kerpiç kullanılan mezarlara bakıldığında uygulama şekli, yapım teknikleri ve tasarım biçimleri açısından farklılık gösteren çok sayıda mezar tipi olduğu anlaşılmaktadır. Bu tür mezarlara kapsayıcı bir üst kimlik kazandırma anlamında uygun olduğunu düşündüğümüz isimlendirmeye, “kerpiç mezar geleneğinin” kökeni ve yayılım alanları incelendiğinde farklı dönemlerde dünyanın birçok yerinde uygulandığını görmekteyiz. Günümüzde Amerika Kıtası’nda bulunan Lambityeco mezarlarında dahi kerpiç mezar örneklerine rastlanmaktadır¹²². Elbette söz konusu coğrafyalarda bulunan hammadde kaynaklarının ve üretim kolaylığının yapı malzemesi olarak kerpiç kullanılmasında etkisi büyüktür. Ayrıca düşük maliyetli ve nispeten pratik bir yöntem olması, antik dünyada genellikle alt sınıflarca yani sıradan halk tarafından tercih

¹²² Lind – Urcid 2010: 235 v.d.

edilmesine yol açmıştır. Kerpiç endüstrisi Neolitik Dönem itibariyle gelişim göstermeye başlamıştır. Temel maddesi olan kil, doğada bulunması ve uygulanması en kolay kaynaklardan biridir. Bu nedenle yerleşik hayata geçilmesiyle başlayan süreç çağlar boyu devam ederek, antik dünyanın vazgeçilmez yapı malzemelerinden biri olmuştur. Kalkolitik Dönem’le birlikte evlerin içerisinde bulunan kerpiç sekilerin ve yapı tabanlarının altına yapılan gömülerle birlikte ölü gömme geleneklerinin bir parçası haline gelmiştir.

Kerpiç endüstrisine dayalı mezar anlayışının Kalkolitik Dönem sonlarında geliştiği düşünülmektedir. Sonrasında birbirinden farklı mezar tipleri, kerpiç kullanılarak inşa edilmiştir. “Kerpiç Sanduka” mezarların çıkış noktası Güney Doğu Anadolu olmak üzere Karkamış, Korucutepe, Hanaytepe, Girnevaz, Alishar, Tepecik ve Oylum Höyük’te açığa çıkarılan örneklerle birlikte Geç Kalkolitik Dönem ve sonrasında Anadolu coğrafyasına yayıldığı bilinmektedir. Sonraki süreçte Erken Tunç Çağı’ndan başlayarak Kuzey Suriye’de yer alan Tel Ahmar, Hamam et-Turkman, Orta ve Geç Tunç Çağı’nda ise Mısır’da bulunan Tell el-Retaba ve Tell el-Dab’a gibi yerleşmelerde görülmektedir. Diğer yandan bünyesinde Transkafkasya kültürlerini barındıran, kendine özgü kerpiç ve mezar mimarisi ile Geç Demir Çağ evrelerinde Tuşpa yerleşmesi dikkat çekmektedir. Apollonia a.R. Nekropolü’nde açığa çıkardığımız kerpiç mezarların çağdaşı olarak değerlendirebileceğimiz Hellenistik – Roma Dönemleri’ne ait nekropollerini incelediğimizde özellikle Camihöyük Nekropolü’nde oldukça benzer “kerpiç sanduka” mezar örneklerine rastlanmıştır. Söz konusu mezarlar ele geçen mezar buluntuları üzerinden MÖ 2. – MS 4. yüzyıllar arasına tarihlenmektedir. Kerpiç sandukalar genellikle 4-5 sıra kerpiç bloğun üst üste dizilmesiyle oluşturulmuş, mezarların üst örtüsü taş bloklarla yapılmıştır. Açığa çıkardığımız örneklerden farklı olarak kerpiç bloklar dik olarak değil, üst üste dizilmekte ve birincil kremasyon yerine inhumasyon gömü tercih edilmektedir. Laodikeia’da ise genellikle Roma İmparatorluk Dönemi’ne tarihlenen, çay taşı, traverten ve tuğla malzeme kullanılarak yapılan “örgü tekne” mezarlar açığa çıkarılmıştır. Bu tür mezarların bir bölümünün üzeri tuğla ve kiremitlerin çatılarak kapatılmıştır. Açığa çıkardığımız örneklerde ise kerpiç malzeme sandukanın iç kısmına çatki yapılmaktadır. Nekropol alanında karşılaştığımız kerpiç mezarlara benzer örneklere Kayalıpınar Nekropol’ünde de rastlanmaktadır. Açığa çıkarılan bazı mezarların üzerleri benzer şekilde çatı kiremitleriyle kapatılmıştır. Tıpkı tez konusu kapsamında ele

aldığımız kerpiç mezarlar gibi kazı alanına dağılmış halde oldukları ve aralarında yön birliği bulunmadığı gözlenmektedir. Geç evreye tarihlenen kerpiç sandık mezarlar incelendiğinde uzun kenarlarına kerpiçten alçak duvar örüldüğü ve üzerlerinin enlemesine dizilen tahtalarla kapatıldığı gözlenmektedir. Hıristiyan bir toplumun bireylerine ait olduğu anlaşılan mezarlar gömü adetlerine dayanılarak Geç Roma – Erken Bizans Dönemi’ne tarihlenmiştir. Söz konusu örnekler kerpiç mezar geleneğinin Erken Bizans Dönemi hıristiyan toplumlarında da devam ettiğini göstermesi açısından önemlidir.

Laodikeia’da açığa çıkarılan ve “Kiremit çatma” olarak adlandırılan mezarlar ise “kerpiç plakalı çatki” mezar olarak ifade etmek istediğimiz mezarlarla benzerdir. Bu tür mezarlarda genellikle inhumasyon gömü tercih edilirken, birincil kremasyon yapıldıktan sonra üzerleri kırma çatı, beşik çatı şeklinde kapatılan örneklerin de mevcut olması dikkat çekicidir. Apollonia a.R. Nekropolü’nde açığa çıkardığımız kerpiç mezarlarla çağdaş olarak değerlendirebileceğimiz örneklere sahip bir diğer nekropol alanı Parion’a aittir. Malzeme bakımından farklı fakat tipolojik olarak oldukça benzer mezar formlarından biri sanduka mezar, diğeri ise kiremit çatki, düz semerdam kiremit ve kiremit çatma olarak bilinen mezar tipidir. Parion örnekleri yapım teknikleri ve uygulama açısından büyük ölçüde benzeşmektedir. Edremit Körfezi’nin kuzey kıyısında yer alan Antandros antik kentinde, birincil kremasyon ve inhumasyon uygulanan düz kiremit çatki mezarlar genelde Klasik ve Hellenistik Dönemde kullanılırken Parion Nekropolü’nde bulunan bu tip mezarların tamamı Geç Hellenistik ve Erken Roma Dönemine tarihlenmektedir. Dardanos’ta ortaya çıkarılan bir diğer kiremit mezar ise buluntular üzerinden MÖ 4. yüzyılın sonlarına tarihlenmiştir. Bu yönüyle Parion örnekleriyle birlikte Apollonia a.R. mezarlarını da bölgedeki geleneğin devamı olarak değerlendirmemiz doğru olacaktır.

Yukarıda genellikle Batı Anadolu örneklerine vurgu yapılan “Çatki” formlu mezarların, Avrupa’da daha erken örneklerine rastlanır ve nekropol terminolojisinde “Cappuccina Grave” şeklinde ifade edilmektedirler. Mezar yapılarını ve üst örtülerini ayrı ayrı değerlendirdiğimizde, sanduka mezar anlayışına ek olarak mezarlar üzerinde etkili olan diğer belirgin formun kökeni genellikle kiremit kullanılarak yapılan “çatki, düz semerdam,” olarak adlandırılan ve beşik çatı, kırma çatı tekniği ile kapatılan mezar tipi olduğu saptanmıştır. Avrupa’da “Cappuccina Grave” olarak adlandırılan ve ilk olarak

İtalya'da görülen mezarların en yaygın dönemi Roma İmparatorluk Dönemi olsa da Avrupa'daki erken örnekleri MÖ 6.-7. yüzyıla kadar gitmektedir. Tez konusu kapsamında incelediğimiz mezarların büyük bölümü, yapım tekniği, üst örtü biçimi ve ölü gömme gelenekleri bakımından bu tipe ait örneklerle yakın benzerlik göstermektedir. Açığa çıkardığımız M12, M14, M17a, M17b, M18, M20 numaralı mezarlarda olduğu gibi öncelikle toprağa dikdörtgen biçimli bir çukur açılarak zemin düzenlenir ve içerisine defin yapılır. Sonrasında birincil kremasyon yerine inhumasyon gömü tercih edilen mezarlara ölü hediyeleri yerleştirilir. Ölen bireyin üzeri, cesedin yanlarına yerleştirilmiş taş veya kiremit levhalarla çatı biçiminde kaplanmaktadır. Açığa çıkardığımız örneklerde ise bu işlem kerpiç plakalar kullanılarak yapılır. Üst örtüyü oluşturan tegula çiftlerinin sırt kısmı kavisli çatı kiremitleriyle örtülmekteyken, karşılaştığımız örneklerde kerpiç plaka çiftlerinin sırt kısmı ve ara açıklıkları kerpiç harcı ile örtülür.

Ulaşılan en önemli sonuçlardan biri ise bu tipe özgü beşik çatı, kırma çatı biçimli üst örtü sistemine alternatif olarak kullanılan ve yalnızca kerpiç sanduka mezarlarda karşımıza çıkan ikinci bir tip tespit edilmiş olmasıdır. Bu anlayışa göre sanduka içerisindeki kremasyon bölümü beşik çatı biçiminde değil, doğrudan karşı uzun kenar üzerine uzatılan kerpiç plakalarla mertek çatı biçiminde kapatılmaktadır. Bu sayede mezar zemini ile üst örtüsü arasında dik üçgen şeklinde bir alan oluşturulmuştur (M5c, M5d, M8, M19). Formu ve kullanılan malzeme göz önünde bulundurularak üst örtü tipi “Kerpiç Plakalı Mertek” mezar olarak isimlendirilmiştir. Bu açıdan bakıldığında aynı uygulamanın kerpiç veya kiremit plakalar dışında, temin edilmesi kolay olan ahşap malzeme ile de yapılmış örneklerin olması muhtemeldir. Fakat oldukça güç fark edilebilecek bu tür örneklerin, M7 numaralı mezarda olduğu gibi üst örtüsü tespit edilememiş veya henüz açığa çıkarılmamış olmalıdır.

Öznel bir bakış açısıyla değerlendirdiğimizde tez çalışması sırasında elde edilen somut veriler doğrultusunda, edindiğimiz sonuçlardan biri, söz konusu mezar geleneğinin aynı coğrafyada ve oldukça benzer şekilde kendi toplumumuz tarafından sürdürülüyor olmasıdır. Taş veya kerpiç bir sanduka olmaksızın, cappuccina mezarlarda olduğu gibi toprağa düzgün bir dikdörtgen çukur açarak, ölen bireyin yerleştirildiği bölüm ahşap plakalarla mertek şeklinde kapatılıp üzeri toprak ile örtülmektedir. Kültürel etkileşim veya benzer inanç sistemi ile açıklayamayacağımız bu durumu, sosyal hafızanın uzak geçmişimizden günümüze taşıdığı izler arasında değerlendirmek doğru olacaktır.

Mezarların kolay fark edilememesi için nekropol sahasının yüzeyi genellikle moloz taşlarla kaplanmıştır. Bu uygulama ile mezar hırsızlarına karşı önlem alınmaya çalışılmış olmalıdır. Genellikle mezar alanını ve uzanma yönünü anakayanın yapısı belirlemektedir. Birçok örnekte hem mezar yönünün hem de gömünün yapılacağı yerin anakayanın yapısına göre belirlendiği açıkça görülmektedir. Açığa çıkarılan mezarlar içerisinde, yalnızca kerpiç malzeme kullanılarak hazırlanan mezarlarda birincil kremasyon uygulanmış ve kronolojik olarak ele alındığında genellikle MS 1. yüzyılda gömü yapıldığı anlaşılmıştır. Basit toprak mezarlarda üst örtü kerpiç malzeme ile beşik çatı/kırma çatı biçiminde oluşturulmaktadır. Sanduka mezarlarda ise beşik çatı, mertek çatı, taş kapak veya iki formun birlikte kullanıldığı örnekler karşımıza çıkmaktadır (Tablo 1). Hazırlanmış olduğumuz grafiklerde ise kerpiç mezarlar tip ve üst örtülerine göre değerlendirilmeye çalışılmıştır (Grafik 1). Tip olarak 9 örnek (1 adet basit kil sandık, 8 adet kerpiç sandık) sandık mezar olarak, 7 örnek ise basit toprak tarzında yapılan çatki mezarlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Üst örtü konusunda anlaşılabilirliği kolaylaştırmak adına birlikte kullanılan gelenekler ayrıca belirtilmiştir (Grafik 2). En yaygın grubu 7 örnek ile (M12, M14, M17a, M17b, M18, M20, M21) kerpiç plakalı çatki mezarlar oluşturur. Diğer 2 mezar taş kapak (M6, M9b), 2 mezar kerpiç plaka mertek (M8, M19) şeklinde kapatılmıştır. Nasıl kapatıldığını tespit edemediğimiz 1 mezar (M7) üst örtüsü olmayan mezarlar içerisinde değerlendirilmiştir. Son olarak 2 mezarda kerpiç plaka çatki ile taş kapak, 2 mezarda ise kerpiç plaka mertek ile taş kapak birlikte kullanılmıştır (M5c, M5d). Tablo ve grafikler incelendiğinde “çatki” ve “kerpiç sanduka” olarak sınıflandırdığımız mezar formlarının neredeyse eşit olduğu anlaşılmaktadır. Bu durum aynı yüzyıllarda yapılan gömülerde her iki geleneğin aynı oranda tercih edildiğini göstermektedir. Ayrıca her iki tip mezar grubunda da birincil kremasyon gömü yapılmış olması, mezar tipi – gömü türü ilişkisini de açıklamaktadır. Açılan mezarlardan anlaşıldığı kadarıyla birincil kremasyon gömü uygulaması yapılırsa iki mezar formundan biri tercih edilmektedir. Aynı şekilde birincil kremasyon uygulanan mezarların üst örtü sisteminde ise genellikle “çatki” (beşik çatı/kırma çatı) veya “mertek” olarak adlandırdığımız kapama teknikleri kullanılmıştır. Son olarak yalnızca kerpiç mezarlarda birincil kremasyon uygulanması, gömü türünün kullanılan malzeme üzerindeki belirleyiciliğini gösterir. Bu durum ölen birey için uygun görülen gömü

türünün hem mezar formları hem üst örtü biçimleri hem de kullanılan malzeme üzerinde etkili olduğunu açıkça göstermektedir.

Nekropol alanında kerpiç malzeme kullanılmadan yapılan diğer gömüler de göz önünde bulundurulduğunda, mezarlar tipolojik olarak çok fazla çeşitlilik göstermektedir. Ancak ölü gömme âdetlerinde görülen bu farklılık, farklı kültürlere ait insanların belirli zaman aralıklarında bu bölgeye gelip yaşadıklarını ve geldikleri bölgelerin kültürlerini yaşatmaya çalıştıklarını gösteren birer kanıt olabilir. Bu durum da Apollonia a.R. Nekropol'ünde açığa çıkardığımız kerpiç mezarlar, süre gelen mevcut kültürlerini devam ettiren ve aynı inanç sistemini benimseyen toplumun belirli bir kesimine ait mezar geleneğini temsil ediyor olmalıdır. Sonuç olarak Apollonia a.R. Nekropolü'nde kerpiç endüstrisine dayalı altı farklı tipte mezar tespit edilmiş, yapım teknikleri, formları ve üst örtü biçimlerine göre isimlendirme önerileri belirlenmiştir. Mezarlarda isimlendirme, önce tip, sonra üzerinin kapatılma şekli göz önünde bulundurularak yapılmıştır. Özellikle sandık tipi mezarlarda kullanılan yapı malzemesi ve üstlerinin kapama şekilleri alt grupların oluşmasında belirleyici olmuştur.

Genellikle mezarın iki kısa ve bir uzun kenarının kerpiç bloklar kullanılarak sanduka şeklinde hazırlanan ve defin sonrası üzeri kerpiç plakalarla mertek çatı şeklinde kapatılarak toprak ile örtülen örnekler “Kerpiç sanduka içinde kerpiç plakalı mertek” mezar (M8, M19) olarak adlandırılmıştır.

Yapım aşamasında kerpiç malzeme kullanılarak sanduka şeklinde hazırlanan, defin sonrası üzeri kerpiç plakalarla mertek çatı şeklinde kapatılıp sandukanın üzeri taş kapaklarla örtülen örnekler “Kerpiç sanduka içinde kerpiç plakalı mertek üzerinde taş kapaklı” mezar (M5c, M5d) olarak adlandırılmıştır.

Mezar teknesi kerpiç malzeme kullanılarak hazırlanan, defin sonrası üzeri kerpiç plakalarla beşik çatı şeklinde kapatılıp sandukanın üzeri taş kapaklarla örtülen örnekler “Kerpiç sanduka içinde kerpiç plakalı çatı üzerinde taş kapaklı” mezar (M5b, M22) olarak adlandırılmıştır.

Mezar teknesi kerpiç malzeme kullanılarak hazırlanan, defin sonrası üzeri taş kapaklarla örtülen örnekler “Kerpiç sanduka üzerinde taş kapaklı” mezar (M9b) olarak adlandırılmıştır.

Uzun kenarları kil harç kullanılarak, kısa kenarları ise anakayadan faydalanarak kabaca sanduka şeklinde biçimlendirilen ve defin sonrası üzeri taş kaplarla örtülen mezar üzerinden “Basit kil sanduka üzerinde taş kapaklı” mezar (M6) olarak adlandırılmıştır.

Mezar yeri olarak tasarlanan noktaya dikdörtgen formlu yüzeysel bir çukur açılarak, defin sonrası üzeri genellikle kerpiç plakalar kullanılarak beşik çatı şeklinde kapatılıp toprak ile örtülen örnekler “kerpiç plakalı çatki” mezar (M12, M14, M17a, M17b, M18, M20, M21) olarak adlandırılmıştır.

Yapı malzemesi olarak kerpiç kullanılan örnekleri incelediğimizde kullanım alanlarına ve işlevlerine göre yapım tekniklerinin ve uygulama biçimlerinin değiştiği gözlenmiştir. Mezar yapılarında, üst örtü sistemlerinde ve çevre düzenlemesinde kullanılan kil harç ve kerpiç malzemenin temin ve biçimlendirme yöntemlerinin tespit edilmesine yönelik çalışma yapılmıştır. Bölgede yaptığımız tarama sonucu biri nekropol sınırları içerisinde, diğeri ise Uluabat gölünün kuzeydoğu kıyısında olmak üzere yoğun miktarda rezerve sahip iki kil yatağı saptanmıştır. Bu noktalardan ilki kazı çalışmalarını yürüttüğümüz alanın kuzey sınırını oluşturan istinat duvarından yaklaşık 100 m ileride bulunmaktadır. İkincisi ise Nilüfer İlçesi’ne bağlı Fadıllı Mahallesi yakınlarında, Uluabat gölünün kuzeydoğu kıyısında bulunmaktadır. Yakın çevrede bulunan kil yataklarına uygun olan temin şekli, göl ve nehir kenarlarından çıkartılması yöntemi olarak belirlenmiştir. Kerpiç endüstrisi incelendiğinde kullanılması muhtemel 4 teknik tespit edilmiştir. Kerpiç yapım yöntemleri başlığı altında değerlendirilen yöntemler, pisse tekniği, dövme tekniği, yığma tekniği ve blok tekniği olarak belirlenmiştir. Hazırlanım aşamalarında ise genellikle katkı maddesi olarak kil, su, saman, kum, çakıl, ot, dal gibi malzemeler kullanılmıştır. Son olarak açığa çıkardığımız mezarlar üzerinden, nekropol alanı kerpiç kullanımı bölümünde malzemenin uygulama alanları tespit edilmiştir.

Nekropol alanında açığa çıkarılan mezarların tümü, ele geçen buluntular üzerinden tarihlendirilmiştir. Dolayısıyla mezar hediyesine rastlayamadığımız M17a ve M18 numaralı mezarlara ne zaman gömü yapılmış olabileceği sorusu cevapsız kalmıştır. Son olarak tarihleme sorunu olan mezarlara açıklık getirmek adına yapmış olduğumuz yaklaşık tarihleme önerisine göre, M17a numaralı mezara MS 1. yüzyıl sonrası M18 numaralı mezara ise MS 1.-4. yüzyıl sonrası gömü yapılmış olması mümkün değildir.

Kerpiç mezarlar bölümünde ele aldığımız M17a ve M17b numaralı mezarlar birbirini kesmektedir (55-57). Üst örtüsü, kremasyon bölümü ve mezar hediyelerinin iyi korunmuş olması MS 1. yüzyıla tarihlenen¹²³ M17b numaralı mezarın daha sonra yapıldığına işaret etmektedir. Bu sebeple büyük bölümü tahrip olmuş ve kemik parçaları bir kenara toplanmış M17a numaralı mezara MS 1. yüzyıl öncesi gömü yapılmış olmalıdır (59). M18 olarak adlandırdığımız mezar ise M10 numaralı basit oda mezar tarafından tahrip edilmiştir (Resim 60-62). Söz konusu mezara ait buluntulara göre, MS 1.-4. yüzyıl aralığına¹²⁴ tarihlendirildiği düşünüldüğünde, M18 numaralı mezara daha erken bir tarihte gömü yapılmış olmalıdır.

¹²³ Şahin-Özbey 2017: 207.

¹²⁴ Şahin 2019.

KISALTMALAR VE KAYNAKÇA

Metinde kullanılan kısaltmalarda Alman Arkeoloji Enstitüsü'nün önerileri kullanılmıştır. Türk Dil Kurumu'nun kısaltmaları dikkate alınmıştır. Metin, Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü yönergesine göre düzenlenmiştir.

- Aybek – Öz 2008 S. Aybek – A. K. Öz, “Apollonia ad Rhyndacum (Gölyazı) ve Ulubat Gölü Çevresi Yüzey Araştırması 2006 Yılı Raporu”, 25. AST 1, 285-298.
- Başaran 2014 C. Başaran – B. Elif Kasapoğlu, “Parion Güney Nekropolisi 2005-2013”, Hasan Kasapoğlu – M. Ali Yılmaz (eds), Anadolu'nun Zirvesinde Türk Arkeolojisinin 40. Yılı (Ankara), 51-63.
- Coockson 2010 B. C. Coockson, Living in Mud, (İstanbul). Ege Yayınları
- Dede 1997 Y. Dede, Aşıklı Höyük Kerpiç Yapılarının Korunması Üzerine Çalışmalar, İstanbul Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) (İstanbul).
- Durnagözü 2009 S. Durnagözü, Belentepe Mevkii'ndeki Hellenistik Dönem Mezarlar, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) (Konya).
- Ensert 1995 H. Kübra Ensert, Erken Tunç Çağı Güneydoğu Anadolu ve Kuzey Suriye Bölgesi Ölü Gömme Gelenekleri Işığında Oylum Höyük Mezarları, (Yayınlanmamış Doktora Tezi) (Ankara).
- Esin 1979 U. Esin, “Tepecik Kazısı 1972” Keban Projesi 1972 Çalışmaları, 101-108.
- Erkan 2019 Y. Erkan, Arkaik Dönem Tapınakları Anıtsal Hellen Mimarlığına Giriş, (İstanbul). Ege Yayınları
- Erkanal 1988 H. Erkanal, “1988 Girnevaz Kazıları”, Höyük I, 29-36.
- Erkanal 1990 H. Erkanal, “1988 Girnevaz Kazıları”, XI. KST I, 18-23 Mayıs 1989 (Ankara), 261-273.
- Erkanal 1991 H. Erkanal, “1989 Girnevaz Kazıları”, XII. KST I, 28 Mayıs-1 Haziran 1990 (Ankara), 277-292.

- Graham – Hope 2016 E. J. Graham- V. M. Hope “Funerary Practices”, A. E. Cooley (ed.), *A Companion to Roman Italy*, 159-180.
- Goldman 2001 A. Goldman, “A Roman Town Cemetery at Gordion”, *Turkey, Expedition Vols. 1-50*, 43:2, 9-20.
- Houben – Guillaud 2003 H. Houben- H. Guillaud, *Earth Construction, “A Comprehensive Guide”*, CRATerre-EAG, (London). ITDG Publishing
- Kasapoğlu 2007 H. Kasapoğlu, “Parion Nekropolü Mezar Tipleri”, B. Can – M. Işıklı (eds.), *Atatürk Üniversitesi 50. Kuruluş Yıldönümü Arkeoloji Bölümü Armağanı: Doğudan Yükselen Işık: Arkeoloji Yazıları (İstanbul)*, 481-521.
- Kasapoğlu 2012 H. Kasapoğlu, “Nekropol”, C. Başaran (ed) *Antik Troas’ın Parlayan Kenti Parion: 1997-2009 Yılları Yüze Araştırmaları, Kazı ve Restorasyon Çalışmaları, İstanbul* 107-135.
- Konyar 2011 E. Konyar, “Excavations at the Mound of Van Fortress / Tuspa”, *Colloquium Anatolicum* 10, 147 – 166.
- Loon – Göterbock 1970 M. Van Loon – H. G. Güterbock, “The 1970 excavation at Korucutepe near Elâzığ” *TAD XIX*, 1: 127-131.
- Loon – Maurits 1978 M Van Loon – N. Maurits, *Korucutepe, Final Report on the Excavations of Universities of Chicago, California and Amsterdam in the Keban Reservoir, Eastern Anatolia 1968-1970 II. (New York)*. NHPC
- Loon 1988 M. Van Loon, “New Evidance For Nort Syrian Chronology From Hammam Et- Turkman”, *AJA* 92, 581-587.
- Müller-Karpe 2012 V. Müller-Karpe – A. Müller-Karpe, “Kayalıpınar’da Yapılan Araştırmalar”, 29. AST 2. CİLT, 23-28 Mayıs (Ankara), 407-418.
- Noei 2011 S. Noei, *Güvercinkayası Kerpiç Karakterizasyonu, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Taşınabilir Kültür Varlıklarını Koruma ve Onarım Anabilim Dalı (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) (İstanbul)*.

- Özbek 2007 M. Özbek, Dünden Bugüne İnsan, (İstanbul). İmge Yayınevi
- Özkaya 1999 V. Özkaya - O. San, "Alinda Nekropolü I" 17. AST 2, 24-28 Mayıs (Ankara) , 263-278.
- Özteri 2011 S. Özteri, Anadolu'da Neolitik ve Kalkolitik Dönemdeki Mezar Tiplerinin ve Ölü Gömme Geleneklerinin Sosyokültürel Açından Değerlendirilmesi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Antropoloji (Paleoantropoloji) Anabilim Dalı (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), (Ankara).
- Polat 2015 R. T. Polat, "Stratonikeia Akdağ Nekropolü ve Gümü Geleneklerine Dair Gözlemler", B. Söğüt (ed), Stratonikeia Çalışmaları 1: Stratonikeia ve Çevresi Araştırmaları (İstanbul), 95-106. Ege Yayınları
- Price 1984 N. S. Price Conservation on Archaeological Excavations, (Rome). ICCROM
- Picq 1999 P. Picq, Les Origines De l'homme, (Paris). Tallandier
- Leigh 2000 S. Leigh, "A Semi-Cappuccina Tomb in The Garden of The American Academy in Rome", Memoirs of the American Academy in Rome, Vol. 45, 285-288. University of Michigan Press for the American Academy in Rome
- Strab. Geogr. Strabon, Geographika, Antik Anadolu Coğrafyası, A. Pekman (çev.), 5. baskı (İstanbul 2005). Arkeoloji ve Sanat Yayınları
- Şahin 2016 M. Şahin, Bursa ve İlçeleri Arkeolojik Kültür Envanteri-II: Nilüfer İlçesi I. Kitap, (Bursa). Nilüfer Belediyesi
- Şahin – Özbey 2017 M. Şahin – A. Sinan Özbey, Apollonia aR. Araştırmaları Band I: Nekropol Kazıları 2016 – 2017, (Bursa). Nilüfer Belediyesi
- Şahin 2018 M. Şahin, "Apollonia Nekropolü Kurtarma Kazıları 2016-2017 Mezar Tipleri Üzerine Bir İnceleme", TEKE,

Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi 7/4,
2788-2812.

- Şahin 2019 M. Şahin, Apollonia a.R. Studies-I: Nekropolis Excavations 2016-2017, (Baskıda).
- Şimşek – Bilgin v.d. 2015 C. Şimşek – M. Bilgin – M. Okunak, “Laodikeia Nekropolleri ve Mezar Tipleri”, E. Abay – F. Dedeoğlu v.d. (eds), Arkeoloji Dergisi, Vol. XX, İstanbul, 111-157. Ege Yayınları
- Şirin – Kolağasıoğlu 2017 O. A. Şirin – M. Kolağasıoğlu, “Amisos Nekropolü Basit Toprak Mezar ve Kiremit Mezar Geleneği”, D. Yiğitpaşa (ed), Uluslararası Amisos Dergisi, Vol. 2, Samssun, 1-27. 19 Mayıs Üniversitesi
- Tırpan 2007 A. Tırpan – B. Söğüt, “Lagina ve Börükçü 2005 Yılı Çalışmaları”, 28. KST 2, 29 Mayıs-2 Haziran 2006 (Ankara), 591-612.
- Lind - Urcid 2010 M. Lind – J. Urcid, The Lords of Lambityeco, (Colorado). University Press of Colorado
- Uysal 2011 C. Uysal Nevşehir Camihöyük Helenistik ve Roma Dönemi Seramikleri, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) (Ankara).
- Yalçiner 2013 F. Yalçiner, Camihöyük Helenistik – Roma Dönemi Nekropolü, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) (Ankara).
- Yalman 1992 B. Yalman, “Antandros Nekropol Kazısı” III. Müze Kurtarma Kazıları Semineri, 27-30 Nisan (Ankara), 449-487.
- Yılmaz 2012 A. Yılmaz, 2005-2010 Yılları Arasında Bulunan Parion Nekropol Kandilleri, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Arkeoloji Anabilim Dalı (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) (Erzurum).
- Wodzinska vd. 2016 M. Nour el-Din – L. Hulkova – A. Sefcakova, J. Hudec- A. Wodzinska, “Egyptian Mission Rescue Excavations in tell el-retaba Part 2: The Secondintermediate Period Cemetery”, Egypt and the Levant 26, 75 – 114.

Wilkinson 2011

P. Wilkinson, Eyewitness early humans, (London). DK Ltd

<http://www.poweredbyosteons.org/2011/10/5th-roman-bioarchaeology-carnival.html>
(17.08.2019)

<https://www.etruscancorner.com/en/etruscan-tombs-and-necropolis/etruscan-tombs/>
(17.08.2019)

<https://vici.org/vici/51347/> (17.08.2019)

LEVHALAR LİSTESİ

Grafik 1: Mezar Tipleri. Grafik: Yazar

Grafik 2: Üst Örtü Biçimleri. Grafik: Yazar

Tablo 1: Tip Dağılım. Tablo: Yazar

Harita 1: Kent Konumu. Foto: Şahin-Özbey 2017: 17 Görsel

Harita 2: Nekropol Genel Görünüm. Foto: Google Earth (15.05.2019)

Harita 3: Kil Yatakları.

Harita 4: Apollonia a.R. Kerpiç Mezarları Köken ve Yayılım Alanları.

Çizim 1: Kent Planı. Çizim: Şahin-Özbey 2017: 19 Görsel

Çizim 2: M5 kalai mezar grubu. Çizim: Apollonia a.R Nekropolü, 2016 Kazı Arşivi

Çizim 3: M5b kapalı hal. Çizim: Apollonia a.R Nekropolü, 2016 Kazı Arşivi

Çizim 4: M5b Açık Hal. Çizim: Apollonia a.R Nekropolü, 2016 Kazı Arşivi

Çizim 5: M5c Kapalı Hal. Çizim: Apollonia a.R Nekropolü, 2016 Kazı Arşivi

Çizim 6: M5c Açık Hal. Çizim: Apollonia a.R Nekropolü, 2016 Kazı Arşivi

Çizim 7: M5d Kapalı Hal. Çizim: Apollonia a.R Nekropolü, 2016 Kazı Arşivi

Çizim 8: M5d Açık Hal. Çizim: Apollonia a.R Nekropolü, 2016 Kazı Arşivi

Çizim 9: M6 Kapalı Hal. Çizim: Apollonia a.R Nekropolü, 2016 Kazı Arşivi

Çizim 10: M6 Açık Hal. Çizim: Apollonia a.R Nekropolü, 2016 Kazı Arşivi

Çizim 11: M7 Kapalı Hal. Çizim: Apollonia a.R Nekropolü, 2016 Kazı Arşivi

Çizim 12: M7 Açık Hal. Çizim: Apollonia a.R Nekropolü, 2016 Kazı Arşivi

Çizim 13: M8 Kapalı Hal. Çizim: Apollonia a.R Nekropolü, 2016 Kazı Arşivi

Çizim 14: M8 Açık Hal. Çizim: Apollonia a.R Nekropolü, 2016 Kazı Arşivi

Çizim 15: M9b Kapalı Hal. Çizim: Apollonia a.R Nekropolü, 2016 Kazı Arşivi

Çizim 16: M9b Açık Hal. Çizim: Apollonia a.R Nekropolü, 2016 Kazı Arşivi

Çizim 17: M12 Kapalı Hal. Çizim: Apollonia a.R Nekropolü, 2016 Kazı Arşivi

- Çizim 18:** M12 Açık Hal. Çizim: Apollonia a.R Nekropolü, 2016 Kazı Arşivi
- Çizim 19:** M14 Açık Hal. Çizim: Apollonia a.R Nekropolü, 2016 Kazı Arşivi
- Çizim 20:** M17a - M17b Açık Hal. Çizim: Apollonia a.R Nekropolü, 2016 Kazı Arşivi
- Çizim 21:** M18 Açık Hal. Çizim: Apollonia a.R Nekropolü, 2016 Kazı Arşivi
- Çizim 22:** M19 Açık Hal. Çizim: Apollonia a.R Nekropolü, 2016 Kazı Arşivi
- Çizim 23:** M20 Açık Hal. Çizim: Apollonia a.R Nekropolü, 2016 Kazı Arşivi
- Çizim 24:** M21 Mezar Kalıntıları. Çizim: Apollonia a.R Nekropolü, 2016 Kazı Arşivi
- Çizim 25:** M22 Kapalı Hal. Çizim: Apollonia a.R Nekropolü, 2016 Kazı Arşivi
- Çizim 26:** M22 Açık Hal. Çizim: Yazar – E. Barın
- Çizim 27:** Kerpiç Sanduka Üzeri taş Kapaklı Mezar. Çizim: Yazar – E. Barın
- Çizim 28:** Kiremit Çatki (Cappuccina) Mezar. Çizim: Yazar – E. Barın
- Çizim 29:** Kerpiç Çatki Mezar. Çizim: Yazar – E. Barın
- Çizim 30:** Kerpiç Mertek Mezar. Çizim: Yazar – E. Barın
- Çizim 31:** Kerpiç Çatki ve Taş Kapaklı Mezar. Çizim: Kazı Arşivi Yazar – E. Barın
- Çizim 32:** Kerpiç Mertek ve Taş Kapaklı Mezar. Çizim: Yazar – E. Barın
- Çizim 33:** Sondaj IV Genel. Apollonia a.R Nekropolü, 2016 Kazı Arşivi
- Çizim 34:** Sondaj V Genel. Apollonia a.R Nekropolü, 2016 Kazı Arşivi

- Resim 1:** Kurtarma Kazıları Mezar Örnekleri. Foto: Apollonia a.R Nekropolü, 2016 Kazı Arşivi
- Resim 2:** Kurtarma Kazıları Genel Görünüm. Foto: Şahin-Özbey 2017: 76 Görsel: 87
- Resim 3:** Peribolos Duvarıyla Çevrili Moloz Dolgu. Foto: Şahin-Özbey 2017: 72 Görsel: 77
- Resim 4:** (M5) Mezar Grubu İlk Hal. Foto: Apollonia a.R Nekropolü, 2016 Kazı Arşivi
- Resim 5:** M5b Genel Görünüm. Foto: Apollonia a.R Nekropolü, 2016 Kazı Arşivi
- Resim 6:** Taş Sırasıyla Desteklenmiş Kerpiç Sanduka. Foto: Apollonia a.R Nekropolü, 2016 Kazı Arşivi
- Resim 7:** M5b Hava Fotoğrafı. Foto: Şahin-Özbey 2017: 104 Görsel 101
- Resim 8:** Yanmış Kerpiç Döküntüleri ve Kemik Parçaları. Foto: Apollonia a.R Nekropolü, 2016 Kazı Arşivi
- Resim 9:** Mezar içi Kremasyon Dolgusu. Foto: Şahin-Özbey 2017: 105 Görsel 103
- Resim 10:** Mezar Buluntuları. Foto: Apollonia a.R Nekropolü, 2016 Kazı Arşivi
- Resim 11:** Mezar Buluntuları. Foto: Apollonia a.R Nekropolü, 2016 Kazı Arşivi
- Resim 12:** Mezar Buluntuları. Foto: Apollonia a.R Nekropolü, 2016 Kazı Arşivi
- Resim 13:** Mezar Buluntuları. Foto: Şahin-Özbey 2017: 105 Görsel 102
- Resim 14:** Mezar Buluntuları. Foto: Apollonia a.R Nekropolü, 2016 Kazı Arşivi
- Resim 15:** Mezar Buluntuları. Foto: Şahin-Özbey 2017: 105 Görsel 104
- Resim 16:** Mezar Buluntuları. Foto: Apollonia a.R Nekropolü, 2016 Kazı Arşivi
- Resim 17:** Mezar Buluntuları. Foto: Apollonia a.R Nekropolü, 2016 Kazı Arşivi
- Resim 18:** Mezar Buluntuları. Foto: Apollonia a.R Nekropolü, 2016 Kazı Arşivi
- Resim 19:** Beşik Çatı Biçimli Üst Örtü. Foto: Apollonia a.R Nekropolü, 2016 Kazı Arşivi
- Resim 20:** M5c Genel Görünüm. Foto: Şahin-Özbey 2017: 111 Görsel 107
- Resim 21:** M5c Mezar Yüzeyi. Foto: Şahin-Özbey 2017: 111 Görsel 108
- Resim 22:** Kerpiç Mezar Teknesi. Foto: Şahin-Özbey 2017: 112 Görsel 109

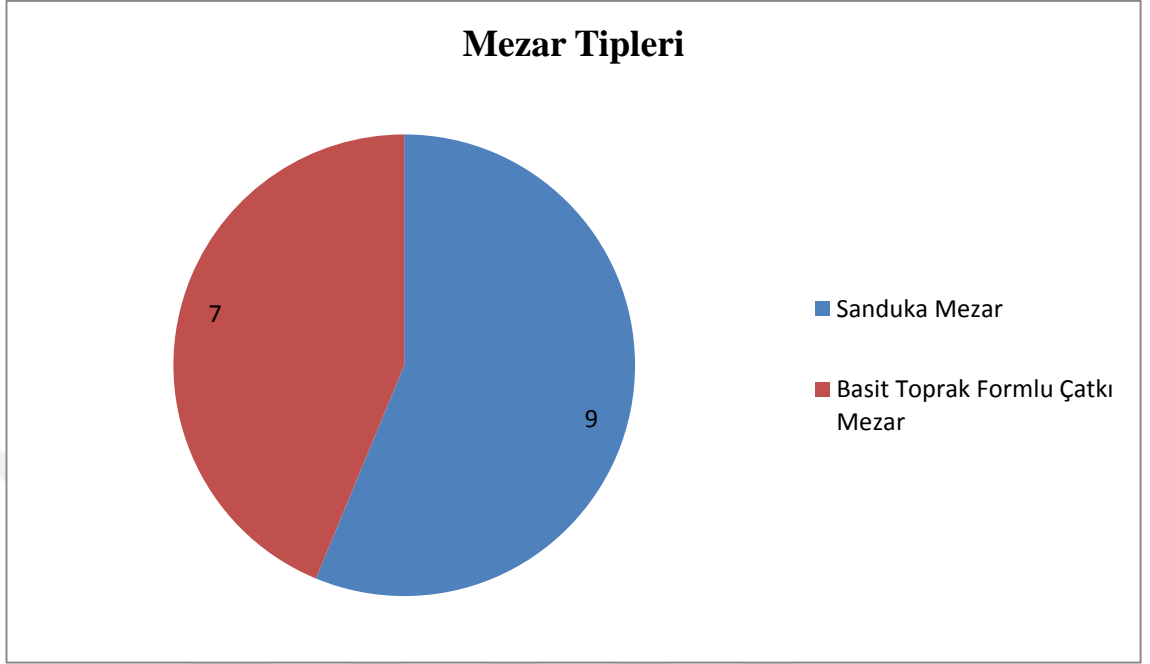
- Resim 23:** Kremasyon Bölümü. Foto: Şahin-Özbey 2017: 112 Görsel 110
- Resim 24:** Mezar Buluntuları. Foto: Şahin-Özbey 2017: 112 Görsel 111
- Resim 25:** M5d Genel Görünüm. Foto: Şahin-Özbey 2017: 117 Görsel 113
- Resim 26:** Mezar Yüzeyi. Foto: Şahin-Özbey 2017: 117 Görsel 116
- Resim 27:** Kerpiç Sanduka ve Mertek Üst Örtü. Foto: Şahin-Özbey 2017: 117 Görsel 115
- Resim 28:** Kafatası Parçaları. Foto: Şahin-Özbey 2017: 118 Görsel 117
- Resim 29:** Mezar Buluntuları. Foto: Şahin-Özbey 2017: 118 Görsel 118
- Resim 30:** Mezar Buluntuları. Foto: Şahin-Özbey 2017: 118 Görsel 119
- Resim 31:** M6 Genel Görünüm. Foto: Şahin-Özbey 2017: 126 Görsel 121
- Resim 32:** Kil Sanduka açık hal. Foto: Şahin-Özbey 2017: 126 Görsel 123
- Resim 33:** Kafatası Kalıntıları. Foto: Şahin-Özbey 2017: 127 Görsel 125
- Resim 34:** M7 Genel Görünüm. Foto: Şahin-Özbey 2017: 130 Görsel 128
- Resim 35:** Örme Taş Sırasıyla Çevrelenmiş Kerpiç Sanduka. Foto: Şahin-Özbey 2017: 131 Görsel 129
- Resim 36:** Kremasyon Dolgusu. Foto: Şahin-Özbey 2017: 131 Görsel 130
- Resim 37:** M8 Genel Görünüm. Foto: Şahin-Özbey 2017: 134 Görsel 134
- Resim 38:** Mertek Üst Örtü. Foto: Şahin-Özbey 2017: 134 Görsel 133
- Resim 39:** Mezar Hediyeleri. Foto: Şahin-Özbey 2017: 134 Görsel 135
- Resim 40:** M9b Üzeri Moloz Dolgu. Foto: Şahin-Özbey 2017: 138 Görsel 141
- Resim 41:** M9b Genel Görünüm. Foto: Şahin-Özbey 2017: 141 Görsel 144
- Resim 42:** Kerpiç Sanduka Mezar ve Çevresi. Foto: Şahin-Özbey 2017: 141 Görsel 146
- Resim 43:** Mezar Buluntuları ve Kremasyon Dolgusu. Foto: Şahin-Özbey 2017: 141 Görsel 147
- Resim 44:** Moloz Taşlarla ve Toprakla Örtülü M12 Mezarı. Foto: Şahin-Özbey 2017: 167 Görsel 171
- Resim 45:** M12 Genel Görünüm. Foto: Şahin-Özbey 2017: 167 Görsel 173
- Resim 46:** Beşik Çatı Biçimli Üst Örtü. Foto: Şahin-Özbey 2017: 168 Görsel 175

- Resim 47:** Çökme Nedeniyle Oluşan Açıklıklar. Foto: Şahin-Özbey 2017: 168 Görsel 176
- Resim 48:** Kısa Kenarlar üzerinde Bulunan Mıh Örneği. Foto: Şahin-Özbey 2017: 168 Görsel 177
- Resim 49:** Üst Örtünün Tek Taraflı Kaldırılması ve Geçici Koruma. Foto: Şahin-Özbey 2017: 168 Görsel 178
- Resim 50:** Üst Örtünün Tek Taraflı Kaldırılması ve Geçici Koruma. Foto: Şahin-Özbey 2017: 168 Görsel 179
- Resim 51:** Üst Örtünün Tek Taraflı Kaldırılması ve Geçici Koruma. Foto: Şahin-Özbey 2017: 169 Görsel 180
- Resim 52:** Üst Örtünün Tek Taraflı Kaldırılması ve Geçici Koruma. Foto: Şahin-Özbey 2017: 169 Görsel 181
- Resim 53:** M14 Mezarı Genel Görünüm. Foto: Şahin-Özbey 2017: 176 Görsel 193
- Resim 54:** M13 Tarafından Kesilen M14 Mezarı. Foto: Şahin-Özbey 2017: 176 Görsel 194
- Resim 55:** M17a Genel Görünüm. Foto: Şahin-Özbey 2017: 185 Görsel 205
- Resim 56:** M17a ve M17b Genel Görünüm. Foto: Şahin-Özbey 2017: 186 Görsel 206
- Resim 57:** M17b Genel Görünüm. Foto: Şahin-Özbey 2017: 187 Görsel 207
- Resim 58:** Mezar İçi Birincil Kremasyon izleri. Foto: Şahin-Özbey 2017: 187 Görsel 208
- Resim 59:** Mezar Buluntuları. Foto: Şahin-Özbey 2017: 187 Görsel 209
- Resim 60:** M18, M19 Genel Görünüm. Foto: Apollonia a.R Nekropolü. 2016 Kazı Arşivi
- Resim 61:** Kerpiç Üst Örtü. Foto: Şahin-Özbey 2017: 190 Görsel 212
- Resim 62:** Kremasyon Dolgusu. Foto: Şahin-Özbey 2017: 191 Görsel 216
- Resim 63:** Kemik ve Karbon Kalıntıları. Foto: Şahin-Özbey 2017: 191 Görsel 217
- Resim 64:** M19 Genel Görünüm. Foto: Şahin-Özbey 2017: 192 Görsel 219
- Resim 65:** Kerpiç Sanduka ve Mertek Üst Örtü. Foto: Şahin-Özbey 2017: 192 Görsel 220
- Resim 66:** Kremasyon Dolgusu. Foto: Şahin-Özbey 2017: 192 Görsel
- Resim 67:** Mezar Buluntuları. Foto: Şahin-Özbey 2017: 192 Görsel
- Resim 68:** Son Hal. Foto: Şahin-Özbey 2017: 193 Görsel 223

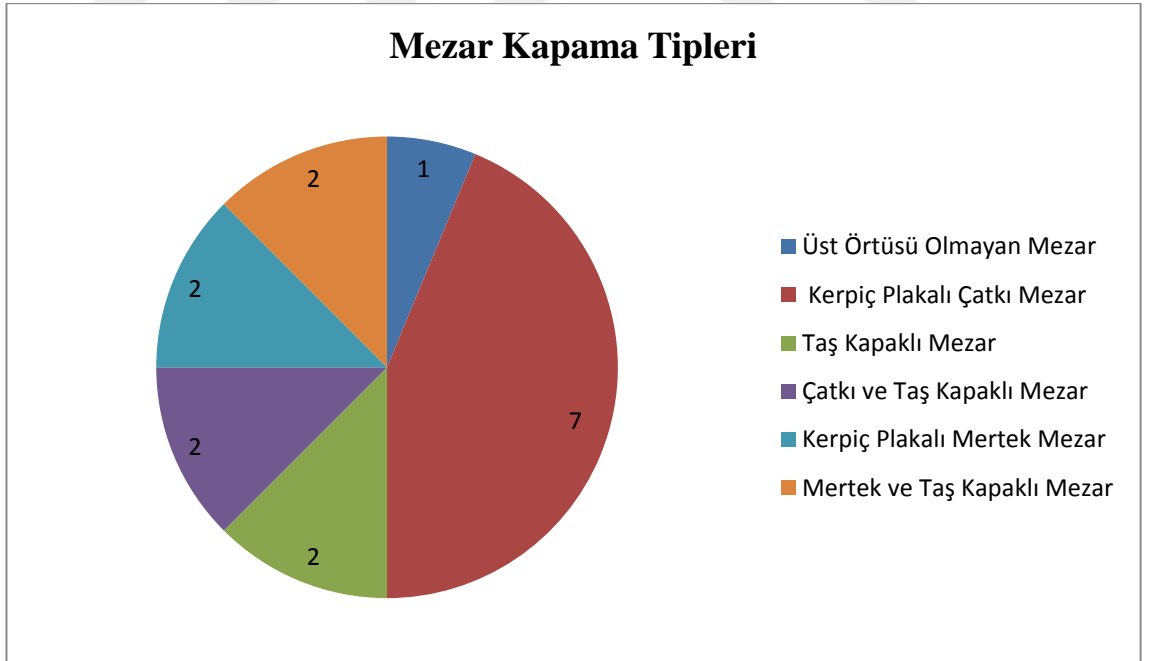
- Resim 69:** M20 Genel Görünüm. Foto: Şahin-Özbey 2017: 197 Görsel 225
- Resim 70:** Kremasyon Dolgusu. Foto: Şahin-Özbey 2017: 197 Görsel 227
- Resim 71:** Son Hal. Foto: Şahin-Özbey 2017: 197 Görsel 226
- Resim 72:** Mezar Buluntuları. Foto: Şahin-Özbey 2017: 198 Görsel 230
- Resim 73:** Mezar Buluntuları. Foto: Şahin-Özbey 2017: 198 Görsel 229
- Resim 74:** M22 Genel Görünüm. Foto: Şahin-Özbey 2017: 147 Görsel 149
- Resim 75:** Üst Kapağın Kaldırılması. Foto: Şahin-Özbey 2017: 147 Görsel 151
- Resim 76:** Kerpiç Plakalı Üst Örtü. Foto: Şahin-Özbey 2017: 148 Görsel 152
- Resim 77:** Birincil Kremasyon Dolgusu. Foto: Şahin-Özbey 2017: 148 Görsel 153
- Resim 78:** Mezar Buluntuları. Foto: Şahin-Özbey 2017: 148 Görsel 154
- Resim 79:** Mezar Buluntuları. Foto: Şahin-Özbey 2017: 148 Görsel 155
- Resim 80:** Cappuccina Mezar Örneği. Foto: <http://www.poweredbyosteons.org/2011/10/5th-roman-bioarchaeology-carnival.html> (10.08.2019)
- Resim 81:** Kerpiç Çatki Mezar Örneği. Foto: Apollonia a.R Nekropolü. 2016 Kazı Arşivi
- Resim 82:** Kerpiç Bloklar. Foto: Apollonia a.R Nekropolü. 2016 Kazı Arşivi
- Resim 83:** Kerpiç Plaka Çatki Mezar. Foto: Apollonia a.R Nekropolü. 2016 Kazı Arşivi
- Resim 84:** Çatkıda Kullanılan Kerpiç Plakalar. Foto: Apollonia a.R Nekropolü. 2016 Kazı Arşivi
- Resim 85:** Camihöyük M – 3 Mezarı. Yalçiner 2013: Levha 15
- Resim 86:** Camihöyük M – 9 Mezarı. Yalçiner 2013: Levha 16
- Resim 87:** Tuğla Örgü Tekne Mezar. Şimşek – Bilgin v.d. 2015: 140 Resim 25a
- Resim 88:** Tuğla Örgü Tekne Mezar. Şimşek – Bilgin v.d. 2015: 140 Resim 25b
- Resim 89:** Kiremit Çatma Mezar. Şimşek – Bilgin v.d. 2015: 144 Resim 37
- Resim 90:** Kiremit Çatma Mezar. Yılmaz 2012: 19 Resim 15a
- Resim 91:** Kiremit Çatma Mezar. Yılmaz 2012: 24 Resim 21a
- Resim 92:** Düz Semerdam Kiremit Mezar. Kasapoğlu 2007: 506 Resim 16

- Resim 93:** Düz Semerdam Kiremit Mezar. Kasapoğlu 2007: 506 506 Resim 17
- Resim 94:** Düz Semerdam Kiremit Mezar. Kasapoğlu 2007: 506 506 Resim 18
- Resim 95:** Düz Semerdam Kiremit Mezar. Kasapoğlu 2007: 517 izim 6
- Resim 96:** Gölyazı Kil Yatağı. Kişisel Arşiv
- Resim 97:** Gölyazı Kil Yatağı. Kişisel Arşiv
- Resim 98:** Fadıllı Kil Yatağı. Kişisel Arşiv
- Resim 99:** Fadıllı Kil Yatağı. Kişisel Arşiv
- Resim 100:** Kısa Kenarı Anakaya ile Oluşturulan Mezar. Apollonia a.R Nekropolü. 2016 Kazı Arşivi
- Resim 101:** Dikdörtgen Kerpiç Blok. Apollonia a.R Nekropolü. 2016 Kazı Arşivi
- Resim 102:** Kerpiç Bloklarda Görülen Yanma İzleri. Apollonia a.R Nekropolü. 2016 Kazı Arşivi
- Resim 103:** Kerpiç Harç ile Oluşturulan Mezar Sandukası. Apollonia a.R Nekropolü. 2016 Kazı Arşivi
- Resim 104:** Ahşap Yardımıyla Şekillendirilen Kerpiç Sanduka. Apollonia a.R Nekropolü. 2016 Kazı Arşivi
- Resim 105:** Sanduka İçerisindeki Yanmış Kerpiç Plakalar. Apollonia a.R Nekropolü. 2016 Kazı Arşivi
- Resim 106:** M19 Numaralı Mertek Mezar. Apollonia a.R Nekropolü. 2016 Kazı Arşivi
- Resim 107:** M8 Numaralı Mertek Mezar. Apollonia a.R Nekropolü. 2016 Kazı Arşivi
- Resim 108:** M5b Numaralı Mezar Üst Dolgusu. Apollonia a.R Nekropolü. 2016 Kazı Arşivi
- Resim 109:** Resim 109: Kil Sıvalı Mezar Yüzeyi. Apollonia a.R Nekropolü. 2016 Kazı Arşivi
- Resim 110:** Mezar Düzenlemesinde Kerpiç Kullanımı. Apollonia a.R Nekropolü. 2016 Kazı Arşivi
- Resim 111:** Örgü Tekne İçinde Kerpiç Seki. Apollonia a.R Nekropolü. 2016 Kazı Arşivi

LEVHALAR

Grafik 1: Mezar tipleri

Grafik 2: Üst Örtü Biçimleri

	MEZAR ÜST ÖRTÜLERİ															Toplam	
	M5b	M5c	M5d	M6	M7	M8	M9b	M12	M14	M17a	M17b	M18	M19	M20	M21		M22
Kerpiç Çatki mezar																	16
1-Plakalı Çatki Mezar																	7
2-Bloklü Çatki Mezar																	4
Kerpiç Plakalı Mertek Mezar																	3
Taş Kapak																	2
Çatki ve Taş Kapaklı Mezar																	2
Mertek ve Taş Kapaklı Mezar																	2
Üst Örtüsü Olmayan Mezar																	1
MEZAR FORMLARI																	1
Kerpiç Sanduka Mezar																	9
1-Kerpiç Sanduka Mezar																	8
2-Basit Kil Sanduka Mezar																	1
Basit Toprak Mezar																	7
GÖMÜ BİÇİMİ																	1
Inhumasyon																	1
Kremasyon																	15
TARİH																	1
MS 1. yüzyıl																	1
MS 1. yüzyıl																	15
MS 1. yüzyıl																	1
MÖ 1-MS 1. yüzyıl																	1
MS 1. yüzyıl																	1
MS 1. yüzyıl ikinci yarısı																	1
MS 1. yüzyıl																	1
MS 1. yüzyıl																	1
MS 1. yüzyıl																	1
MS 1. yüzyıl öncesi																	1
MS erken 1. yüzyıl																	1
MS 1.-4. yüzyıl Öncesi																	1
MS 1. yüzyıl ikinci yarısı																	1
MS 1. yüzyıl ikinci yarısı																	1
Bilinmiyor																	1
MS 1. yüzyıl ikinci yarısı																	1
																	1

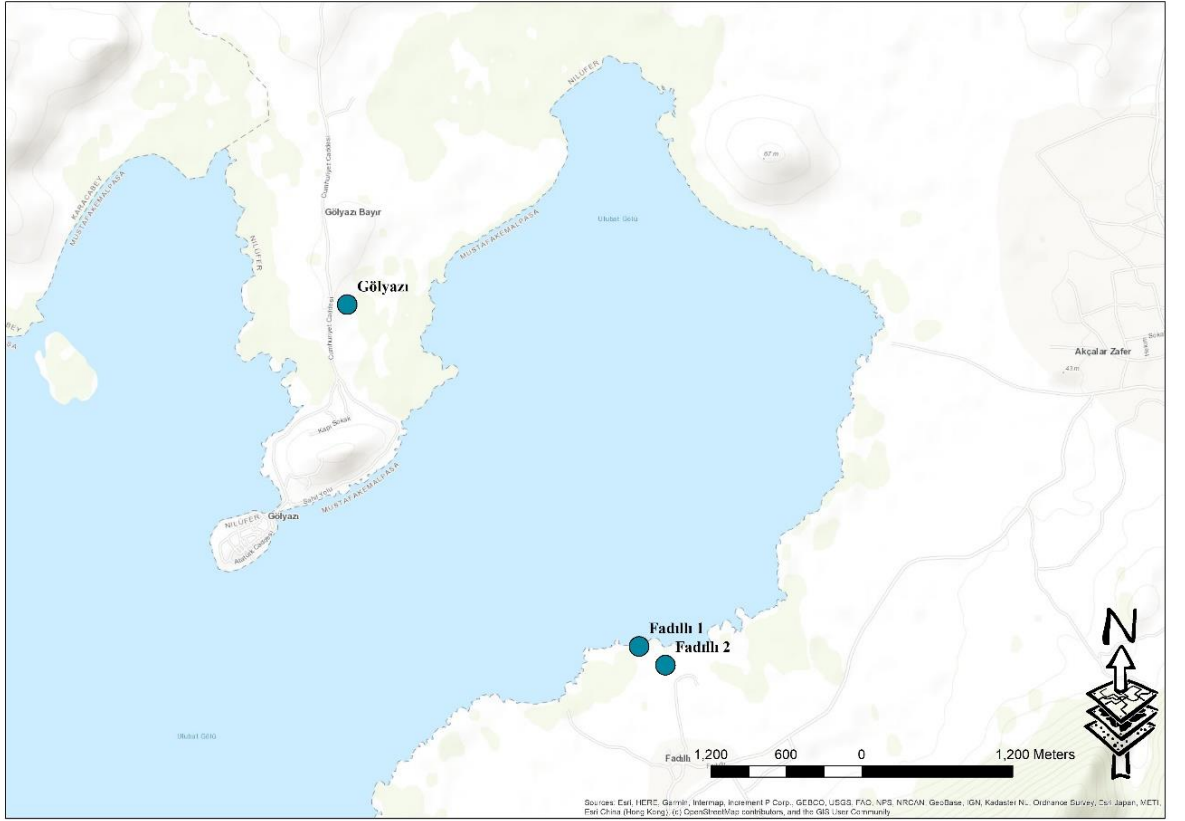
Tablo 1: Tip Dağılım

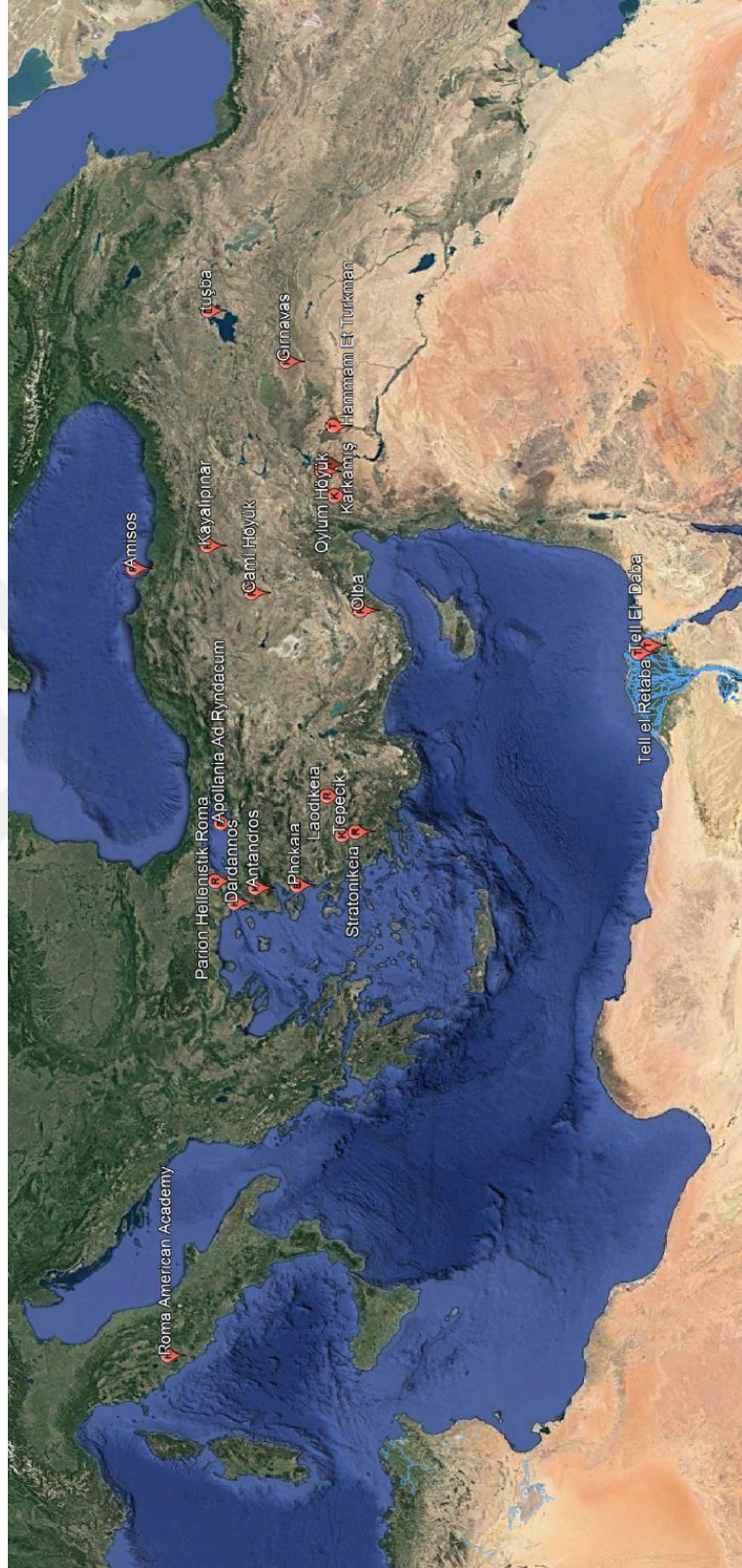
Harita 1: Kent Konumu.

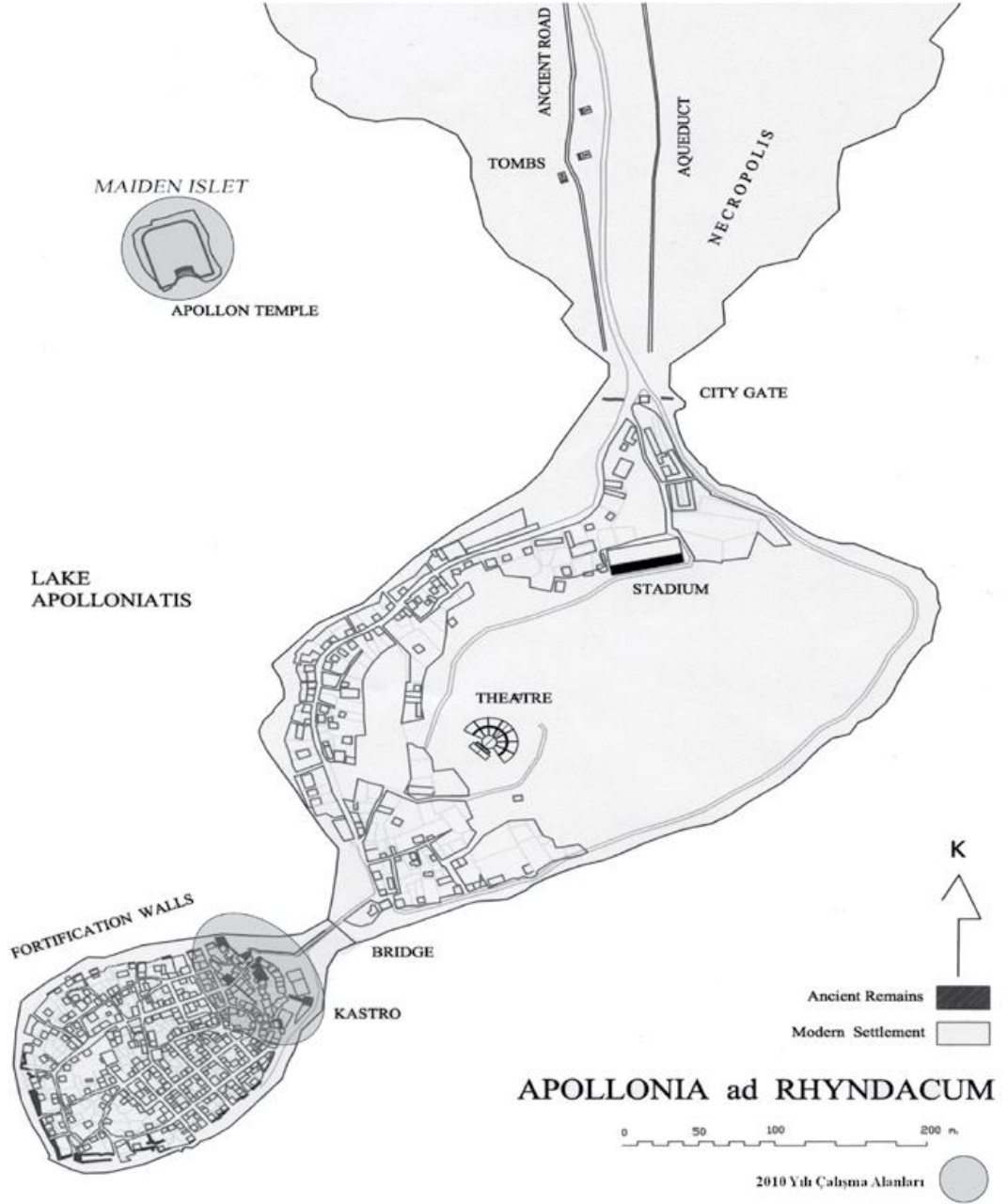
Harita 2: Nekropol Genel Görünüm.

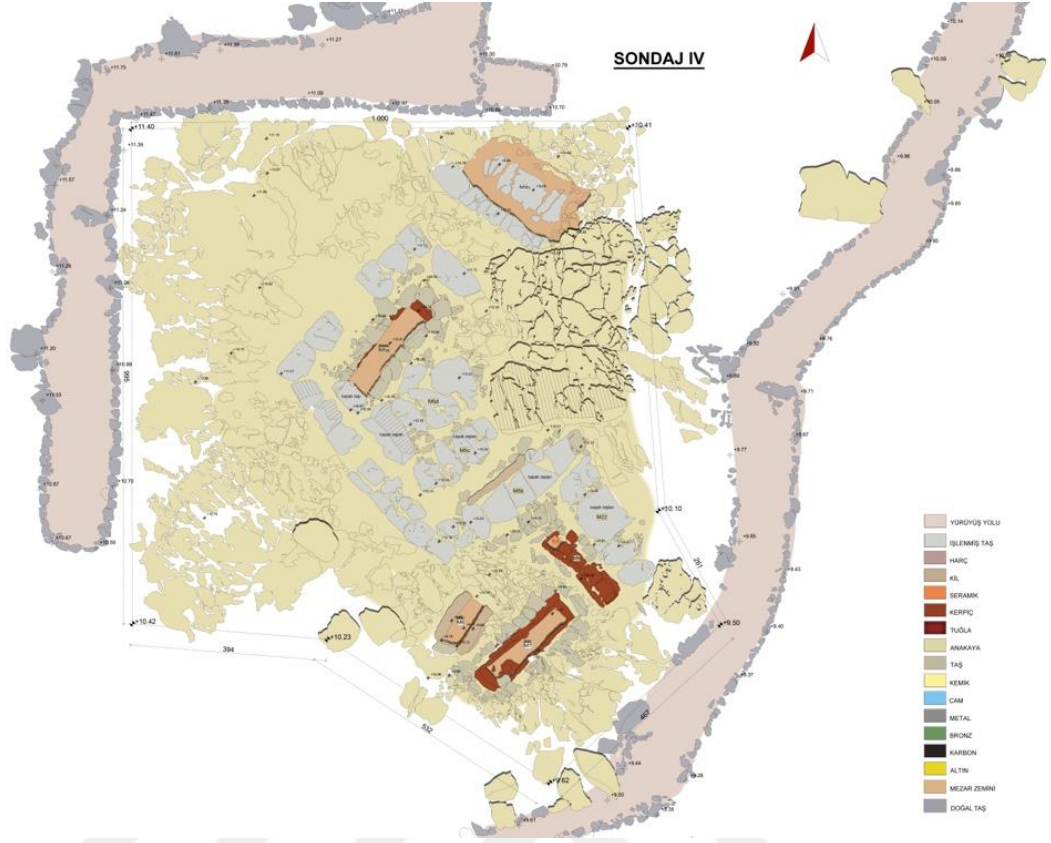
Harita 3: Kil Yatakları.

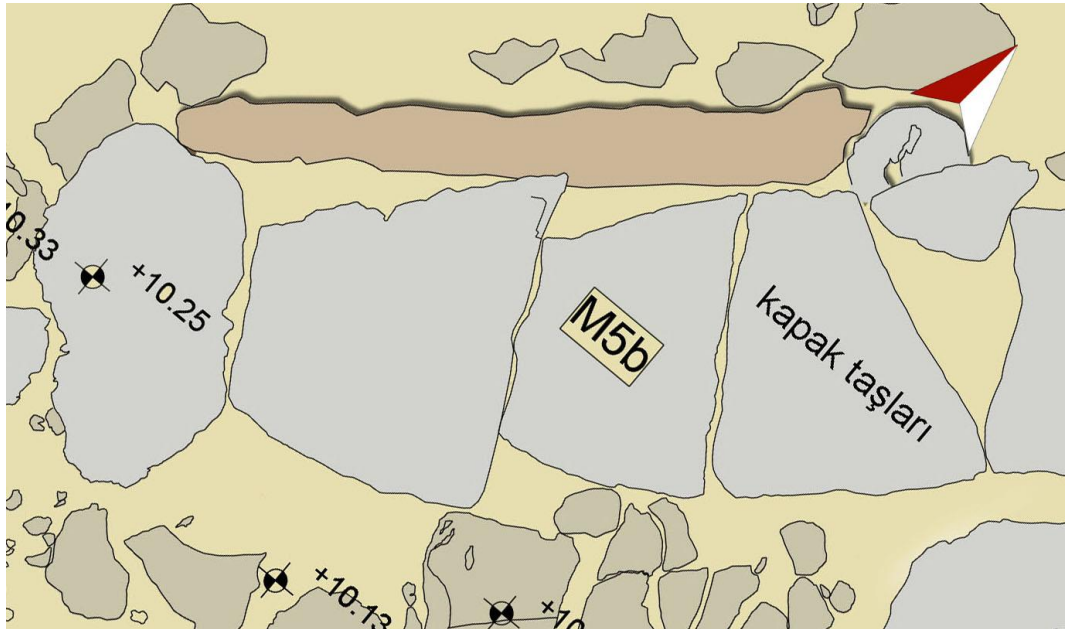
Harita 4: Apollonia a.R. Kerpiç Mezarları Kökeni ve Yayılım Alanları.

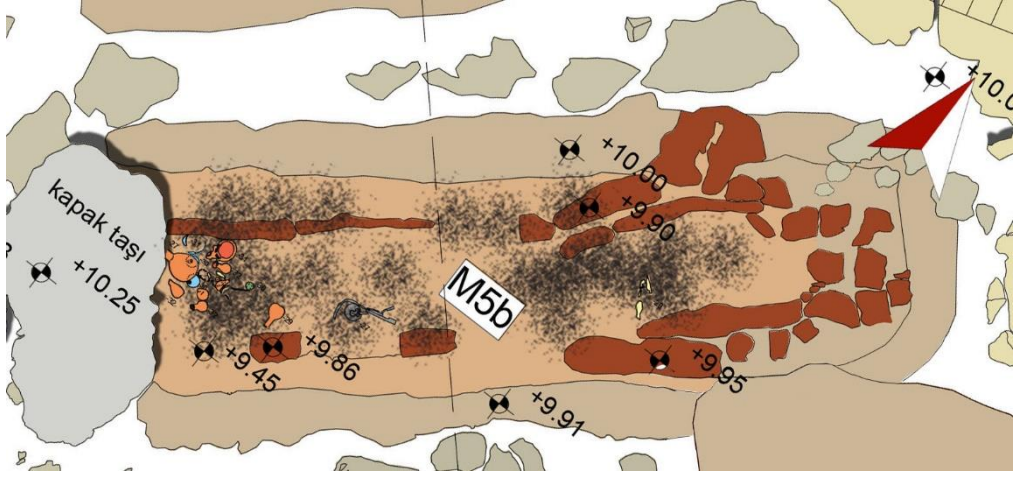
Çizim 1: Kent Planı

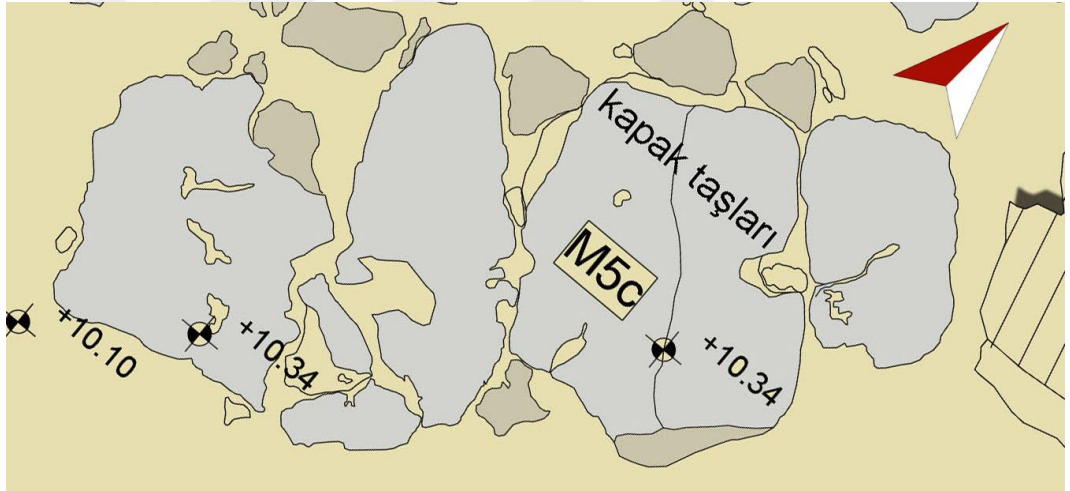
Çizim 2: M5 kalai mezar grubu

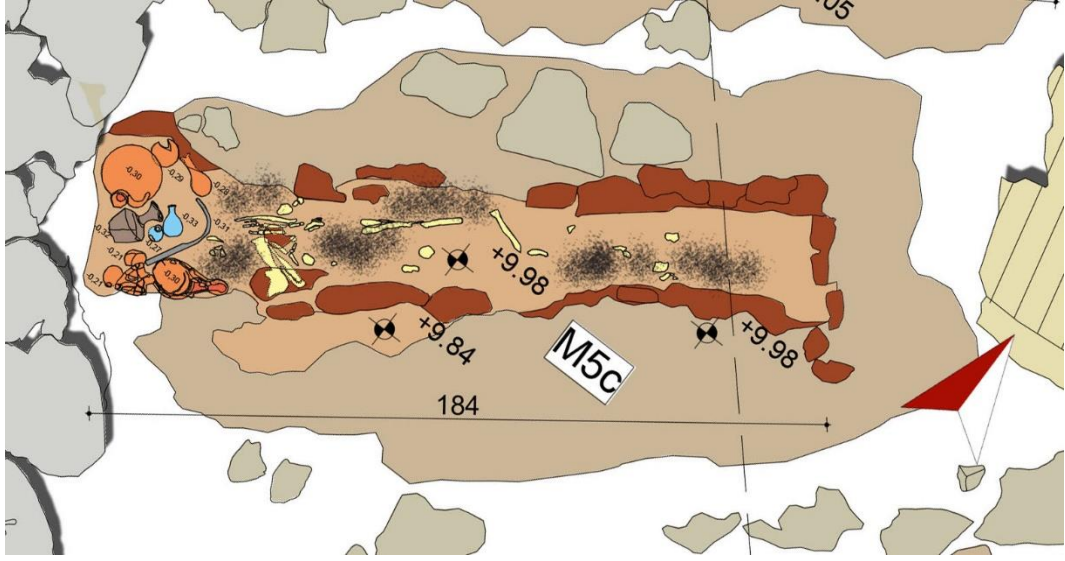
Çizim 3: M5b kapalı hal.

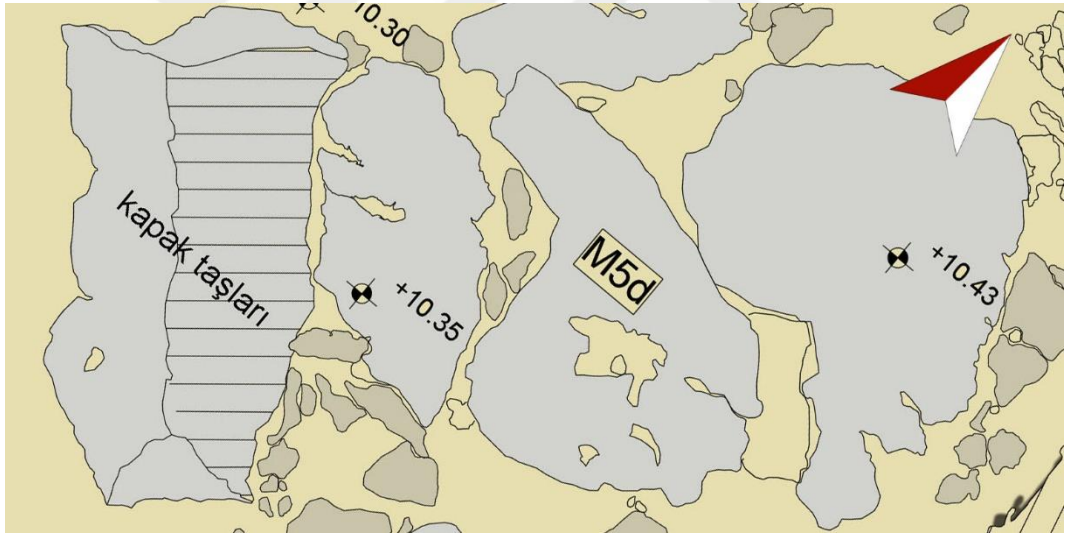
Çizim 4: M5b Açık Hal.

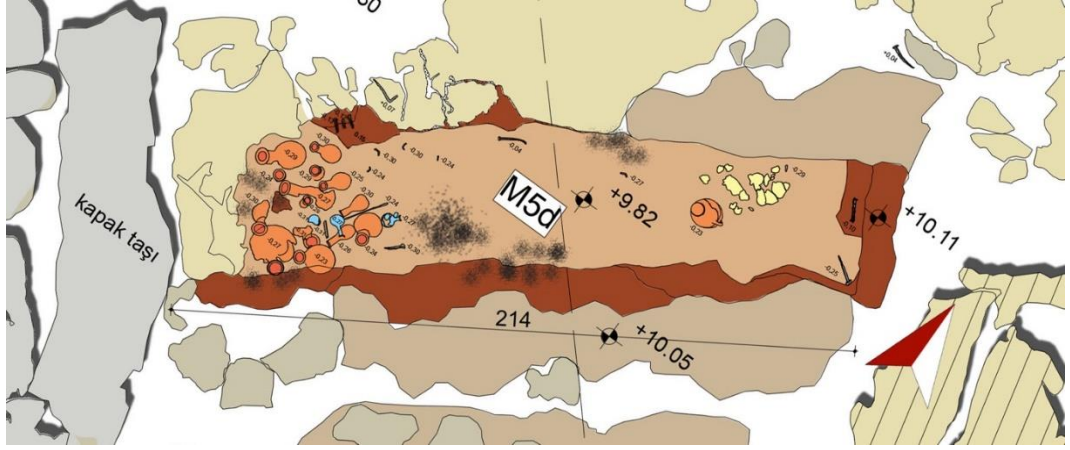
Çizim 5: M5c Kapalı Hal

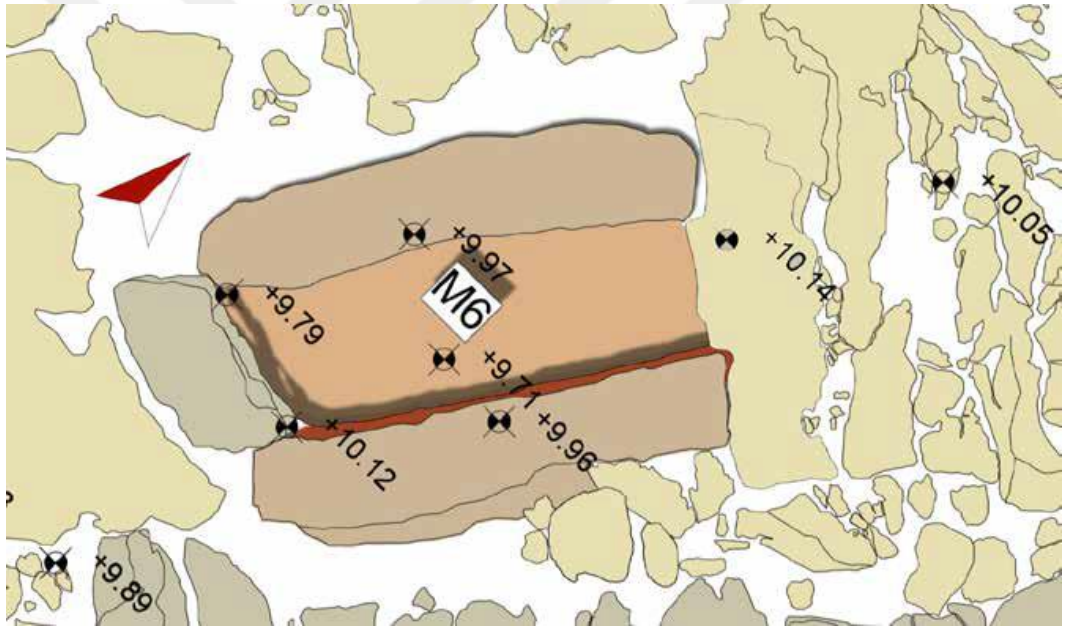
Çizim 6: M5c Açık Hal

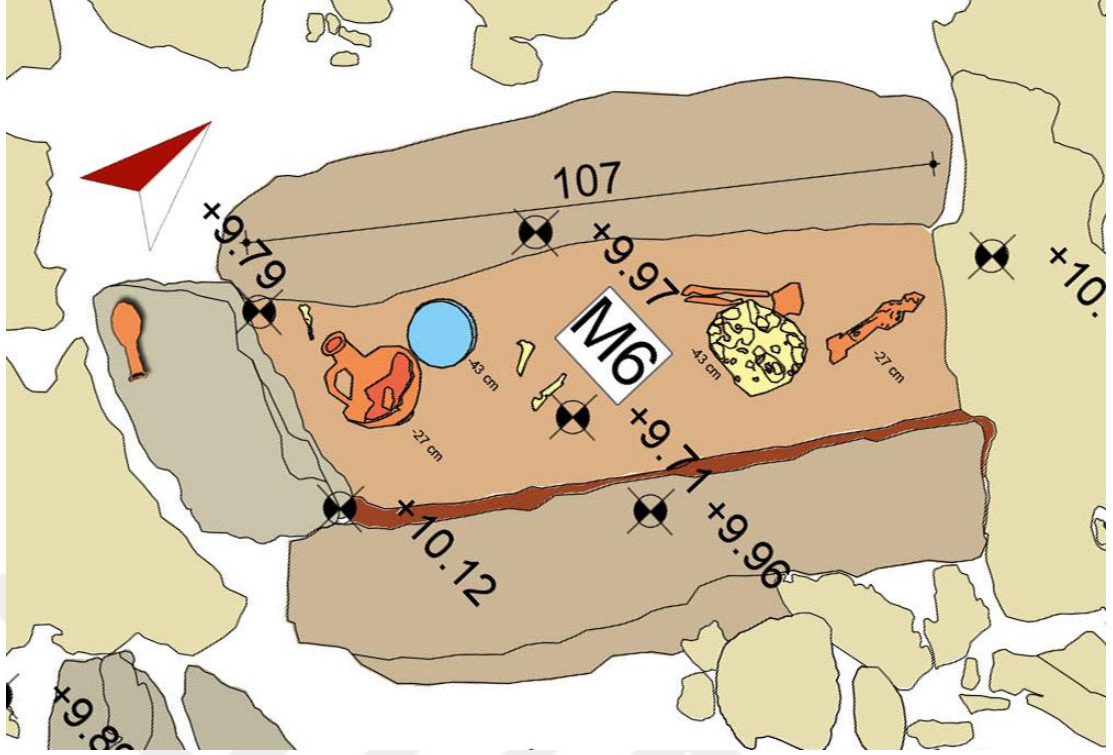
Çizim 7: M5d Kapalı Hal.

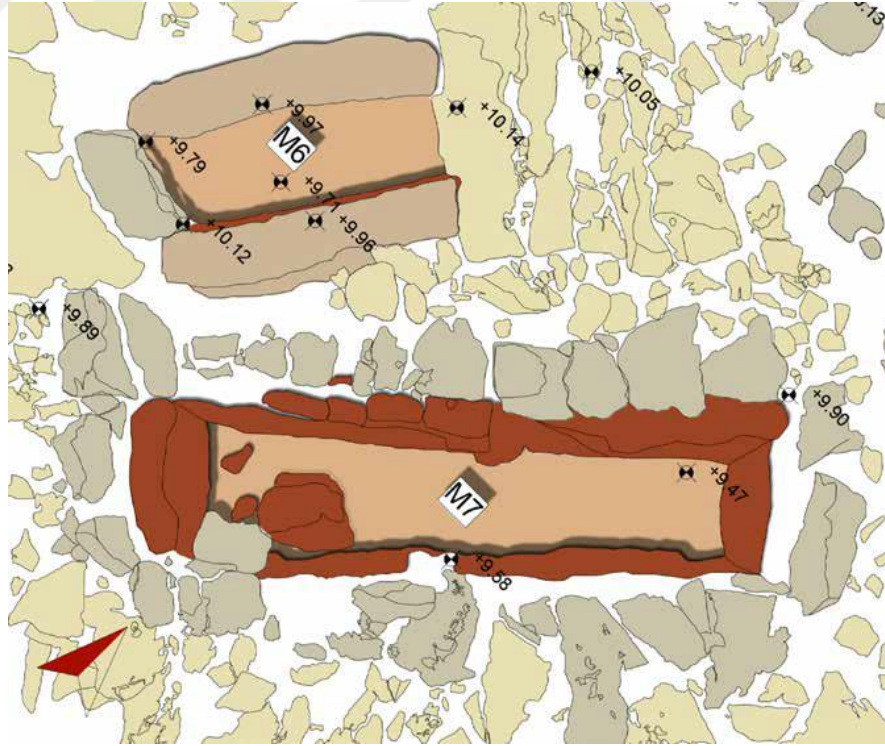
Çizim 8: M5d Açık Hal

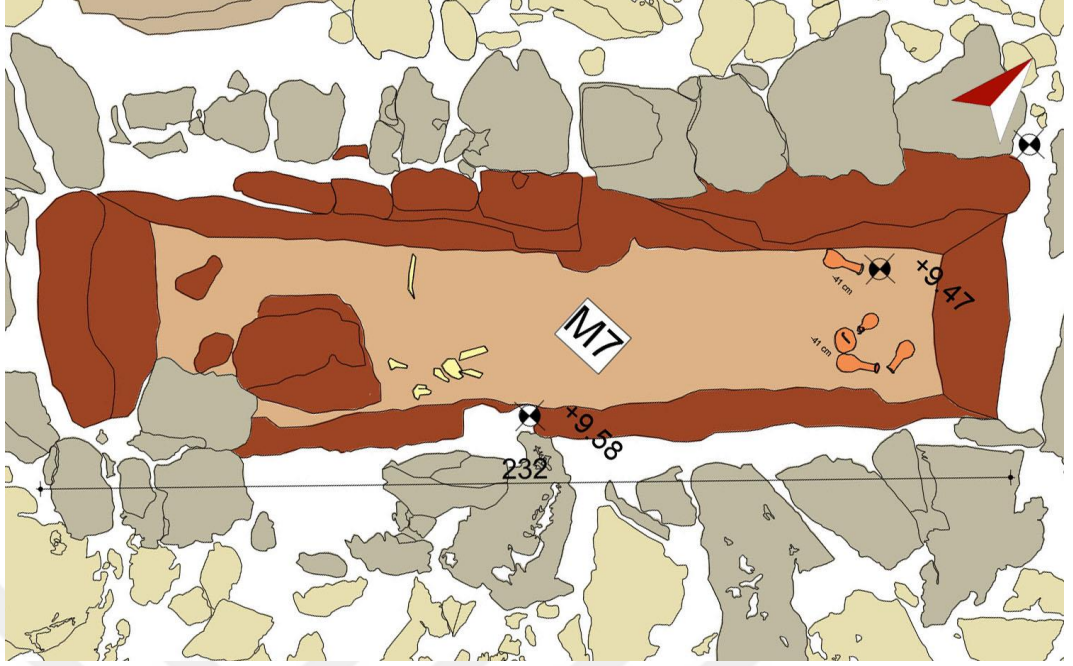
Çizim 9: M6 Kapalı Hal

Çizim 10: M6 Açık Hal

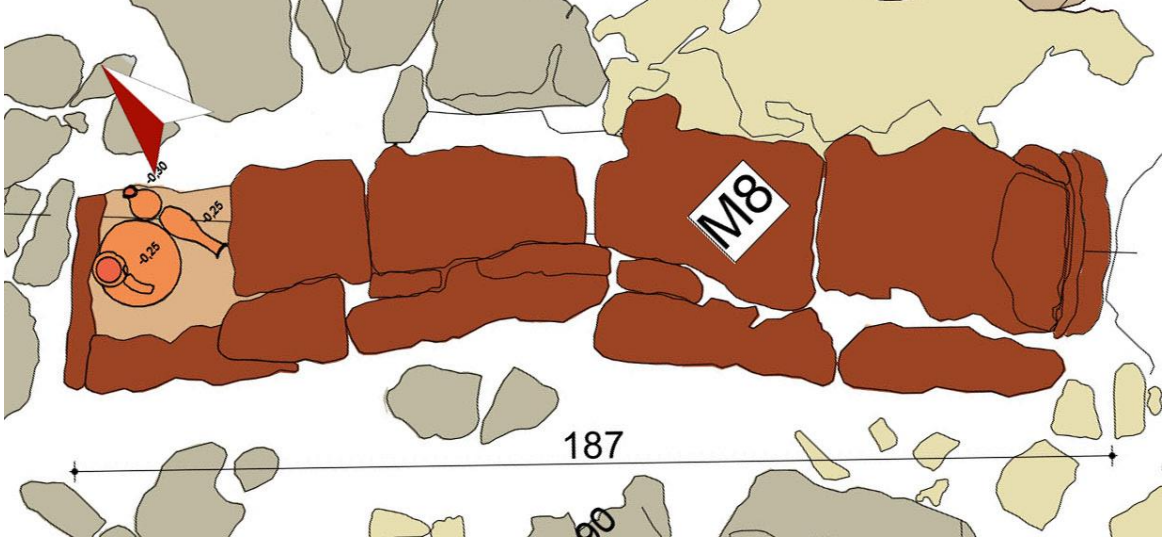
Çizim 11: M7 Kapalı Hal

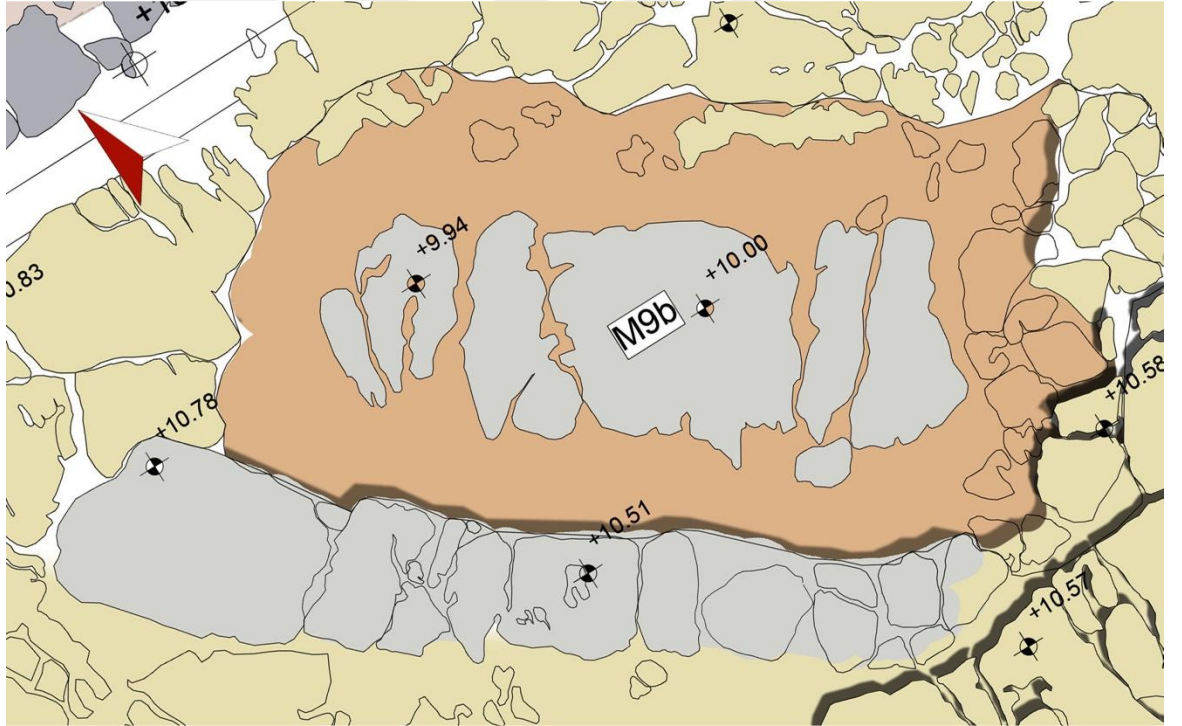
Çizim 12: M7 Açık Hal

Çizim 13: M8 Kapalı Hal

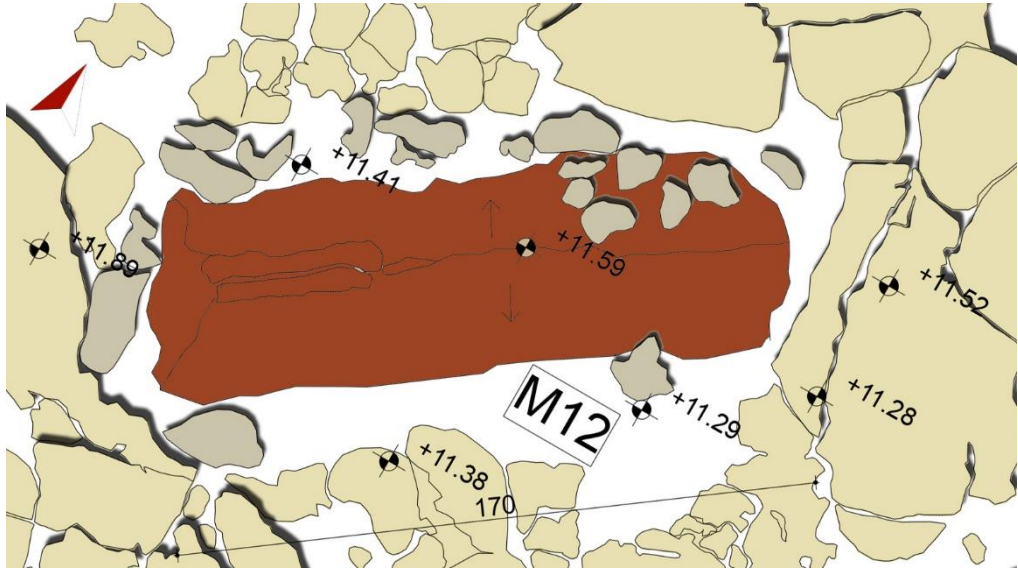
Çizim 14: M8 Açık Hal

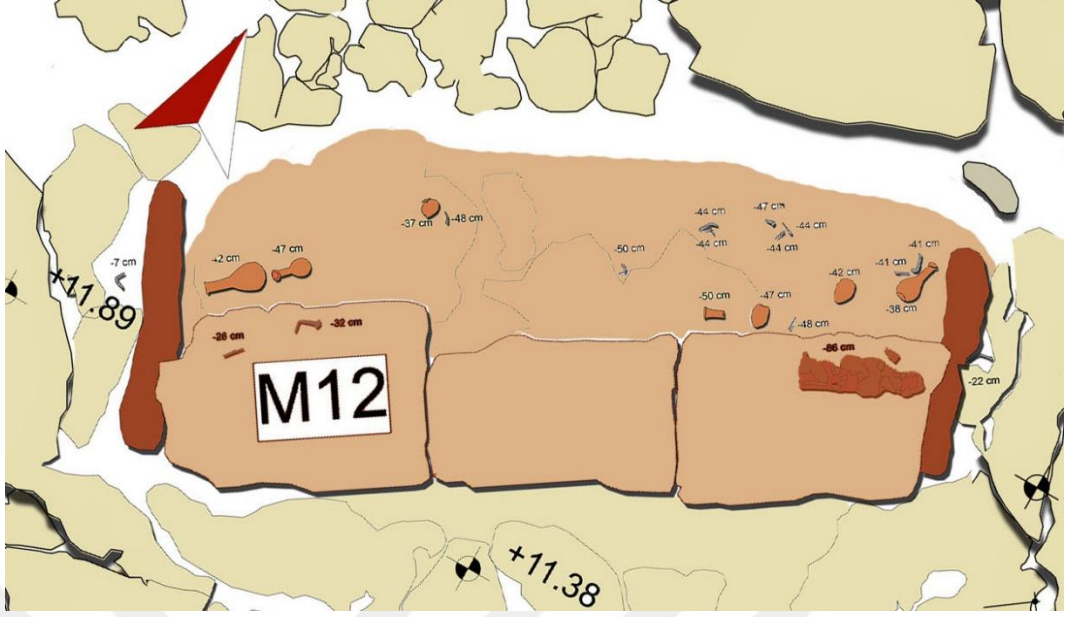
Çizim 15: M9b Kapalı Hal

Çizim 16: M9b Açık Hal

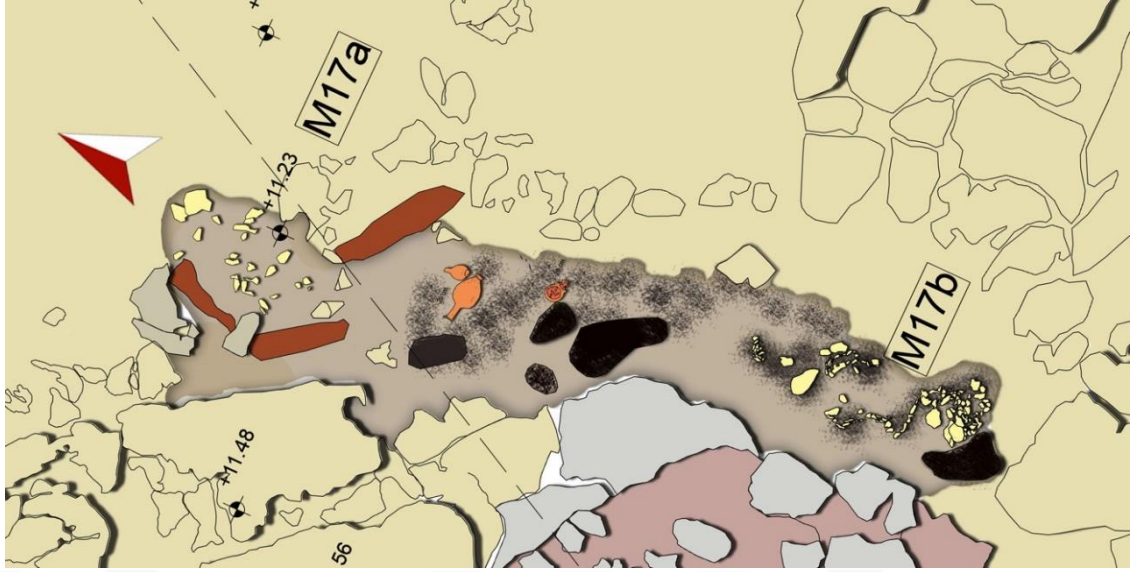
Çizim 17: M12 Kapalı Hal

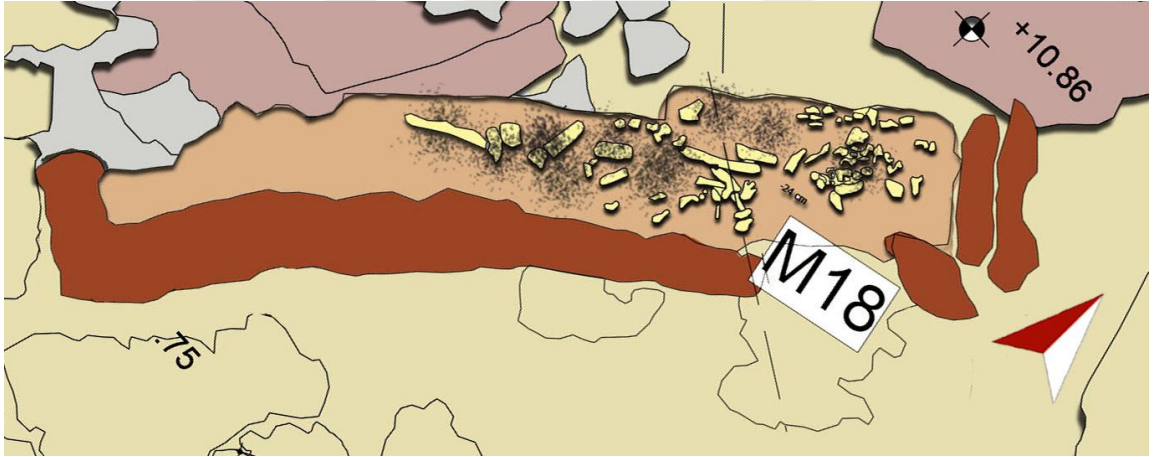
Çizim 18: M12 Açık Hal

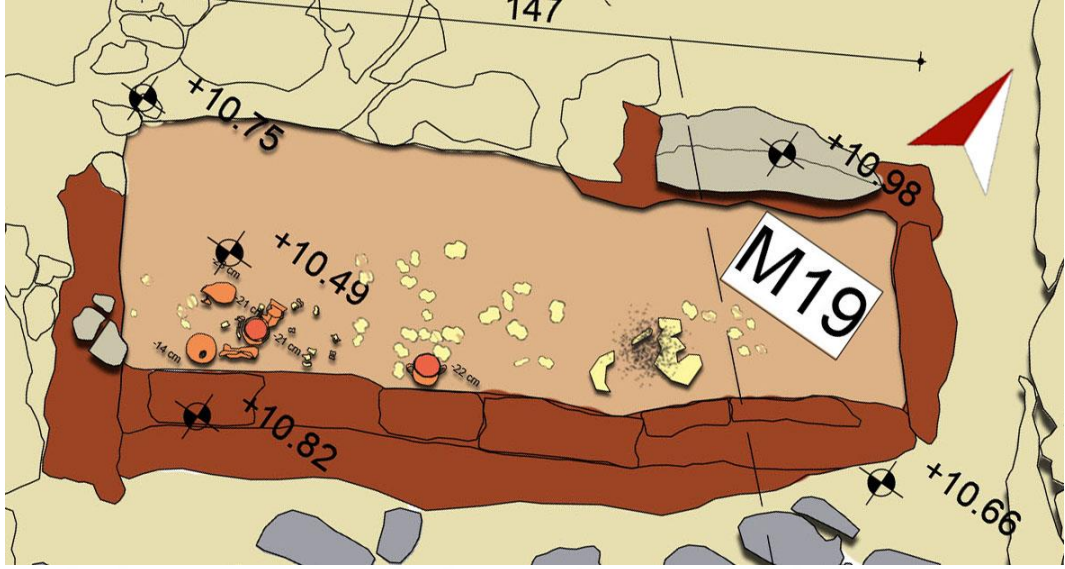
Çizim 19: M14 Açık Hal

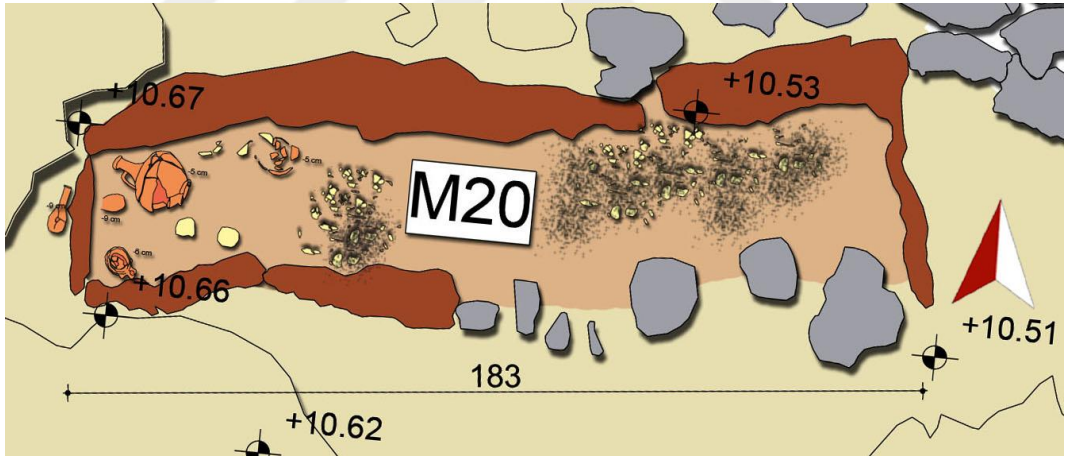
Çizim 20: M17a - M17b Açık Hal

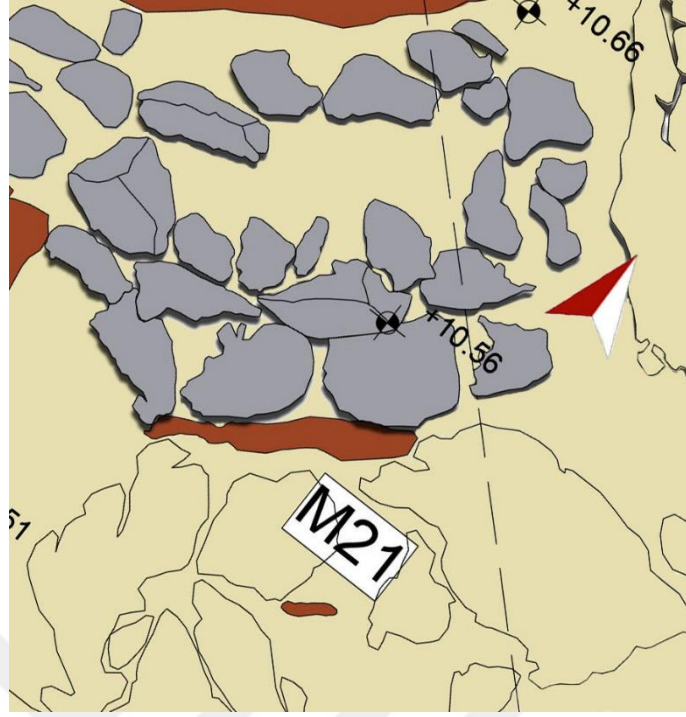
Çizim 21: M18 Açık Hal.

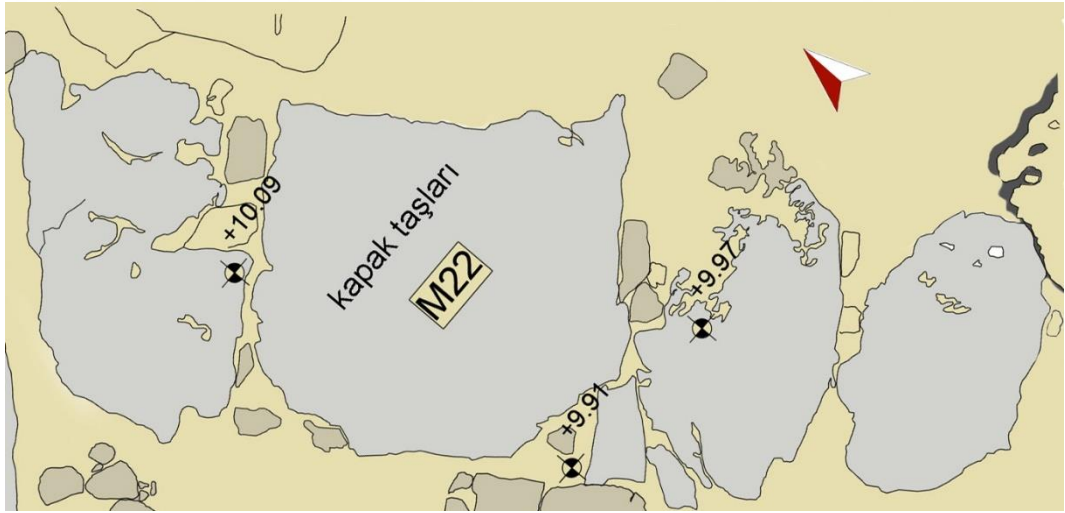
Çizim 22: M19 Açık Hal

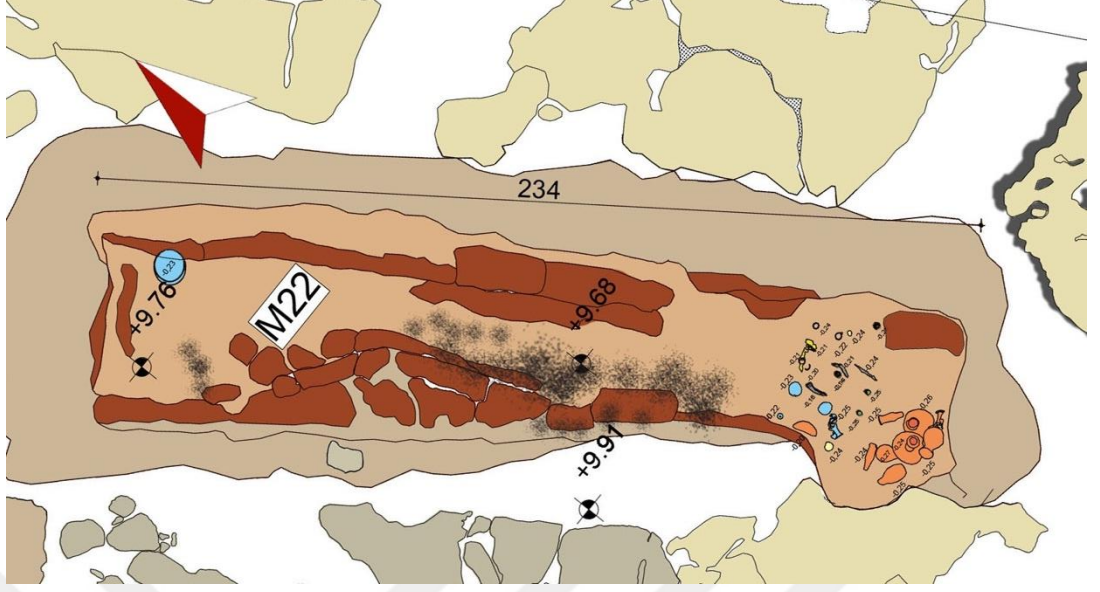
Çizim 23: M20 Açık Hal

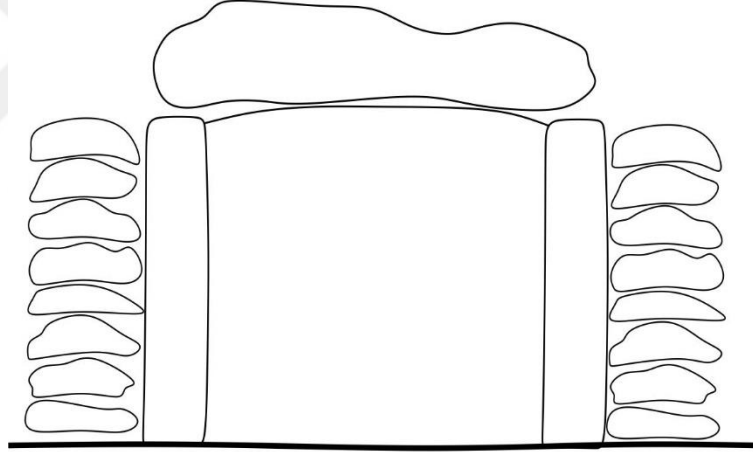
Çizim 24: M21 Mezar Kalıntıları

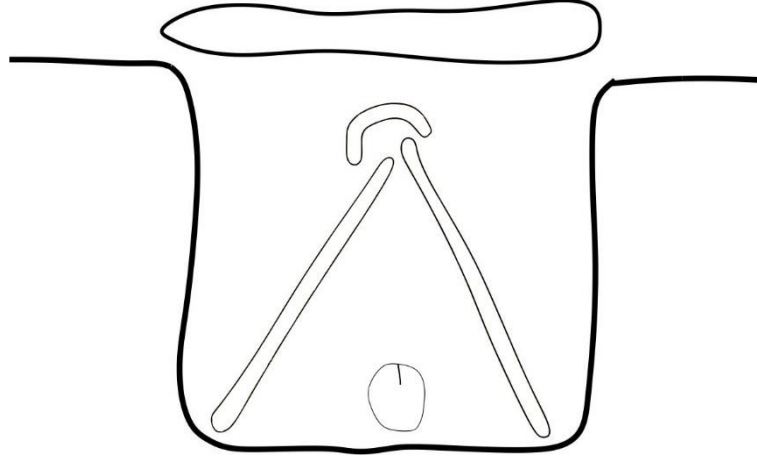
Çizim 25: M22 Kapalı Hal

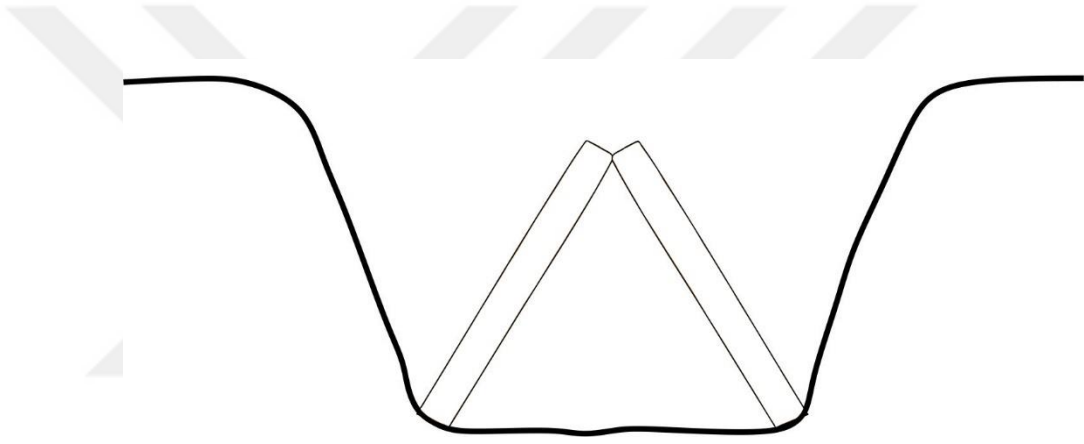
Çizim 26: M22 Açık Hal

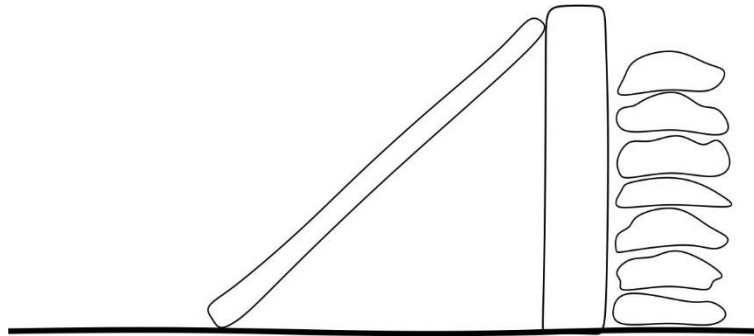
Çizim 27: Kerpiç Sanduka Üzeri taş Kapaklı Mezar.

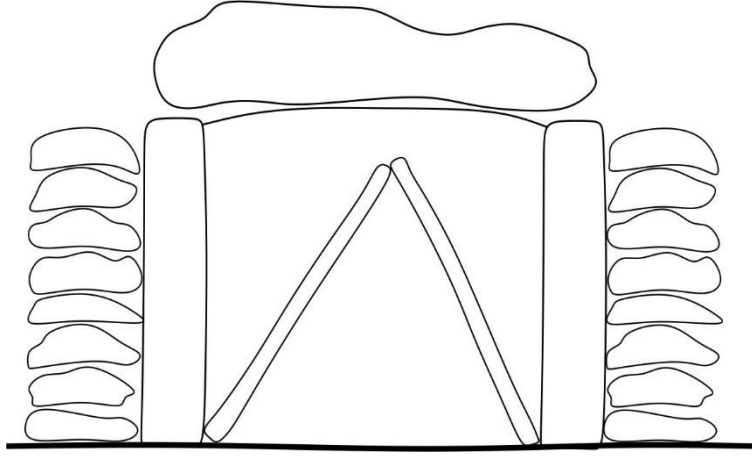
Çizim 28: Kiremit Çatki (Cappuccina) Mezar.

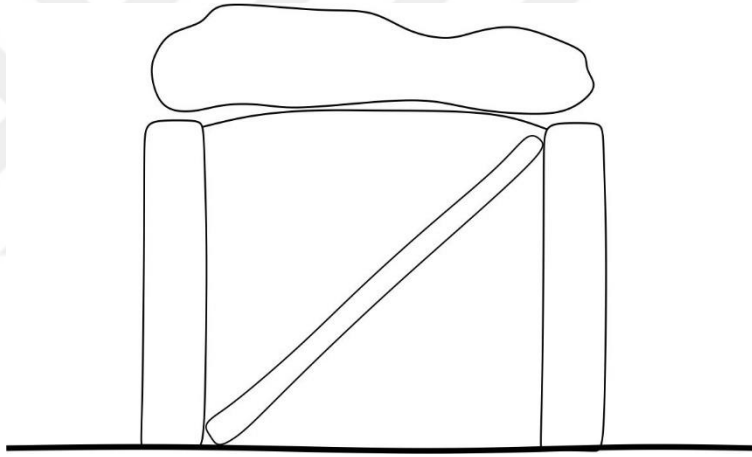
Çizim 29: Kerpiç Çatki Mezar.

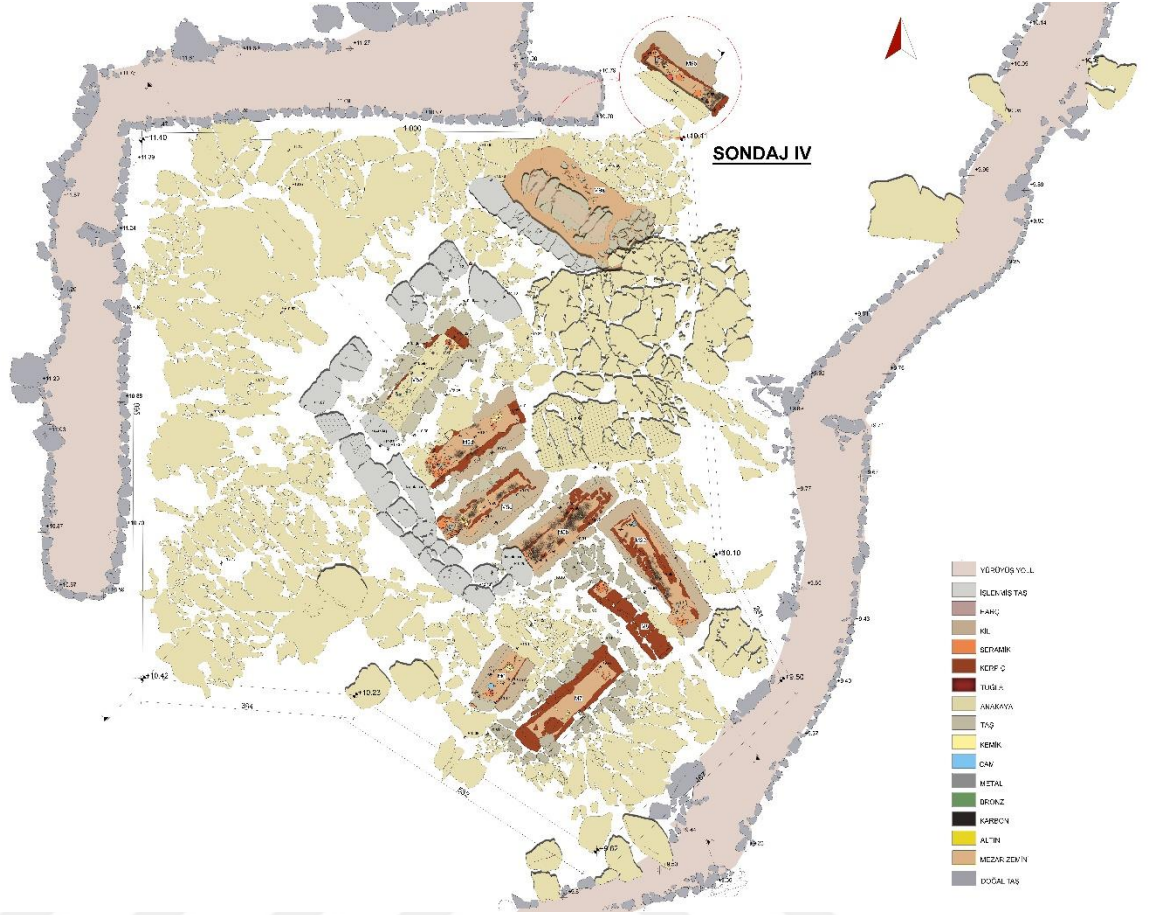
Çizim 30: Kerpiç Mertek Mezar.

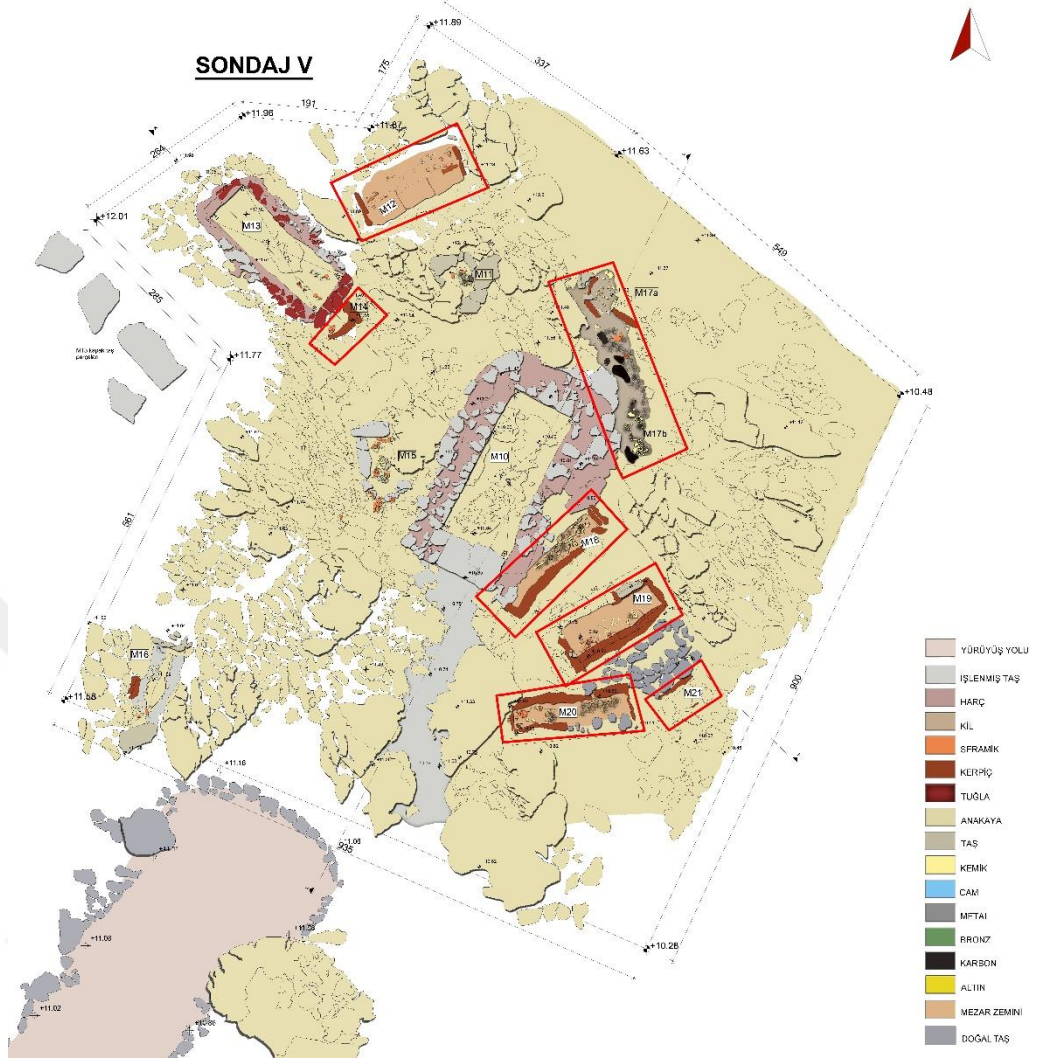
Çizim 31: Kerpiç Çatki ve Taş Kapaklı Mezar.

Çizim 32: Kerpiç Mertek ve Taş Kapaklı Mezar.

Çizim 33: Sondaj 4 Genel.

Çizim 34: sondaj 5 Genel.

Resim 1: Kurtarma Kazıları Mezar Örnekleri

Resim 2: Kurtarma Kazıları Genel Görünüm.

Resim 3: Peribolos Duvarıyla Çevrili Moloz Dolgu.

Resim 4: (M5) Mezar Grubu İlk Hal.

Resim 5: M5b Genel Görünüm.

Resim 6: Taş Sırasıyla Desteklenmiş Kerpiç Sanduka.

Resim 7: M5b Hava Fotoğrafi.

Resim 8: Yanmış Kerpiç Döküntüleri ve Kemik Parçaları.

Resim 9: Mezar içi Kremasyon Dolgusu

Resim 10: Mezar Buluntuları.

Resim 11: Mezar Buluntuları Ve Kerpiç Plaka Çatki

Resim 12: Mezar Buluntuları.

Resim 13: Mezar Buluntuları.

Resim 14: Mezar Buluntuları.

Resim 15: Mezar Buluntuları..

Resim 16: Mezar Buluntuları.

Resim 17: Mezar Buluntuları.

Resim 18: Mezar Buluntuları.

Resim 19: Beşik Çatı Biçimli Üst Örtü.

Resim 20: M5c Genel Görünüm.

Resim 21: M5c Mezar Yüzeyi.

Resim 22: Kerpiç Mezar Teknesi.

Resim 23: Kremasyon Bölümü.

Resim 24: Mezar Buluntuları.

Resim 25: M5d Genel Görünüm.

Resim 26: Mezar Yüzeyi.

Resim 27: Kerpiç Sanduka ve Mertek Üst Örtü.

Resim 28: Kafatası Parçaları.

Resim 29: Mezar Buluntuları.

Resim 30: Mezar Buluntuları .

Resim 31: M6 Genel Görünüm.

Resim 32: Kil Sanduka açık hal.

Resim 33: Kafatası Kalıntıları.

Resim 34: M7 Genel Görünüm.

Resim 35: Örne Taş Sırasıyla Çevrelenmiş Kerpiç Sanduka.

Resim 36: Kremasyon Dolgusu.

Resim 37: M8 Genel Görünüm

Resim 38: Mertek Üst Örtü.

Resim 39: Mezar Hediyeleri.

Resim 40: M9b Üzeri Moloz Dolgu.

Resim 41: M9b Genel Görünüm.

Resim 42: Kerpiç Sanduka Mezar ve Çevresi.

Resim 43: Mezar Buluntuları ve Kremasyon Dolgusu.

Resim 44: Moloz Taşlarla ve Toprakla Örtülü M12 Mezarı.

Resim 45: M12 Genel Görünüm.

Resim 46: Beşik Çatı Biçimli Üst Örtü.

Resim 47: Çökme Nedeniyle Oluşan Açıklıklar.

Resim 48: Kısa Kenarlar üzerinde Bulunan Mıh Örneği.

Resim 49: Üst Örtünün Tek Taraflı Kaldırılması ve Geçici Koruma.

Resim 50: Üst Örtünün Tek Taraflı Kaldırılması ve Geçici Koruma.

Resim 51: Üst Örtünün Tek Taraflı Kaldırılması ve Geçici Koruma.

Resim 52: Üst Örtünün Tek Taraflı Kaldırılması ve Geçici Koruma.

Resim 53: M14 Mezarı Genel Görünüm.

Resim 54: M13 Tarafından Kesilen M14 Mezarı.

Resim 55: M17a Genel Görünüm.

Resim 56: M17a ve M17b Genel Görünüm.

Resim 57: M17b Genel Görünüm.

Resim 58: Mezar İçi Birincil Kremasyon izleri.

Resim 59: Mezar Buluntuları.

Resim 60: M18, M19 Genel Görünüm.

Resim 61: Kerpiç Üst Örtü.

Resim 62: Kremasyon Dolgusu.

Resim 63: Kemik ve Karbon Kalıntıları.

Resim 64: M19 Genel Görünüm.

Resim 65: Kerpiç Sanduka ve Mertek Üst Örtü.

Resim 66: Kremasyon Dolgusu.

Resim 67: Mezar Buluntuları.

Resim 68: Son Hal.

Resim 69: M20 Genel Görünüm.

Resim 70: Kremasyon Dolgusu.

Resim 71: Son Hal.

Resim 72: Mezar Buluntuları.

Resim 73: Mezar Buluntuları.

Resim 74: M22 Genel Görünüm.

Resim 75: Üst Kapağın Kaldırılması.

Resim 76: Kerpiç Plakalı Üst Örtü.

Resim 77: Birincil Kremasyon Dolgusu.

Resim 78: Mezar Buluntuları.

Resim 79: Mezar Buluntuları.

Resim 80: Cappuccina Mezar Örneği (Roma).

Resim 81: Kerpiç Çatki Mezar Örneği

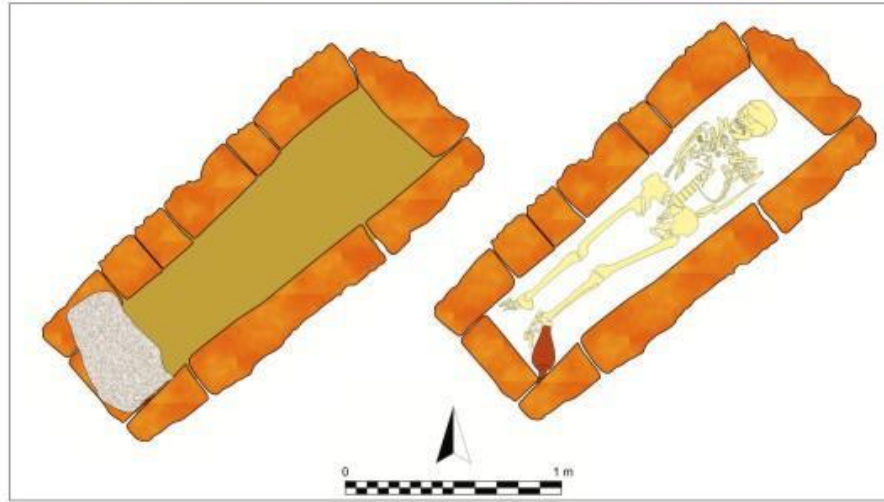
Resim 82: Kerpiç Bloklar

Resim 83: Kerpiç Plaka Çatki Mezar

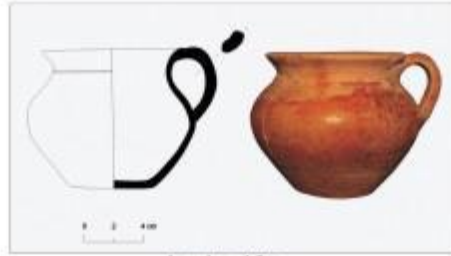
Resim 84: Çatki Kulları Kerpiç Plakalar

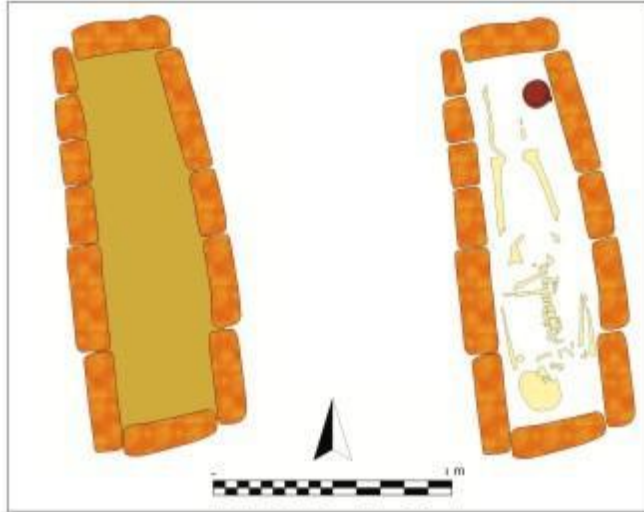
Resim 85: M – 3 Mezarı (Camihöyük).

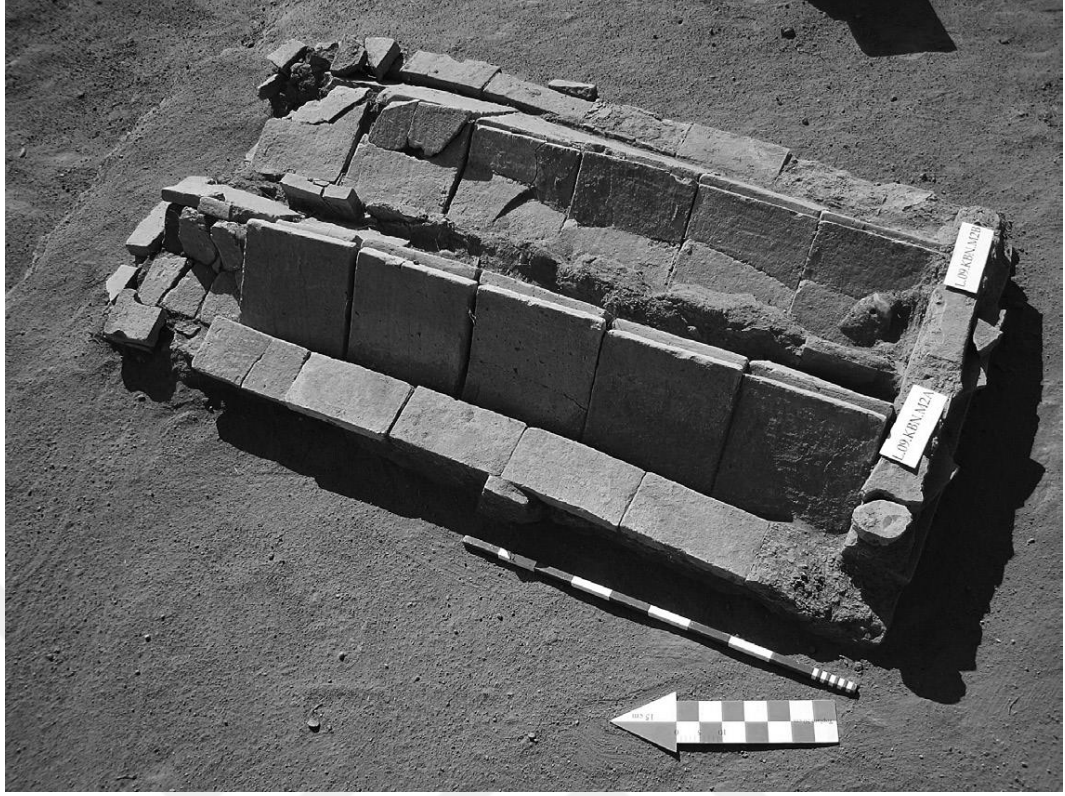
Levha 16b

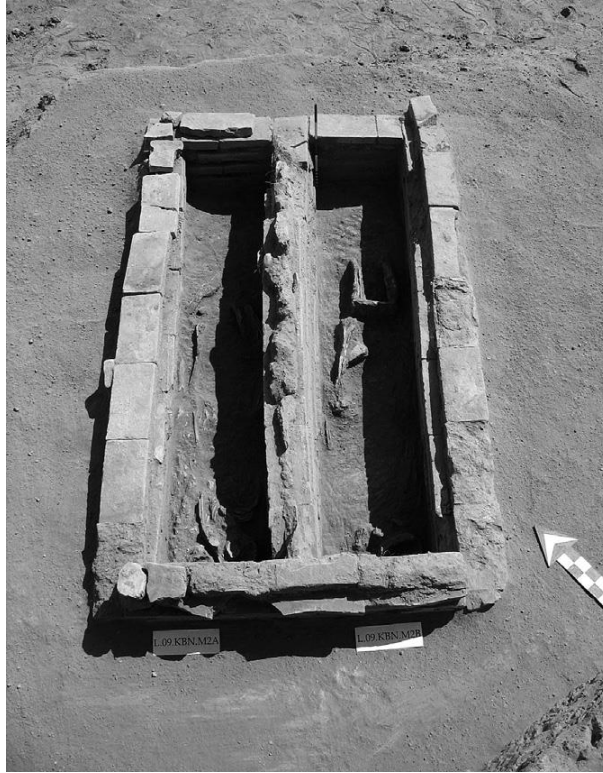
Levha 16a

Resim 86: M – 9 Mezarı (Camihöyük).

Resim 87: Tuğla Örgü Tekne Mezar (Laodikeia).

Resim 88: Tuğla Örgü Tekne Mezar (Laodikeia).

Resim 89: Kiremit Çatma Mezar (Laodikeia).

Resim 90: Kiremit Çatma Mezar (Amisos).

Resim 91: Kiremit Çatma Mezar (Amisos).

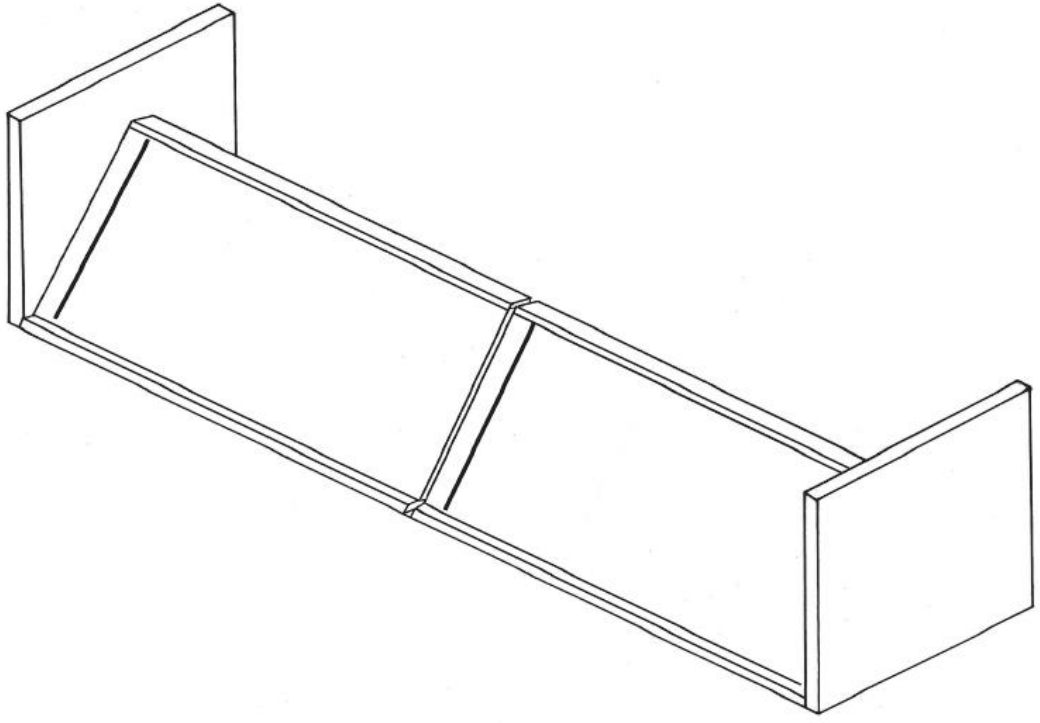
Resim 92: Düz Semerdam Kiremit Mezar (Parion).

Resim 93: Düz Semerdam Kiremit Mezar (Parion).

Resim 94: Düz Semerdam Kiremit Mezar (Parion).

Resim 95: Düz Semerdam Kiremit Mezar (Parion).

Resim 96: Gölyazı Kil Yatağı.

Resim 97: Gölyazı Kil Yatağı.

Resim 98: Fadıllı Kil Yatağı.

Resim 99: Fadıllı Kil Yatağı.

Resim 100: Kısa Kenarı Anakaya ile Oluşturulan Mezar.

Resim 101: Dikdörtgen Kerpiç Blok.

Resim 102:.

Resim 103: Kerpiç Harç İle Oluşturulan Mezar Sandukası.

Resim 104: Ahşap Yardımıyla Şekillendirilen Kerpiç Sanduka.

Resim 105: Sanduka İçerisindeki Yanmış Kerpiç Plakalar.

Resim 106: M19 Numaralı Mertek Mezar

Resim 107: M8 Numaralı Mertek Mezar.

Resim 108: M5b Numaralı Kerpiç Mertek Mezar.

Resim 109: Kil Sıvalı Mezar Yüzeyi.

Resim 110: Mezar Düzenlemesinde Kerpiç Kullanımı.

Resim 111: Örgü Tekne İçinde Kerpiç Seki.

ÖZGEÇMİŞ			
Adı, Soyadı	Osman ERCAN		Fotoğraf
Doğum Yeri ve Yılı	KIRKLARELİ 20.08.1992		
Bildiği Yabancı Diller	İngilizce		
ve Düzeyi			
Eğitim Durumu	Başlama - Bitirme Yılı	Kurum Adı	
İlköğretim	1998	2006	Cumhuriyet İlk Öğretim Okulu
Lise	2006	2010	Kırlareli Atatürk Anadolu Lisesi
Staj Tecrübesi (leri)	Başlama - Ayrılma Yılı	Staj Yaptığı Kurumun Adı	
1.			2012 - 2014 KIRKLARELİ / Aşağıpınar Höyük Kazısı
2.			2012 - 2014 SİİRT / Gusir Höyük Kazısı
3.			2013 - 2016 BURSA / Aktopraklık Höyük Kazısı
4.			2016 - 2017 BURSA / Apollonia a.R. Nekropol Kazısı
5.			2015 - 2017 BURSA / Apollonia a.R. Kız Adası Kazısı
6.			2017 - 2018 BURSA / Apollonia a.R. Kutsal Alanl Kazısı
Katıldığı Proje ve Toplantılar	<p>2013: Avrupa Birliği Destekli Kırlareli Kültür Sektörü Projesi / (Cross - Border Cooperation for Capacity Development in the Field of Archaeological Heritage / Bulgaria - Turkey IPA Cross - Border Programme)</p> <p>2013-2015: BURSA / Aktopraklık Höyük Arkeoloji Okulu ve Açık hava Müzesi Projesi (Yerinde Koruma, Eğitim ve Rehberlik)</p> <p>2015-Halen: BURSA / Nilüfer Belediyesi/ Apollonia a.R (Gölyazı) Kazı ve Araştırmaları, Açık hava Müzesi ve Park projesi.</p>		
Yayınlar:			
Diğer:			
İletişim (e-posta):	Osmanercan1992@gmail.com/ OsmanErcan@nilufer.bel.tr		
	Tarih	26.08.2019	
	İmza		
	Adı Soyadı	Osman Ercan	